LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI DE HABITV ET CONSTITVTIONE corporis, quam Græci κρᾶσιν, Triuiales Complexionem vocant, Libri duo.

Omnibus quibus secunda valetudo curæ est, apprimè necessarij, ex quibus cuique procliue erit corporis sui conditionem, animiq́; motus, ac totius conseruandæ sanitatis rationem adamussim cognoscere.

Huic operi accessit rerum & verborum copiosissimus index.

ANTVERPIAE.

Apud Guilielmum Simonem. 1561.

Cum Priuilegio.

PRIVILEGIVM.

AVthoritate Regia cautũ eſt, ne quis alius præter Guilielmũ Simonẽ hunc Leuini Lemnij de cõplexionibus Librum ante quadrienniũ imprimat, nẽue alibi excuſum diuendat, qui ſecus fecerit pena in diplomate eſtimata mulctabitur, ſicuti patet in ipſo diplomate Dato Bruxellis. 12. *Iunij.* 1561.

Subſignauit
G. VVouwere.

SPECTATIS-

SIMIS COSS. CORNELIO Ockero integerrimo ac candoris eximij viro, Petro Nicolaidæ viro industrio, ac præter insignem eruditionẽ administrandæ reip. obeundisq; functionibus Tribunitijs peritissimo, deniq; ordini Senatorio cumprimis illustri, cęterisq; Ciuibus magistratui obsequentissimis, L.Lemnius. S.P.D.

DICI vix queat viri spectatiss. quo sit affectu, qua animi propensione erga Ciuitatem hanc, eiusque ciues ac municipes vester Lemnius: partim quòd prima vitæ lucisque huius auspicia in hac sit consequutus, partim quòd inter illos versetur, qui quum sint humanitatis studijs abunde imbuti, tum suos literarum monumentis, omnique rerum cognitione sedulò instituĩ curant. Hoc siquidẽ potissime cuiq; ciuiũ est in votis, eòq; omnis eorũ spectat conatus atq; industria, vt quos hæredes instituũt, nõ tam opũ splẽdore, rerumq; fortuitarũ affluẽtia, quã doctrina ac morũ integritate illustres præstare pergãt. Quæ res hactenus effecit, vt Ciuitas Zirizea in maximis cala-

calamitatibus quas toties perpessa est, inconcussa substiterit. Siquidem clarissimi Senatus autoritate & consilio fulta, nulla sui parte labefacta ri luxari'q visa est: aut siquid detrimenti acceperit, siqua iactura aut clades illata sit (vt nemo non aliquo incommodo vel vrgetur vel afficitur) confestim viri consulares summa cura, parique animorum consensu resarciunt, instaurant'q omnia, atque in integrum collapsa restituunt. Quum enim Magistratus munus sit atque officium strenuè suas obire partes, ciuium commodis prospicere, optimum ciuitatis statum moliri, luxata instaurare, fulcire nutātia, inclinata erigere, collapsa in gradum reponere obiter:

Consulere in mediū, & rebus succurrere fessis,
Omnia in antiquam correcta reponere sedem.

Nulla sui parte in his perficiēdis cessant viri politici, omnia inculpate magistratus exequitur, suis'q munijs ordo Senatorius præclare fungitur. Tametsi enim maligna sit, parum'q fida nauium statio, portus'q incōmodus, nec vllus propemodum exterorum concursus & negotiatio, ipse'q Oceanus tanta quotānis adferat dispēdia, vt incredibili sumptu nouæ subinde atque in immensum erigendæ sint aggerum moles, quibus fluctibus obnituntur, ac maris ferociam retundunt, alacri tamen atque infracto animo

om-

omnibus obsistũt, sartaq; tecta, vt dicitur, perficiũt. Siquidẽ penes eum Consulẽ qui ex tribunitia potestate, plebis curam tutelamque suscipit, consistit hæc rei agrariæ præfectura. Is sibi asciscit ex patricijs Septemuiros vt municipales collegas ac consultores, qui quod patriæ commodis consulunt, voce gentilitia Heymraedt *nominantur. Hi quum res poscit, per totius insulæ ambitum deuecti longe lateq; exporrectos aggerũ tractus, incurua littora, sinus immensos, cataractas, aquæductus, portus, orasq; maritimas omnes alacriter perlustrant: ac siquid dissipatũ sit ac cõuulsum, marisq; violentia concussum dissilijt, acriter instant, omnibusq; instaurandis vigilanter incumbunt. Hanc prærogatiuã ac tribunatum, hoc est administrandi soli, fundiq; patrij munus consequuta est ciuitas Zirizea à Belgarum principe Philippo cognomẽto bono, qui & Zelandis quos Mattiacos Tacitus vocat, imperabat, quod singularem in Magistratu vigilantiam, agendiq; solertiam perspexerit, adeo vt illorum industria frequentius vindicata assertaq; sit Scaldia insula ab interitu, quem Oceanus inundãs vicinis crudeliter intulit. Quo effectum est, vt exteri quoque nostratium opera vtantur, vbi nouos portus eruunt, vbi ex mari vindicanda sunt latifundia, atque agrorum aliquot myriades se-*

Tribunitia potestas.

Heym patriam ac natale solum Germanis olim sonabat, cuius Tacitus meminit libro de huius gentis moribus.

Philippi Burgundiæ ducis in Zirizeos munificentia anno 1425.

Libro de moribus Germano.

menti messiq; vberrimæ accõmodæ. Cæterũ quũ innumera huic Ciuitati sint ornamenta illáque illustrent tũ nulla re mihi visa est cõmendatior ac plus solidæ laudis promereri, quã quòd tot viros literatos proferat multisq; præclaris ingenijs fœcunda sit atq; exculta: quorũ cõsilio ac prudentia nõ domesticæ modo res, sed externæ quoq; nationes nituntur. Siquidẽ complures ex hac vrbe in principum consilia sunt asciti, atq; ad amplissimas dignitates euecti. Cui hoc accedit ad ampliorem magisque vberem laudis cumulũ, quòd non modo patricij viríque politici, sed plebeij quoque fortisque infimæ homines summa ope enitantur, vt ex se prognati ad eruditionem prouehi possint: quorum nonnulli tametsi ἄμουσοι sint, atque ab humanitatis studijs alieni, tantum abest vt ea aspernentur ac fastidiant, illisque vt eorum rudes, infesti sint, vt hoc decus atque ornamentum in omnem posteritatem propagare exoptent, ad eaq; illis sunt incitamẽto atque omnes suas facultates in ijs consequendis conferunt. Possum hoc ipsum ingenue citra adulandi suspicionem de ciuibus meis testari, vt quibus annos supra tres & triginta operam me am in medendo approbare præstareque studui, qua vero dexteritate ac successu, penes illos fides esto, ac indiciũ, qui nostram industriam in expugnãdis demoliendisque morbis sunt experti

Quo-

Quoties ego viri præstantissimi in congressu familiari deplorantes audio opulentos quosdā & qui nobilitatē diuitijs metiuntur, quod disciplinis aut nihil prorsus, aut tenuiter sint imbuti; adeo indigne animoq́ue iniquo ferunt deesse, sibi illa naturæ præsidia, vt aliquot talentorū iacturā facere non dubitēt, si in doctorū album referri censeriq́ue possint. Nimirū sentiūt homines minimè stupidi aut obesæ naris, quid momēti adferant ad rem auspicato sciteq́ue peragendā, literarum adminicula, quantumq́ue natura iuuetur arte. Quo spectat illud Horatij;

Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est, ego nec studiū sine diuite vena, Horat. in arte.
Nec rude quod prosit, video ingeniū, alterius sic
Altera poscit opem res, & coniurat amicè.

In sentētijs enim proferēdis, in obeundis legationibus, exequendisq́ue munijs publicis, in adhibendo rerum verborumq́ue delectu, in corrigendis qui latenter taciteq́ue irrepserunt erroribus in, tollēda reprimendaq́ue superstitiōe, in stabiliēdo syncero Dei cultu, fouēdaq́ue religiōe plus adferūt iudicij, pauloq́ sunt oculatiores viri docti ac literis expoliti, quā qui harū præsidio sunt destituti. Quod quū potissima ciuiū nostrorū pars perspectū habeat in hac palestra eoq́ue stadio sedulo se exercēt, in quo vt progressum faciāt, omnibus modis futurus sum

adiumento, ne eas opes & viatica parare desinant, quæ extra fortunæ aleam sunt constituta, quæque eripi non possunt. Sint penes alios ampla longeque exporrecta pomeria: vigeat apud illos negotiatio hominumque concursus & frequentia sit multarum magnarumque rerum possessio, quæ plerumque instabilis atque infida vel eripi solet, vel aliò transferri: nostræ profectò Ciuitati hoc nomine præcipuè gratulor, quod præter negotiandi solertiam ac conquirendi studium, præter vberem rerum prouentum, præter agros feraces, ac messi triticeæ accomodos, præter herbida saginãdo pecori pascua, præter salis conficiendi industriam, illas opes præ cæteris ciues consectatur & respectant, in quas nihil iuris fortunæ mutabilitas sibi vendicat. Quas ob causas viri integerrimi visum est hoc munere literario vobis gratificari, vestrosque animos lucubrationibus hisce nostris demereri: quas eò magis gratas acceptasque fore confido, quòd non ab inquilino aliquo, aut alterius loci populari: sed eiusdem Reipublicæ ciue ac municipe sint profecta: tum quod ea vestro nomini atque amplitudini dedicantur, quæ summis pariter atque infimis ex æquo futura sint vsui, quæque corporis valetudini prospiciunt, animoq; cultum adferunt, ac mentem aliqua ex parte informant pietati. Deus opt. max. cui

per

per Seruatorem IESVM CHRISTVM *nostra vota nuncupamus, Remp. nostram adaugeat, vobisque omnibus in ea stabilienda firmandaque successum incrementaque conferat. Ziriζææ ex Museio nostro Anno redempti orbis Sept. 1561. Calendas Ianuarias.*

(.?.)

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI IN sequentes libros Præfatio, quæ argumenti vicem obtinet: atq; obiter cõmonstrat, quò spectet libri huius ordo & series, & quàm sit futura vtilis huius operis tractatio.

QVò non minus vtilitatis, quã oblectamenti concipiat ac consequatur auidus lector: quid præsens opus tractet ac complectatur, compendio indicare visum est: vt hinc documenta sumere volenti longæ vel inquisitionis, vel coniecturæ labor absit. Quocirca ne cui fucum fecisse videar, ac postmodum indignetur plausibili titulo sibi impositum, in ipso vestibulo, primoque operis aditu hoc Satyrici, argumenti loco exhibeo,

Iuuenalis Satyr. 1.

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.

Quũ enim nemo sit mortaliũ in tanto, tamq; acerbo humanæ naturæ lapsu atq; inclinatione, qui nõ minus in animo, quàm corpore aliquã cladem acceperit, hoc potissime argumentum tra-

ctandum

stãdum suscepi, vt corpori ab integritate delapso, tum animo vacillanti, atq; ægritudine oppresso (commonstrata vtriusque partis natura) aliquam medicinã adhiberem. Itaq; singulorũ, prope dixerim, hominum mores, studia, cõditiones, vitæ instituta, animi propensiones, conceptus, voluntates, cogitata, molimina, & quæ quodq; corpus valetudine, quo habitu, & constitutione existat, quàm potui dilucidè patefacere sum conatus, quo quisq; vitijs quum corporis, tũ animi, siquã vrgetur, mederi possit & obsistere, vel à morbis se tutum præstare ac tueri, si ab ijs liber sit & immunis. Quoniã vero corpus et animasympathia quadã ac consensu inter se connexa sunt, virtutesq; ac vitia vltro citroq; deriuantur, atq; hinc, inde confluunt, mutuam paremque operam hæc ipsa exposcunt. Scio equidẽ à multis ambigi, atq; in dubium vocari, cuius partis humanæ naturæ morbus nocentior, atque homini magis exitiosus: quod vt non facile expediri posse fatear, ita omnibus persuasum esse cupio, maximã malorum partem ab anima internisque viribus proficisci: quod enim corpus morbosum, animæ sit oneri, suamque operã illi deneget, huius potius, quã illius incuria culpanda est. Siquidẽ quũ corpus animi imperio subditũ sit, illiq; obsequiũ præstare cogatur: munus animi, mentisq; officiũ est, domitis affectibus, illud in of-

Consensus corporis & animi.

Animæ an corporis morbus nocentior.

Indulgentia quid efficiat.

in officio cōtinere, ac ratione moderari. Vt enim liberior licentia, atque indulgentia mollior adolescentiam, lubricamque ætatem deprauat, atque deteriorem efficit, omnesq́, animi neruos ec dit:ita habenæ laxiores corpus ad voluptates, ad luxum, ad libidines, fœdasq́, cupiditates, postremo ad innumeros morbos reddunt propensissimum, quorum omnium mens ebria, suiq́, oblita, origo existit, ac seminarium, quòd omnem cultum ac salutarem doctrinam respuat. Miratur autem Cicero, quidnam causæ sit, vt quum ex corpore & animo constemus, corporis curanditnendiq́ue causa excogitata sit et quæsita medendi ars, Deorum inuentioni cōsecrata: Animi vero medicinam adeo non desiderari, vt etiam pluribus suspecta sit & inuisa, nam paucis culta ac probata. Cuius erroris causam & culpam in animum transferendam quis poßit ambigere? nam illi, non corpori iudicium defertur, ac de doloris sensu iudicandi peritia tribuitur. Quocirca quum homo diuinitus originem sit sortitus, illiq́, mens cœlesti lumine illustretur, atque afflatu spiritus abunde perfundatur: par est vt naturæ suæ decus, amplitudinem, dignitatem, præstantiam tueatur, vt ratione potius, quàm affectibus ducatur, vt dotes mentisq́, ornamenta foueat atque amplificet, vt corporis atque animi incolumitati accuratè prospiciat,

Tusc. 3.

vt

ut utriusque partis quum morbis tum vitijs obsistat ac medeatur, quibus perficiẽdis obuia, nulliq́ non exposita est medicina, ac remedium salutare. Siquidem animæ salus ex purissimis scripturæ fontibus: corporis verò sanitas ex conscriptis medicorum libris, aut salubri illorũ consilio parari potest, quibus hoc quisque obtinebit, vt aut non ægrotet, aut si quo morbo, vlloque affectu tentari contingat, confestim illum excutiat atq́ amoliatur. Hæc studiose lector præfari visum est, quo quisq́ intelligat, quid sibi expetendum sit, ac sectari debeat, vt commodè nullaque molestia aut valetudinis dispendio vitæ cursum perficere possit, qua de re fusius tractare institui.

Mentis sanitas vnde petẽda.

Quæ priore Libro continentur.

INDEX EORVM QVÆ

poſteriore Libro continentur.

LE-

SANITAS QVA NIHIL HOMINI OPTABILIVS, AVT EXPETENDVM magis, corporis sui notitiam exigit.

Caput Primum.

Rectè mea quidem sententia omnis eruditionis atq; eloquentiæ parens Cicero, *Valetudo sustētatur notitia sui corporis, atq; obseruatione earū rerū quæ aut prodesse aut obesse soleant*, deniq; continentia in victu, omniq; cultu corporis, ac prætermittēdis voluptatibus, quæ, vt mea fert sententia, non tā corpori, quā animo perniciosæ sunt atq; infestæ. Quocirca summa cura quemq; eniti decet, vt corporis sui habitū, qui in quatuor qualitatū Calidi & Humidi, Frigidi & Sicci temperie ac mistura consistit, perspectū exploratumq; habeat. Sic enim cōmodius, minoriq; negotio valetudini prospicere poterit, ac morbis, si qui ingruūt, obsistere ac mederi. Siquidem quum sanitas naturalis sit corporis, eiusq; partium status & constitutio, qua omnes actiones ac munia ci-

lib. 2. Offi.

Quid valetudinem fulciat.

Quid sanitas.

tra offensam perficiũtur, omniaq; mẽbra nullo doloris sensu suas functiões obeũt: Morbus verò affectus præter naturã, qui actionẽ vel vitiat, vel impedit, illiq; crucia tus infert, atq; omnia contrà quã sanitas, deteriora efficit: nemini procliue promptumque erit præsentem sanitatẽ, & qua fruimur, valetudinẽ conseruare, aut collapsam restituere, nisi in cognitione corporis, eiusq; tẽperamento sit exercitatus. Et quanquam anima corpore sit præstãtior, atque hominis potior pars, in eaque excolenda præcipuã curã impẽdi velim: corpori tamen accuratè prospiciendum censeo, ne oneri sit animæ, illiq́ue ad præclara enitenti tarditatem moramq́ue inijciat. Vbi enim corpus valetudine inoffensa extiterit, omnibus suis officijs inculpatè fungitur, suaq́ue munia alacriter obit, atq; expeditè exequitur, adeo vt animo cuius imperio vtitur, sit obsequẽtius, nec ad illius monita ac vellicationes obsurdescat.

Quid Morbus.

Anima hominis pars potior.

Anima & corpus mutuam operam exposcunt.

Sat. 11. Scitum est illud Iuuenalis, animoq́ue pœnitus infigendum.

Orandum est vt sit mens sana in corpore sano.
Fortem posse animũ, & mortis terrore carentẽ,
Qui spatium vitæ extremũ inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoscunque labores,

Nes-

Nesciat irasci, cupiat nil: semita certè
Tranquillæ per virtutem patet vnica vitæ.

Quas corporis animique dotes, ac munera mẽtis qui est cõsequutus, nulla huic obtingere potest firmior stabiliorque possessio, & in quã fortunæ temeritas, rerũq; humanarũ æstus & cõcitatio minus iuris sibi vendicat. Siquidẽ præclarę opes, facultates immensæ, sumptuosa ędificia, ampla longeque exporrecta iugera, ambitiosi tituli, atq; appellationes honorificæ prę his sordescunt, nulliusque sunt vsus aut precij. Etenim, vt ex ijs conijcias cætera. *Vera bona.* *Sanitas auro potior.*

Non domus & fundus, nõ æris aceruus & auri *Hor. li. 1. epist.*
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas: valeat possessor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat vti.

Quamobrẽ quum inter præcipua potissimaque bona, corporis atque animi incolumitas iure optimo referatur: par est omnes in h[illegible] assequẽda fouendaq; certatim incũbere, ac quũ sibi, tũ suis summis votis exposcere hæc vitę solatia, hęc fomenta, quo cõmodius nullaq; molestia vitę hui[9] calamitosę cursum perficere liceat. Siquidem si Horatio consentias. *Epist. ad Albium.*

Quid voueat dulci nutricula maius alumno?
Quam sapere & fari possit quæ sentiat, & cui

Gratia, fama, valetudo contingat abunde.

Quocirca qui optimā degendæ vitæ rationem inire velit, hoc in primis efficere præstareq; pergat: vt integra sit atq; incorrupta sanitas, ac primū menti prospiciat, deinde corpori, cuius fulturis animus ipse sustinetur, culturā adhibere curet. Siquidē ex ignoratione nostri, ac corporis animiq; neglectu in morbos varios, atq; affectus innumeros velinuiti rapimur, ac tāquā nauis onusta mercibus ingruēte tempestate valida, in perturbationū scopulos deferimur, eoq; fit, vt multis præmaturæ vitæ stamina succidi contingat, multosq; properata morte confici, qui nullum tuendæ conseruandæque valetudinis discrimen ac delectū habere curant. Quó spectat salubris illa cumprimis Sapientis admonitio: *Circunspice ne moriaris tempore non tuo.* Quo quemque commonefacit, vt considerare vitæ cursum institutū, atq; ita moderetur rebus suis, ne luxu vitæq; intēperantia accelerari interitum cōtingat, ac nondū confecta ætate, decursoq; sui spatio ante diem opprimatur. Quisq; autem secum ipse expendat, quā calamitosa res sit, plenaq; tædij, circunferre corpus fœdissimis vndiq; morbis cōtaminatū, atq; op-

Nosce te ipsum.

A naufragio simile.

Eccle. 7.

Immatura mors.

oppressa ratione, mentem internis vitijs inquinatam. Qui, cedo, huic vita esse possit suauis & iucunda, animusque tranquillus ac placidus? Quum itaque nulla res sanitate sit potior, huius tutelæ ac conseruationi sedulò quisque insistat, denique obseruet quantũ à moderata temperamenti ratione defluxerit, ac sit delapsus. Quę cõsideratio eũ vsum est habitura, vt si valetudo firma extiterit atq; illæsa, fulcire illã, suisq; adminiculis stabilẽ prestare pergat. *Naturæ mutatio.* Sin deteriorẽ nactus est, vel quæ collapsa sit, atque ab integritate defluxerit, illam erigat, atque instaurare curet, habitumq; saniorẽ emoliri. Vt enim humores alij in alios prõptè transeunt, ac mutationes sustinent moderato exercitio, appositisque cibis, & quę calori natiuo fomenta ministrant: *Humorũ mutatio.* Sic deterior corporis status ac decolor efflorescit salubri victus ratione, atque in meliorẽ reducitur. Et quemadmodum membra fracta, rupta, conuulsa, suisque sedibus mota instaurari videmus: sic valetudo inclinata vel imminuta restitui potest, atque in integrum reuocari. Sunt autem quum mentes, tum corpora humana propemodũ vti fructices atque arbusta, quæ si commodè atque accuratè *Ab arboribus simile.*

tractes, si industriam operamque etiã incultis atque infœcundis adhibeas, aut denique, vt Virgilius præcipit.

Lib. 2. Georg.

Inseras, vel scrobibus mandes mutata subactis,
Exuerint siluestrẽ animum, cultuq; frequenti
In quascunq; voces artes, haud tarda sequẽtur.

E diuerso coloni incuria agri sterilescũt, ac squallore situque obducti nullis semẽtibus efficiũtur accõmodi. Animorũ quoq; par est ratio. Siquidẽ generosæ mẽtis, bonæque indolis nõnulli improborũ cõmercio, ac praua educatione siluescũt, atque à naturæ integritate desciscũt. Alij vitiosam naturã nacti educationis ac doctrinæ beneficio ad frugem perducuntur. Quapropter nõ est q̃, quis in animum inducat, sibique persuadeat, deteriorẽ habitũ mutationẽ nõ perferre, quum rudiora etiã impolitaq; ingenia, ac disciplinis minus exculta, vt cera mollis, vt tractabilis vdaque argilla, fingi flectique possint, atque artifici docilitate ad artes politiores, ac mores minus rigidos perduci. Sic in natura rerũ insitione, qua nihil excogitatũ solertius, agrestes arbores mitescunt. In animantiũ genere, feræ atque immanes belluę officio hominũ mansuescunt ac cicurantur. Documento est Mago Carthaginensium dux cla-

Animi cultus.

Simile à re fluida.

Simile ab insitione.

Simile ab animãtib.

clarissimus, qui primus teste Plinio, Leonem domitũ ac mansuefactum manu demulcere ausus est, damnatus que illo argumento, quòd nihil non persuasurus videretur vir tam artificis ingenij, eoque male illi credi libertatem censebant, cui in tantum etiam cessisset feritas. Cęterum Melancholicos vel alterius conditionis homines, modò ne diutius intẽperies inoleuit, atque ętas sit prouectior, in meliorem habitum demigrare posse, nõ est quòd quis ambigat: quum nemo non perspiciat vinum meracum, calorisque satis intensi, aqua gelida, vel mitiori succo dilui: tum vinum leue ac dilutũ, sapore q; aqueo, meraciori ac magis generoso liquore acui. Humores siquidẽ vel vitiati, vel aliena qualitate imbuti, alterius humoris commixtione mitescũt, atq; exuta natiua qualitate, extraneã asciscunt. Sic cholerę feruor affuso sanguine, ac phlegmate mitigatur. Phlegma ceu pituita, flauę bilis admixtione calorem cõcipit, minusque qualitate frigida, atque humida corpori infesta est. Pari ratione de reliquis statuas. Adferunt autem ad hæc adiumenti plurimum alimenta, ac laudabilis succi cibi, ex quibus humores, & qui inde emanant Spiritus

li. 8. ca. 17

Mago leonem domuit.

Simile à dilute vino.

ritus mentis incitabula, suam naturam sortiuntur. Nihil autem efficacius ad perficiendam concoctioné & excitandos spiritus somno, exercitatione, vino, modò id generosum sit, ac moderatè, vt cætera, exhibeatur. Sic enim spiritus synceros excitat, ac lucidos, minimeque densos, ex quibus emergit alacritas, mentisque hilaritas & erectio. Alimenta siquidem quæ in humores elaborantur, vino perfusa, ac salubri succo macerata liberius permeant, ac corporis cóceptacula patentiora laxioraque efficiunt. Nihil itaque est quod métis nebulas æquè discutit, ac mœroré animis nostris eximit, quàm congerrones festiui ac lepidi, *moderatus vini vsus*. Exhibuit huius rei illustre exemplum Zeno ille tetricus, cuius animus ad omnia humanitatis officia ita occalluit, vt nullis affectibus etiam natura nobis insitis moueretur, is tamen, vbi vino incaluit, exhilarescere cœpit, tum festiuus esse ac venustus. Quum autem ex sodalibus sciscitaretur quidam, quur, quum esset ad prodigiũ vsque seuerus ac rigidus, inter pocula tamen exhilaresceret: lepidè respondit, lupinis se assimilem. Quod leguminis genus, tametsi amarum sit, adeo vt vermes interimat: macera-

Quid cõcoctionem perficiat.

Eccle. 31.

Tetrici quando festiui.

Zeno quãdo festiuus

Lupinorum natura.

ceratum tamen atq; aqua perfusum, exuta elotáque amaritudine dulcescit. Est autem hoc omnibus naturá insitum, vt cibo potúque irrigato corpore, amarulentia, omnisque mœror ac tristitia discutiatur. Excitantur enim spiritus moderato vini vsu, ipsáque mens, quæ impransis elanguescit, atq; vt ignis cineribus obductus, consopita est, reuiuiscit. Quò fit vt corpus mortuum viuente sit ponderosius, quòd omnis spiritus in auras euanuit, ac ieiunū bene pasto, dormiens vigilante. Quocirca Melancholicos ac tetricos ad symposia, ac Geniales accubitus extimulare soleo. Sic enim post Platonem.

Pransi ieiunis erectiores.

Qur mortuus viuēte ponderosior, & grauior.

Narratur et prisci Catonis
Sæpe mœro caluisse virtus.

Hor. li. 3. Carm. od. 21.

Qui vir tametsi esset inamabilis, vultúque toruo, seueritatem tamen & supercilium illi excussit vinum adeo vt inter conuiuas blandus esse cœperit, moribusque planè comicis. Sensit enim vir is, licet esset censor rigidus, ac grauitate stoica, naturam humanam exposcere aliqua auocamēta, nec diu posse subsistere, nisi aliquid laxamēti sibi imperet, ac rebus serijs oblectamenta intermisceat. Quapropter scipsum quisque excutiat, atque exploret,

quid exigat naturæ conditio, quis sit corporis status, quare iuuari, offendique se percipiat. Quòd si æquabilis existat ac tẽperata corporis habitudo, similibus foueri debet ac cõseruari: sin ad intemperiem deuexa sit, contrarijs erigi, ac resarciri postulat. Ita siquis ex humorũ redundãtia, turgenteque sanguine, ac spiritibus sit in Venerem concitatior, aut plus satis petulcus ac lasciuus, immutata victus ratione, vitæque instituto, ad seueriorẽ habitum, ad mores sedatos se componat: Sin seuerior sit, magisque, quàm par est, morosus, aut querulus, denique præfractus, durus, intractabilis, & quẽ nullis blandimentis, nullisque verborum lenocinijs emollias, hic ad vitę genus reuocãdus est, quod paulo sit mitius, sic vt tripudia, cãtilenas, suauia mulierum blandimenta atque amplexus non exhorrescãt, modo omnia honestati decorique inseruiãt, atque intra mediocritatem, intra coniugij limites consistant. Est enim, vt Columella ex Xenophontis Oeconomico prodidit, maritale cõiugium ita cõparatum natura, vt nõ solum iucundissima, verum etiã vtilissima, vitæ societas ineatur: & ne genus hominum temporis lõginquitate spectaret ad inte-

Sua cuiq; natura explorãda.

Vtilis aliquando naturæ mutatio.

Li. 12. ca. 1

interitum, marē fœminæ legitimè Deus coniunctum esse voluit, vt ex indiuidua societate, mortalibus adiutoria nō deessent, ac præter amorē gignendæ sobolis mutua vitę ac fortunarum cōiunctio illos deuinciret. Cæterum quum tria à probatissimis viris qui omnium valetudini optime cōsultum cupiunt celebrata sint. *Genes. 2.* *Connubij cōmoditas*

Vesci citra saturitatem,
Non refugere laborem, *Tria saluberrima.*
Vitale semen conseruare.

Ad hanc amussim, ac normam, totius cōseruandæ sanitatis rationem exigendā censeo. Siquidē quū frugalitas profligata crapula atque ingluuie, salubre corp⁹ constituat: exercitatio verò excussa ignauia corpus validum reddat, ac vegetum, tum si ex Vergilio documenta sumere libeat. *Georg. 3.*

Nulla magis animi vires industria firmat
Quā Venerē, & cæci stimulos auertere amoris.

De spirituum natura, ac differentijs: tum quid in corpore humano efficiant, quosq; affectus pariant.
Caput secundum.

QVoniam spiritus caloris natiui, cui subest humor, primogenius fomes

mes est ac vehiculũ: ipsaque anima illius ministerio suas facultates profert, & actiones perficit: de illo, eiusq; differẽtijs proximè differendũ. Siquidẽ quum tria sint in quorum temperie ac moderatione corporis humani incolumitas consistit, Humor vitalis, Calor innatus, & spiritus qui omnia cõuectit, suaque vi imbuit: operis instituti ratio exigit vt de illo quoq; verba faciamus. Humor fomentũ est ac pabulum caloris innati qui illi incũbit, eiusq; munere subsistit & conseruatur. Humori calor insidet, illoque perfunditur, ac vitalem vim concipit qua animantia quęque viuunt, aluntur, augescũt, nutriuntur, ac procreationi insistunt. Spiritus caloris sedes est & vector, cuius opera ad singulas corporis partes per riuos ductusq; arteriarum deuehitur. Quocirca merito cẽsetur is spiritus primũ ac precipuum obeundæ functionis instrumentũ, quòd vim conferat in proferendis ciendisque actionibus. Tria hæc indiuulsè inter se cohærent, mutuasq; operas conferunt, nec absque vitæ interitu separari possunt, eoque fit vt vna definitione comprehensa, eorum vim ac naturã sic explicemus. Calor innatus nihil aliud est, quã humidum primigenium,

In tribus corpus consistit.

Humor.

Calor.

Spiritus

Calor innat⁹ quid.

insito

insito spiritu & calore vitali vndique perfusum. Cæterum quum spiritus, vitæ calorem cõtineat, omniumque facultatum sit moderator, ac per corpus celerrimè diffusus vires suas vndique deuehat, corporis denique animique statum manifestè immutet. quum reliquis, tum huic præcipuè labor impendendus est, quò instaurari fouerique posit. Siquidem si is syncerus est, ac defecatus, nec vllam extraneam qualitatem conceperit, animi tranquillitatem parit, moresque integros cõstituit, denique affectus placidos ac sedatos. *Spiritus puri quid efficiant.*

Compositum ius, fasq; animi, sanctosq; recessus Mentis, & excoctum generoso pectus honesto. *Pers. sat. 2.*

Quòd si quid labis contraxerit, aut aliquo vitio imbutus sit, perturbari mentis securitatem contingit, atque ad enormes impetus incitari. Vt enim venti ac flatus impetuosi, vbi terræ marique incumbũt, seuissimas tempestates excitant, ac damna rebus inferunt: ita si inquieti sint nostri spiritus, aut turbulenti, varios cient animi motus, ac mentem obluctante etiam ratione, vt nauem excusso nauclero, auulsoque clauo, in perturbationum scopulos illidunt. Extinguuntur autem vel detrimenta cõcipiunt insiti nobis spiritus halitu *A tẽpest. simile.* *Impuri spiritus nocumenta.* *Quæ spiritus vitiãt.*

litu fœdo, immodica Venere, intempestiua vigilia, æstu ac labore nimio, inedia, mœrore animi: ac tristitia: quò spectat il-
Prouer. 17 lud Sapientis. *Spiritus lætus ætatem efficit floridam: spiritus tristis arescere facit ossa: ante tempus enim senectam adfert mœ-*
Eccle. 30. *stitia, animusque solicitus, atque anxia cura ætatem imminuit.* Recreat autem
Quæ spiritus foueāt reficitque illos somnus placidus, vinum lene & generosum, confabulones festiui, exercitatio moderata, odorum suauitas ac fragrantia, quibus spiritus etiam extenuati atque euanescentes reuiuiscũt: quod in his perspicimus qui animi deliquio collapsi extinctæ sopitęq; animæ speciem adstantibus exhibent: hi siquidē admotis odoriferis restituũtur, atque in pri-
Spiritus quid. stinum statum reuocantur. Cæterum quũ spiritus vapor quidam sit, siue effluxus, atque expiratio quæ ex humoribus emanat: in primis instituenda exquisitissima victus ratio, quò alimenta in laudabiles succos elaborata, spiritus synceros pariant, ac defecatos. Sic enim suaues halitus, minimeque densi ac fuliginosi vapores in cerebrũ delati, sensuum iustrumenta nulla caligine offusa, ad perficiendas actiones futura sunt adiumēto. Et quan-
quam

quam cor ipsum fons statui solet, ex quo spiritus scaturiunt, quòd arteriæ ex eo producantur, vt nerui à cerebro, venæ ab hepate: pro loci tamen diuersitate ac natura mutantur, atque alias appellationes sortiuntur, alias vires concipiunt. Horum & omnium facultatum quæ in homine vigent, primaria origo ex ipsis generationis principijs, hoc est, genitali semine, maternoque sanguine ducitur, quæ deinceps alimentis, vt flamma oleo, nutriuntur, ex quibus spiritus emergunt. *Cor vitæ fons.*

Quæ vt exactius intelligi queant, spirituum procreationem, naturam, vires, differentiã, effectusque singulatim exequar, sumpto à naturalibus facultatibus ac potentijs exordio. Illorum enim munere efficitur, vt ingesto concoctoque cibo corpus alatur atque augescat, tum nutrimẽto vndique perfundatur. Cõstituuntur autem virtutes, quibus aluntur atque augescunt exhibito nutrimento animantes, quatuor: Vna quæ attrahit, allicitque cibaria, Secunda quæ retinet, Tertia quæ alterat atque immutat, Quarta que expellit. Ad quas potentias quæ omnibus corporis partibus sunt insitæ, primaria spirituum origo referri debet. Primum enim *Spirituũ origo.* *Quatuor virtutes naturales.*

cibus

cibus dentibus attritus, confectusque mā dibulis, in ventriculum reconditur, quē etiam is ad se rapit, antequam in faucibus ipsoque oris vestibulo exactè aut accuratè sit læuigatus, deinde concoquit, digeritque, ac sibi reddit asſimile, sic vt cedat in proprium membri tum nutrimentum, tum augmentum: alienum verò abs se repudiat ac reijcit, hinc itaque primum spirituum rudimentum atque inchoatio.

Concoctionis ac digestionis munus.

Quòd si naturæ vis in conficiendo cibo sit valida, omniaque exactè perficiantur, spiritus puros lucidosque elaborari contingit, ac minus caliginosos: sin cōcoctio impediatur, aut aliqua subsit intēperies, cibi in ructus vaporosos, in flatus, halitusque nidorosos transeunt, qui ex hypocōdrijs seu præcordijs sursum delati cerebro mentique infesti sunt, sic vt tales ad iurgia, rixas, contentiones, dissidia leuisſimè incitentur. Vbi enim nō satis excocti sunt humores atq; attenuati, impuri ex his emergunt spiritus, qui corporis animique statum manifestè immutant. Quocirca summopere euitanda cruditas quæ humores viriosos, ac spiritus turbidos parit, siue ex optimi succi cibis, seu prauis pueniant, tametsi deteriores morbos adfert frustrata con-

affectuum origo.

Cruditas noxia.

concoctio, vbi ex vitiosis alimentis cõtrahitur. Siquidem hi odores fœdos, olidosque ructus exudant, atque extimam cutem scabie ac pustulis vndique deformãt. Quum enim in corpore humorum copia coaceruatur, necesse est ex assidua obstructione ac putredine febres exoriri, ac morborum examina pullulare, nisi labore assiduo, accommoda exercitatione, expurgatis excrementis, humores in syncerum sanguinẽ fuerint reducti: tunc enim emanans suauis halitus caput reficit, ac cerebri squallorem rosido madore temperat, irrigatque: alioqui turbata concoctione, vapores in caput assiliunt densi ac fuliginosi, qualem humecta ligna, aut pice, seuoque oblita effumant. Quò fit vt mens alienas, absurdasque imaginationes concipere soleat, ac nonnunquam ad deliriũ, maniam, phrenesim, melancholiam, furorem, aliumque mentis errorem deueniat. Quòd si ventriculus munere suo probè fungitur, nec pœnitus frustrari cõcoctione contingat, ipsique meatus, qui ad hepar, reliquasque corporis partes porriguntur, liberum transitum humoribus concedunt: assurgunt quidẽ ad caput vapores, sed qui minus noxij sint, nullamq; essatu di-

Opilatio et putredo morborũ origo.

Simile à lignis virentibus.

Affectus quando mitiores. dignam perturbationem menti inferant, sic tamen vt ab affectibus non prorsus sit immunis ac libera, sed quos in potestate habeat, ac facile cohibere posit. Naturalis itaq; spiritus ex puriore alimẽto in hepate confectus, reliquorum principiũ existit. Siquidẽ spiritui vitali, deinde animali materiam, ac velut alimentũ sese exhibet sic vt animalis vis ac facultas, naturali spiritu, vt instrumẽto vtatur ad cupiditates, atque enormes impetus, ad quos vel oppressa ratione, vel sopita subinde instiga- *A politia simile.* mur. Vt enim in seditione ciuili, tumultuque publico magistratus ægré coërcere potest populi conatus, atque improborũ molimina: sic ratio ac vis mentis nõ facile compescere potis est vitiosos affectus atq; effrenatas indomitasque cupiditates, quę ex immoderata ingluuie ac temulẽtia ingrauescunt. Quis est autẽ, qui bene vnidus, ac vino affatim perfusus in Venerem, *Quid luxus efficiat.* obscœnasque cupidines nõ proruat. Distento enim violentia ac cupedijs corpore, genitalia imoq; ventri annexæ partes turgescũt, atq; oborta tentigine in libidinem despumant. Hinc auribus, mentiq; exitiales cantilenæ, indecoræ saltationes, amplexus, cõtactusq; indecẽtes ac suauia,

tum pleraq; alia quæ præter spumātes pateras mēsis inferri solent. Sic lasciua saltatrix Ioannis Christi præconis capiti exitiū attulit, atq; vt id praecideretur, incestus, ac funesta saltatio occasionem præbuit: adeo enim fœdus ac perniciosus amor, scelerati Regis mētē perstrinxit, vt à recta ratione, sanoq; iudicio diuulsus, illi vitā eripi passus sit, cuius salubri cōsilio, ac monitis solitus sit acquiescere. Quæ Euāgelicæ concionis series cōmonefacit Optimates quosq;, & quotquot Reip. sunt destinati, ne temere sæuiāt in innoxios, illosq; morte ac tormētis afficiāt qui doctrina sana hominū mētes imbuunt, sed modis omnib. obsistāt factiosis: tū ijs qui cōtra æquitatē cōtra ius fasq; aliquid moliūtur, ac trāquillitatē publicā labefactāt. Cæterū corporis humani opificiū ac structura ex multis partibus cōflata est, multosq; ordines, vt ciuitatis status, in se cōplectitur. Constat autem Resp. ex infima plebe, quæ baiulos, vectores, nautas, cerdones, aurigas, caupones, opifices, lenones sordidos, lanios, coquos, sartores, complectitur: deinde negotiatores, quorū nonnulla pars calliditate ac versutia captant ac venantur: tenuiores licet inter hos sint qui honeste

Matth. 14

Ioānis Baptistæ exitium.

Salutare consilium.

Factiosis obsistēdū.

Reipublicæ forma.

Negotiatorum versutia.

ac liberaliter, nullaque fraude mercaturã exerceant, vt salinatores Zirizei: proximè patritios ac Senatorij ordinis, consularisque dignitatis viros, qui legibus ac plebis citis multitudinem confusam ac subinde tumultuantem in officio continent, omniaque pacata præstant ac quieta: postremo illos quorum professio sublimior, qui animos mentesque hominum ad mores integros, ad probitatẽ, ad syncerum Dei cultum informant atque instituunt, denique modis omnibus efficiunt vt fidei ac doctrinæ sint capaces, ac fiduciam consequendæ salutis à cœlesti patre ac Christo concipiant. Similis ordo ac membrorum quum decor tũ consensus in hominis corpore viget, suisque munijs quæque pars præclarè fungitur. Sic Diuus Paulus ex corporis, eiusq; partium harmonia ac cõcentu ad exequendam cuique designatã functionem extimulat. Ita autem omnia membra inter se connexa sunt atque implicata, eaque inter hæc sympathia & consensus, vt siquid detrimenti vel infimo articulo inferatur, tota moles incommodũ percipiat, parique malo afficiatur. Sic, vt Chrysostomus ait, affecto pede, vel extremo digito infixa spina aut aculeo, reliqua mem-

Corporis ac Reip. cõparatio.

1. Corinth. ca. 12.

Membrorum decor & vsus.

Homil. 31. ad Corint.

membra condoleſcũt, adeo vt caput quo nihil honoratius, ſeſe inflectat, oculi deorſum proſpectent, manus habilitate curioſa ſpinam eximere, plagam obligare pergant. Ita nulla pars corporis eſt, quę nõ aliquid ſubſidij afflicto membro conferre cupiat. Quocirca appoſitè ad perſuaſionem teſte Liuio, vſus eſt huiuſmodi exemplo Menenius orator, quũ in diſcordia ciuili à patribus diſtractam plebẽ, ſumpta ſimilitudine à tumultuãtibus inter ſe inteſtino diſsidio membris, in vrbem reuocauit: illuſtri ſiquidẽ Apologo cõmonſtrauit ſeditiones vt in corpore, ita in Rep. ad totius perniciem atque interitum ſpectare: concordiam verò fulcire omnia, ac ſtabilem Reip. ſtatum, corporis verò habitum firmum ac ſalubrem perficere. Quã amicè autem inter ſe omnia conſentiant, quantumq́ne ſingula membra ex tot diſparibus ac diuerſis partibus inter ſe connexa, ſuo officio fungantur, ex ſe quiſque experimenta capere poteſt: nulla eſt enim quãlibet minuta particula quæ non ſolum honeſtam ſpeciem ac decus oſtentet, ſed etiã vſum commodum ac neceſſariũ obtineat, & quę quum partium, tum totius vtilitati inſeruiat. Sic podex, inteſtina, ventriculus,

Libro. 2. decadis. 1.

Apologus de membrorum diſsidio.

Nulla corporis pars inutilis.

lus, hepar vt ab infimis ad maiora progrediar, præcipuis membris victum emoliuntur, ac sanitatē perficiunt, quorum opera ac ministerio elaboratus cibus per venas in oēs corporis partes distribuitur. Quòd si viscera conficiendis perficiendisque alimentis destinata sunt inualida, aut languescunt, vel denique aliquod subest vitium, aut impedimētum, quò minus permeare, atque in habitum corporis perferri concoctus cibus possit, omnia in corruptelam deuergunt, quæ febribus morbisque omnigenis præbent seminaria, quæ antequam ingruunt, auersari, ac fastidire cibos homo incipit, atq; oscitatione, nausea, pandiculatione seu distentione, ac rigore vexari. Et quoniā spiritus quos humores exhalant, alienam qualitatem concipiunt, ac cerebrū obnubilant, fit vt morosi quoque efficiantur, ac leuissimè incandescant, aliisque animi perturbationibus agitentur. Quum enim naturalis spiritus in hepate cōficiatur, nō potest is purus effici, nec in substantiam aëream attenuari, nisi id viscus ab omni affectione sit liberū. Cæterum vitalis spiritus ex naturali originem concipit ac procreatur, qui à corde per arteriarum decursus in vniuersum corpus

Signa collapsæ valetudinis.

Vnde nonnulli morosi.

Vitalis spiritus.

pus diffunditur, moresq; varios producit pro crassitudinis, aut tenuitatis ratione, quã partim ab alimẽtis, partim ab aëris ac regionis cõditione assequitur. Sic qui Aquiloni sunt expositi, tractusque frigidos occupant, ob sanguinem crassiorẽ, densosque spiritus, animosi cõspiciuntur, inhumani, formidabiles, truces, feroces, & qui vultu, voceq; minaci hominibus terrorẽ incutiũt. Quod verò ad pericula adeunda attinet, intrepidè se omnibus obijciunt, vitaq; discrimina alacri atque infracto animo subeunt. Quæ naturę conditio in Asianis desideratur: illi enim molles atque effœminati, ingruente vel leuissimo incõmodo labascũt, illatoq; minimo doloris sensu ingemiscunt, ac metu exalbescunt. Quod discrimẽ animorum inter belli ciuilis tumultus obseruatum his versibus expressit Lucanus: *Vnde Aquilonares feroces.* *Asiani molles.*

Quicquid ad Eoos tractus, mundique teporem Lib. 8.
Labitur, emollit gentes clementia cœli.
Omnis in Arctois populus quicunq; pruinis
Nascitur, indomitus bellis, & mortis amator.
Fœlices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud vrget lethi metus: inde ruendi
In ferrũ mens prona viris, animæque capaces
Mortis, & ignauum rediture parcere vitæ.

Quibuscunq; enim sanguis crassus existit, aërisque ambientis frigore densescit, corpulentos hi validosque spiritus obtinent: quo fit vt sint implacabiles, atq; animi motus impetusque diuturniores habeant, & qui serius deferueſcant, eoq; fit vt eorum plerique accepto vulnere, conspectoque sanguine acrius in hosté insurgant, atque in pugnam incalescant ardentius. Qui verò subtenui sunt sanguine, exiles habent spiritus, citoque euanidos: incandescunt illi quidem ocyus, atque acriter certamen ineunt, sed confestim ijs ira subsidet, atque ad primum vulneris inflictum, sanguinisque emanantis intuitum, animo deficiunt ac collabuntur. Cæterũ ad componédos sedandosque animi motus, ad sopiendos affectus enormes qui ex spirituum æstu ac feruore ebulliunt, operæprecium mihi quisque facturus videbitur, si quo agatur spiritu, qua vi ad actionem impellatur, quàm sint feruidi vel remissi métis stimuli, excutiat. Sic enim ad temperié ac moderationem reuocare poterit quæ vltra mediocritatem consistunt. Hæc auté spirituum diuersitas, ex qua tantæ ingeniorum, morumque varietates oriuntur, ab humoribus varias mutationes con-

Sanguis crassus quid efficiat.

Sanguis tenuis quid efficiat.

concipit. Ita anima tametsi singularis sit, & vt Ciceronis verbo vtar *vnigena*, multiplices tamẽ actiones edit pro spirituum natura, atque instrumentorum differentijs. Hinc tanta in animis hominum cogitationum, cupiditatum, affectuum, actionum, perturbationum varietas, quã egrè ratio ac vis mentis, nisi cœlesti doctrina stabiliter atque inconcussè sit fulta, domare potest ac reprimere. Vbi enim naturalis vitalisque facultas vnà cum insitis spiritibus inualescunt, atque ex alimentorum quum copia, tum qualitatẽ vires collegerunt, rationis frenum excutiunt, ac spiritum animalem (nam omnes ex vno fonte promanãt) in suam factionem pertrahunt. Quo euenit vt subeunte cogitatione aliqua noxia, in luxum, in libidinẽ, in obscœnas pudendasque voluptates homo proruat, vtque conspecta lasciua aliqua blandaque adolescentula, & cui aliquid venustatis inest, mens inardescat in illicitum amorem, atque ex affluxu humorum, cõcursuque spirituum qui ex toto corpore eò cõfluunt, indecorè inguen turgescat, ac mentula efficiatur rigida, sic vt aliquando virilem animum expugnari contingat, nisi Dei fiducia ac cœlesti doctri-

Anima vis.

Vnde animorum varietas.

Vnde in corpore rebellio.

Vnde praua cogitatio.

Christus quid homini cõtulit.

ctrina fultus, vitiosis cupiditatibus acriter obsistat. Insita est menti hęc ad malū procliuitas & inclinatio. *Ipseque sensus & cogitatio*, vt Moses ait, *ad prauitatem prona est ab incunabulis*. Sed hanc labē exemit optatissimus Christi aduentus, qui cladem, ac calamitatem quam Adæ lapsus nobis inuexit, morte ac resurrectione sua sustulit. Quæ cogitatio hoc in animis hominum efficere debet, vt quoniam spiritus ad vitia ac virtutes sint incitamento, omnibus modis illorum conseruationi quisque insistat. Et quanquam spiritus Animalis cæteris sit præstantior ac dignitate prior ordine tamen est posterior. Siquidem ex naturali qui vaporem æmulatur, atque ex sanguine virtute hepatis promanat, vitalem qui aëreæ naturæ est, profert, illique fomenta ministrat: vitalis verò Animalem procreat, qui tenuitatis ac subtilitatis ratione æthereus existit. Is enim in contextu reticulari ac cerebri sinuosis anfractibus elaboratus, odoribus rebusque suaueolentibus alitur ac recreatur, auraque salubri fomentum accipit: ab hoc omnis vis ac facultas, quam anima abs se depromit, & à qua omnes actiones procedunt, proficiscitur, eumque omnibus

Genes. 6. & 8.

Animalis spiritus functio.

nibus

nibus functionibus accommodat: merito itaque censetur spiritus hic animalis proprium animæ instrumentum ad sensus omnes, ad motum, atque agilitatem, ad musculorum neruorumque robur ac firmitatẽ tuendam: vires enim suas tanquã actionum opifices in neruos qui sentiẽdi mouendique potestate pollent, deuehit. Omnia itaq; sensuum instrumenta spiritus animalis vi ac munere imbuta, ad obeunda munia stabilitatem cõsequuntur, argumento quod affectis obstructisque vijs per quas is spiritus deferri debet, mouendi ac sentiẽdi potestas adimatur: quod in apoplexi, paralysi, tetano, multisq; alijs morbis obseruamus: defertur autem in neruos spiritus animalis, vt radij solares per vitrum pellucidum. Et quemadmodum calor ignitus in candens ferrũ penetrat, ac se diffundit, quamlibet durum sit, adeo vt mollescat, ac fiat tractabile: ita spiritus qui tenuissimus est, in neruos illabitur. Quæcunque itaque sensu motuque atque agilitate indigent, spiritus animalis vim exposcunt: quæ verò nutriri atque adolescere, vitamque alimentis fulcire, naturalem vitalemque facultatem ac spiritus exigunt. Quocirca

Spiritus vt se per corpus diffundat.

Simile à vitro, & candente ferro.

qui

qui ſpiritus illæſos tueri velit, ac quã maxime Synceros efficere, optimum corporis habitum moliri ſtudeat. *Eſt enim* Galeno teſte, *ſingulare præſidium ad naturales facultates conſeruandas, fouendosq́, ſpiritus tëperamenti cuſtodia.* Vt enim externi flatus ventorumq́ue concurſus ac turbines corpora noſtra multifariam afficiunt, ac non ſolum hominibus, ſed animantibus etiã, ſatis, meſsiq́ue triticeæ damna inferunt vel immodica humiditate, vel ſiccitate nimia, denique penetrabili frigore, vrentiq́ue calore: Sic inſiti nobis ſpiritus vel copia, vel qualitate multiplices perturbationes pariunt, ac corporis animiq́ue ſtatum manifeſtò immutant. Vbi enim craſsi exiſtunt ſpiritus, denſiq́ue ac frigidi, mentẽ obnubilari contingit, atque vt ſolem offuſa caligine, minus elucere. Quo fit vt ijs ingenium ſit hebetius, magisq́ue obtuſa mentis acies. Quale nobis ſpecimen exhibent qui ad polum Arcticum, ac mare glaciale deuergunt, quorum potiſsima pars vaſto validoq́ue corpore exiſtunt, at nullo acumine ingenij aut præſtanti doctrina, quanquam hæc natio ſingulari prudentia Serenifs. Sueciæ Regis Erici, humanitate exculta, mitigati animi indicia nunc pro-

11. Metho.

A flatibus externis ſimile.

Craſſus ſpiritus quid efficiat.

Erici Sueciæ Regis Laus Suti

proferat. Qui verò moderata frigiditate imbutos habent ſpiritus, conſtantes ſunt ac ſtabiles in obeundis rebus, animoque obfirmato quiduis aggrediuntur, ſic vt non facile à concepta opinione reſiliant, verum ob frigiditatem ac calorem langui- *Germani.* dum niſi accedat educationis induſtria, qua iam olim expoliri cœperunt, non admodum acuti ſunt, aut emunctę naris, nec denique callidi atq; aſtuti, tum qui in circunueniendis hoſtibus nihil agant ſubdolè & verſutè. Quibus verò vel ex regionis conditione, vel cœli qualitate humidus ſubeſt ſpiritus, modò is moderatus ſit, facilem & expeditam formarum ſuſceptionem reddit, ſed fluxam ac cito perituram: neque enim facilè figura, formaque *Batavi.* rei, vt nec ceræ fluxę ac fluidę imprimi poteſt. Itaque obliuioſi ſunt, ſomnolēti, artibus diſcendis inepti, ingenio ſtupido, minimeque ſagaci, & quũ corpore obeſo ſint atque humido, memoria minus valent: quod ipſum etiam in vehementi ſiccitate ſtatui debet. Quo fit vt ſenes ob ſiccitatem frigiditati coniunctã, obliuioſi exiſtant, pueri ob humiditatem immodicam. Quæ qualitates meticuloſos etiam homines efficiunt, atq; trepidãtes, quiq; mi-

Hollandi cur ſomnolenti & obliuioſi.

Senes & pueri quur obliuioſi.

minus audaciȩ habeāt in propulsandis ferendisque aduersis, quod muliebri quoq; sexui peculiare. Verùm cuiusque regionis conditionem ac naturam, quam imitari populares solent, immutat educatio, institutio, disciplina sic vt promiscua multitudo incultis moribus conspiciatur, quũ viri politici, & qui ex patricijs sunt prognati, immutata victus ratione, relictaq; veteri, atque inolita consuetudine optimum viuendi institutum asciscant, ac se suosque ad laudabiles mores componant. Quòd si humiditas modico calore tepescat, vt ijs qui loca incolunt plana, aprica, patentia, paucisque arboribus consita, quales sunt maritimi Belgæ, qui hibernis mẽsibus frigore, æstiuis ardore plerunque infestantur, vt corpora sortiuntur robusta, laboribus assueta, membra articulata, cutem hispidam: ita animum pertinacem obtinent, obstinatum, iracundum, magisque ferocem quàm benignũ: cæterum acri sunt iudicio, prudentique industria, ac negotiandi peritia mirè instructi, et qui rebus delectum adhibeant. Cæteri Belgæ, quibus arbores præbent vmbracula, ac ventos arcent, quique cœlum habent salubrius, terram fluminibus sca-

Educatio naturam immutat.

Mattiaci, seu Zelādi.

Natura maritimorum.

scatentem, agros aquarum dulcium ductu atque irrigatione fœcundos, mitiori sunt ingenio, minusque aspero, sed alij alijs prudentiores, atque ad res gerendas magis apti. Sic Flandri grauitate dicendi, atque inuentionis subtilitate pollét. Brabanti exclusa seueritate, hilaritate animi ac morum comitate animos hominum cõciliát, quâquam illi facilitate sermonis ac verborum lenocinio grauitatem condire soleant. Quòd si pectori ac cerebro incumbit spiritus calore humoreque temperato perfusus, ij qui illius munere potiuntur, in rebus gerendis vigiles sunt, acres, industrij, & qui sagacitate, acumine ingenij, naturæ solertia, præstantia doctrinæ, dicendi peritia, atq; vbertate cæteris præstant, denique memoria rerum præteritarum tenaci sunt ac firma, quęque nõ facile effluat, aut exolescat. Ita si qua illata sit iniuria, post multos annos reuiuiscit, nec mens vindictæ auida priuatam offensionẽ obliterari patitur. Quem affectum calori adscribo, quo animus indignatione ita exhulceratur, vt eum humor diluere nequeat, aut extinguere. Adeo enim impotenter modo tacitè imisq; pręcordijs, modo apertè eorum plerisq; feruet animus.

Flandri. *Brabanti.* *Itali.* *Itali quare iniuriarũ tenaces.*

Perſ.ſat.5. *Sic illis calido ſub pectore maſcula bilis*
Turgeſcit, quam non extinxerint vrna cicutæ.

Britanni In horum confinio conſiſtunt, ac proximè accedunt ſed aliquo interuallo Britanni, quibus quum languidior ſit calor, minusque feruidus, atque ab humiditate ſuperetur, ſtatura quidem ſunt decenti, corpore ſucculento ac vegeto. Verum humanitatis ſtudijs minus dediti, ac politioribus literis minus exculti, qui tamen ſi animum, vt cœptum eſt, præclaris rebus applicare pergant, ad res gerendas efficiuntur apti, ad perdiſcendas artes appoſiti. Britãni et Scoti acres habẽt iras. Et quoniam ſpiritus habent craſsiores calore modico perfuſos, acres habẽt iras, motus ſtabiles ac diuturnos, quo fit vt implacabiles ſint, atque ęgrè animum excelſum atque elatum niſi obſequijs officioſis expugnari ſinant. Quod ſi ſpiritus ex feruore cordis, atque aëris regionisque qualitate impenſe calidus ſit, feruidos celeresque motus edit, ſed qui ob tenuitatẽ Hiſpani. ſenſim deferueſcant. Quo fit vt vbi eorũ nonnullis incaleſcit animus, temere atq; inconſultè quiduis aggrediantur, nec ceſſent quin quod animo conceperunt perficiant. Ita ſi qua ſubit animum conficiendæ rei cogitatio, vt inter initia ægrè excutitur:

titur: ita mens nonnunquam instabilis est & inquieta, nisi rationis freno coërceatur.

Sic animum nunc huc celerē nunc diuidit illuc, *Virg. li.4. Aeneid.*
In partesq; rapit varias, perq; omnia versat.

Quod etiam plerunque vsu venire solet iratis & vindictæ cupidis, tum ijs qui furore vel amoris stimulis agitātur, quorum mens quoniā æstu quodam fluctuat, ac paulo momento hinc, inde impellitur, non sibi cōstant, nec certi fixiq́ue aliquid in finiendis consilijs statuunt. Qui vero ex ijs se ad consectandas artes conferunt, quamlibet difficiles atque operosas, strenuè nec sine laude in his versantur. Quibus vero spiritus tenuis existit temperato calore imbutus, acre ijs ingenium ac volubile, expedita ac profluens in dicendo celeritas: quibus & illæ naturæ dotes accedunt, vt ad excogitandum sint acuti, ad explicandum ornandumq; vberes ac copiosi, ad eloquendum exprimendumq́ue quæ mente conceperint prompti: quòd autem ad animum morumq́ue propensiones attinet, viuidi sunt, alacres, erecti, agiles, gesticulosi: plerique eorū quibus liberalis deest educatio, ac doctrinæ institutio, ingenio sunt mobili, captioso, fal- *Hispani ingeniosi.* *Galli.* *Galli ingenio versatili.*

laci, infido, rerum nouarum auido, loquacitate futili ac vana: in consilijs captandis callidi ac versuti adeo, vt quæ mentis impetus concipit, confestim quid statuendũ sit, intelligant, ac maturè perficere pergant: obiter vbi intenderint ingenium, ibi valet. Quum itaque spirituum diuersitas, atque ingeniorum morumque discrimina ex loci, aëris, regionis, alimentorum conditione ac natura oriantur, quisque secum ipse expendat, qua re incolumitati prospicere optime possit, eaq; declinet quibus aliquid subest vitij, & quæ quum valetudini, tum spiritibus officere, atque aliquid labis aut contagij adferre possint. Quocirca optima instituenda victus vitęque ratio, atque aëris salubritas cum primis captanda. Hæc enim sanitatem etiam inclinatam ac labantẽ erigunt, ac spiritus maximè synceros efficiunt. Siquidem si corpus vitiosis humoribus redundat, si spiritus impuri sint, & cerebrũ densis fumis, quos humores exhalant, oppletum, & corpus & anima detrimenta percipiunt. Hinc tanta in animis hominũ deliratio, tantusque mentis error, alienatio, stupor, desipientia, furor, dementia: vt ea quæ sensui exposita non sunt, videre se pu-

Vnde error mentis.

ſe putent, eaque audire quæ nemo eſt eloquutus. Siquidem imaginatio ijs corrumpitur, ſenſus communis qui dijudicat & diſcernit omnia, detrimētū percipit, memoria labaſcit, hebeſcit viſus, caligāt oculi, omnesq; animæ facultates, hoc eſt, inſitę vires quibus ſua munia exequitur, languescunt, ſuisque officijs oſcitanter perfunguntur. Si verò ſpiritus animalis adamuſsim purus eſt, atque æthereus, qualis eſt halitus exactè elaborati ſanguinis, non ſolum pellucida eſt oculorum acies, ſed omnes ſenſus tum externi, tum interni vigent, ac functiones ſuas inculpatè perficiunt.

De ſpiritu qui toti mundo, eiusque partibus inſitus eſt, quique in hominem diuinitus delapſus, mentem eius peculiari munere imbuit: Obiter de bonis malisq́ genijs qui humoribus ſpiritibusque immixti varias mutationes humanis animis inferunt.

Caput tertium.

SPiritus vis quæ diuinitus in hæc inferiora delapſa, hanc machinam, mun-

Spiritus naturæ. dique molem agitat, & quæcunque ambitu cœlique complexu coërcentur, fouet ac vegetat, in immensum se porrigit, ac lōgè lateque diffusa est. Hæc siquidem regit ac moderatur omnia, cunctaque fœcunda efficit, ac vitali calore imbuit. Nec est quod quisquam opinetur aut sibi persuadeat vllam esse vim aliam, quæ ista perficiat, quā spiritum illum, quo ab ipso rerum conditarum exordio mundus, quæque oculis nostris obuia sunt, ac sensibus exposita, tam concinnum ac decētem ornatum adepta sunt. *Verbo enim Domini omnia formata sunt, ac spiritu oris eius omnis decor, species, venustas, atque ornatus eorum. Ipse siquidem fouet, ac vegeta quæque præstat, eamque vim confert qua propagare se, ac continua serie omnis generis species proferre, tueri ac conseruare possint.* Sic immensus naturæ opifex, rebus creatis verbo ac spiritu suo vim procreatricem indidit, ac propagandi ordinem inseuit, quò posteritati ac successioni insistant, hoc est, spiritus diuinus in vniuersam creaturam diffusus, stirpes, animantes, homines sustentat, illisq; vim impertit qua subsistant. Itaque nihil est in tanta rerum vniuersitate, quod efficacem Dei vim non percipiat, eiusque vbertate non

Spiritus Domini.

Psalm. 32.

Genes. 1.

Ioan. 1.

Spiritum aquis incumbere quid sit.

non ſaturetur. Condito ſiquidem cœlo ac terra, primiſque elementis, hoc eſt, rerũ principijs conſtitutis, ſpiritus Diuinus iã inde ab initio ferebatur ſuper aquas, hoc eſt, liquidam materiam alioqui effœtam, fœcundam præſtitit. Cuius dicti ſenſum graphicè expreſsit Baſilius cognomento Magnus: *Spiritus Dei ferebatur ſuper aquæ ſuperficiem*, hoc eſt, fouebat, vitalemq; fœcunditatem, atque animam vegetantem elemento liquido, ac omnibus rebus creatis cõtulit, ſic vt ſpiritu cœleſti omnia eſſent perfuſa ac concaleſcerent incubantis alitis more, fouentiſque auis ſpecie atque effigie, quæ vim caloremque vitalem illi imprimit, cui inſidet atq; incumbit. Cuius rei exemplum à gallina ſumere licet, quæ oua animat, vitaque imbuit, atque animalculi figuram inducit. Quòd itaque ſpiritus innatare aquis dicitur, aut elemẽto liquido incumbere, de fœcunditate illi indita intelligi debet. Cæterũ quum vniuerſa rerum natura, quæque ſpirant, atq; exiſtunt, diuini ſpiritus munere potiãtur, illiusque virtute ſubſiſtant, tùm homines præcipua ac ſingulari prærogatiua omnia ſunt conſequuti, *atq; animos habent ex æterna mẽte*, vt Cicero ait, *delibatos*, vel potius,

Hexa. lib.

Simile à gallina quæ pullos fouet.

Geneſ. 1.

vt scripturæ testimonium proferam, *acceperunt spiraculum vitæ*, atque imaginem ex Diuinitatis archetypo descriptam. Hausit huius dogmatis ex Hebræorum fontibus tenuem auram, idque expressit his numeris Ouidius.

Lib.3. de arte amãdi. *Est Deus in nobis, sunt & commercia cœli,*
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Lib.6. Fasto. *Est Deus in nobis: agitante calescimus illo,*
Impetus hic sacræ semina mentis habet.

Quam sententiam Diuus Paulus sacratiore philosophia imbutus, Atheniẽsibus persuasam esse voluit, quò inueteratũ aui tumque erroré illis eximeret, atq; ex illustri mũdi spectaculo, apparatu ornatuque visendo, in quo Deus diuinitatis suæ specimen cunctis exhibet, & conspici posset & innotescere. Sic enim apud illos con-

Acto.17. cionatur: *Deus qui fecit mundum, quæq; illius ambitu continentur, ac sit cœli terræque Dominus, non in manufactis templis habitat, nec hominum manibus colitur vllius opus indigus, quum ipse det vitam, atque halitum omnibus, omniaque conferat. Per ipsum enim*

Aratus in Pheno. *viuimus, mouemur, ac subsistimus, sicut & quidam vestratium poëtarum indicat: nam huius progenies etiam sumus.* Cæterum quum homo tantis dotibus sit excultus, eaque

eaq́ue munera mentis ab opifice sit consequutus, vt primum naturali insitoq́ue spiritu, deinde diuino afflatu incitetur, tum externi quoque spiritus in corpus mentemq́ue insiliunt. Veteres genios, Bibliorum codices ex ministerio Angelos, hoc est, internuncios vocant, quòd Dei iussa ac voluntatem ad nos deferant. Paulus spiritus nominat, *Administratores*, vt qui certis officijs destinentur, ac delegatum munus obeant apud illos qui salutem sint adepti. Cicero, tum alij à religione alieni. *Lares familiares, ac domesticos Penates, deosq́ue tutelares*, vocant. Horum duo constituuntur genera, quorum alterum boni, alterum mali nomine designant, quòd illi ad honesta quæque, atque ad res salutares instigent, ad eaq́ue sint incitamento, quæ homini prodesse possunt, atque ad salutem conferunt. Isti ad improbitatem, ad dedecus, ad flagitia, ad funesta quæque solicitant. Hoc enim potissime meditantur, vt hominẽ omnibus malis inuoluant, ac longissimè à Deo auertant. Quum autem sint spiritus incorporei, vt grauis halitus, vtq́ue aura insalubris ac noxia, in corpus latenter irrepunt, ac non solum faces ministrant,

Genij.

Hebr. 1.

Lares.

Boni Genij.

Mali Genij seu Lemures.

Simile à pestifero halitu.

 nistrant,

nistrant, incitantque ad patranda scelera, sed vt pessimi consultores, impunitatem
Genes. 3. ac præmia pollicētur. Sic Adamum in errorem pertraxit versutus serpens, quum inquit. *Non moriemini, sed eritis vt Dij, boni maliq́ue conscij, atque omnium rerum scientia*
Dæmon à sciendo. *ac cognitione imbuti*. Est autem Dæmon (nā hinc nomen sortitur) calliditate insidiosa, mille dolis ac technis, mille nocendi arti-
2. Para. 26 bus instructus, *qui se in mentes nostras, cogitationes, consilia, voluntates, tacitè insinuare nititur*, quanquā id ægrè perficere potest: quum Deus solus corda hominum explorata habeat, cui vni omnia nostra exposi-
Heb. 4. ta sunt & aperta. *Ipse enim*, vt Paulus ait, *discretor est cogitationum atque intentionis cordis. Nec est vlla creatura quæ non manifesta sit in conspectu illius, sed omnia nuda ac resupi-*
Psalm. 7. *nata oculis eius*. Quod Dauid quoque indicat: *Scrutator cordis ac renum Deus*, hoc est, omnia perspecta habet, abditos quosque recessus penetrat. Exēplo sumpto à remotissimis longeque dissitis visceribus: nihil enim corde ac renibus magis intimum, adeo vt per multos meatus, atque incur-
Simile à remotiss. viscerib. uos anfractus deferri elaborati cibi debeant, antequam eò possint perduci: tum etiam illas potissimè partes indicat, quòd
ex

ex ijs præcipuè pullulare soleant mentis cogitata, atque effrenatæ cupiditates exoriri, quæ Deum non latent, nec abscondita sunt. Cæterũ quum Dæmones spiritus sint aërij, ac longo vsu, diutinaque consuetudine, tum naturę solertia multa perspecta habent, atque experimento comprobata, ex cõiecturis, indicijs, oculis, vultu, gestibus, alijsque corporis motibus cogitationes internas eliciunt, quod etiam viro prudẽti ac multarũ rerum perito factu nõ difficilè. Quocirca vt improbi ac fraudulenti negociatores in hominum perniciem omnia moliuntur, omnemq; captãt occasionẽ qua illos circumueniant, atque incautos imparatosq; opprimunt: ita Dæmones nobis insidiãtur, atq; infesti sunt, & quò quisq; vitæ integritate ac moribus spectatior, eò acerbius in illũ virus suum exacuunt. Sic Christo nõ fuit veritus, nec erubuit Dæmon tentationum arietes admouere, atque ambitione, gula, regnandi cupiditate atque inani gloria illum oppugnare. Nec Paulum quoque diuexare puduit, quum elatione animi, tum aduersariorum sæuitia ac crudelitate. Iob quoque miris modis ab illo exagitatus violentos impetus perferre coactus est: verùm qui

Quomodo Dæmoni cogitationes patēt.

Homo homini dæmonium.

Math. 4.

2. Cor. 12.

Iob. 30.

omnia remuneratur ac compensat Deus, finem certamini imponit, ac sæuiendi mensuram præscribit, nocendique metã constituit. Quod ipsum documento cuique esse debet, nihil aduersus nos moliri

Demones quatenus noceant.

Dæmones, nec in malis inferẽdis progredi, nisi vel annuente, vel conniuente Domino. Quum autẽ multis varijsq; nocendi artibus homines adoriãtur, atq; oppugnent, tũ verò omnes tentant, explorantque aditus, si qua possint ex his quę domestica sunt ac natiua, nulliq; nõ insita, adoriri ac conficere. Sic hos qui sanguine re-

Humores ad vitia occasionẽ præbent.

dundant, ad luxum, lasciuiam, ebrietatẽ, profusionem, ad obscœnos nefandosque amores, ad probrosas libidines, incestus, fœdosq; cõcubitus incitant. Biliosos autẽ ac Cholericos ad iracundiã, ad rixas, iurgia, cõtentiones, cõuitia, pugnas, cædes, latrocinia, seditiones, dissidia, extimulãt, ad eaque patrãda ac perficienda faces ministrant. Melancholicos ad inuidentiam, æmulationem, amarulentiam, odium, indignationẽ, veneficium, fraudes, dolos, insidias, proditionem, mœstitiã, desperationem, ac diffidentiã, postremo ad calamitosum funestumq; exitũ adigũt. Pituitosis ac phlegmate oppressis ad desidiam,

atque

atque ignauiã, torporẽ, veternũ, inertiã, somnolentiam, incuriam, atque ad omnium virtutum neglectum sunt adiumento. Obiter vt aër tenuitate cœli temperatus vitalem ac salutarem spiritum impertit animantibus, herbisque virentibus: sic boni genij salubrem aurã aspirãt, ac mentes nostras suaui afflatu reficiũt. Mali verò vt ventus pestilens, morbos & contagia: ita illi exitiale virus exhalant atq; animis hominum pestẽ ac perniciẽ adferunt. *Ab ijs enim prima mali labes hominumq, ruina, atque interitus*, sic vt opus fuerit instauratore illo mirifico nempe Christo qui hominẽ pristino nitori atque integritati restitueret. Et quoniã tãta est humanæ naturæ imbecillitas, vt ægrè aduersus sæuissimi hostis insidias possit subsistere, Christus Iesus subductus in cœlũ, Paracletum mitti curauit, qui nos fulciat, ac cõtra Sathanæ insultus, omnesq; malorũ incursus reddat inuictos. Hic est qui mẽtes nostras varijs dotibus exornat, qui de Dei volũtate nos reddit certos, ac discussa omni diffidentia per Christũ ad patrẽ nos prouehit. Erigit eñ mẽtes nostras, ac cõsolando hortando q; efficit, vt cõcepta fiducia, omnia ab illo sperare ac petere audeam⁹ ac patris no-

Ab externo aëre simile.

Sapien.2.

Genes.2.

Paraclet.

Quid spiritus sanctus in nobis efficiat

Gal.4.

nomen illi opplorare. Quin & ipse spiritus, quem Deus emisit in corda nostra, attestatur vnà cum spiritu nostro, *quòd eius* (Rom. 8.) *sumus filij, & hæredes, cohæredes autẽ Christi.* Spiritus itaque diuinus mentium instaurator fidem ac credulitatẽ verbo Dei fultam nobis inserit, quæ fiduciam erga illũ parit, certamque spem consequendi promissa. Et quum hæ virtutes non sint otiosæ, vberrimum CHARITATIS operumque prouentum proferunt, ad eaque adminiculatur, ac vires confert Paracletus, vt stabiles ac fixos in nullos errores, aut superstitionem abduci nos cõtingat, quæ non aliud est teste Eusebio, *quàm falsa quadam, atq; ementita veræ religionis vmbra: aut fucata species, nullo fundamento nixa.* Sic ex Horatij sententia.

Fides operibus stipata.

De Præpa rat. Euan. lib. 1.

Superstitio.

In art. Poët.

Maxima pars vatũ pater et iuuenes patre digni
Decipimur specie recti.

Iuuenal. Satyra. 14

Fallit enim vitiũ specie virtutis, & vmbra,
Quũ sit triste habitu, vultuq; & veste seuerũ,
Nec dubiè tanquam frugi laudatur auarus.

Tuscul. 3.

Fit enim plerumque Cicerone teste, *vt nonnulli optima consectati non tam voluntate, quàm cursus errore fallantur.* Sic Paulus (Rom. 10.) Iudæos non prorsus à pietate alienos censet, verum aliquo duci studio, Zeloque Dei,

Dei, sed absque iudicio, ita vt nō omnino errent in affectu pietatis, sed propter insci tiam, & quòd in delectu hallucinantur, ac cæcutiunt, spiritu Dei destituti sunt. Cui vitio affines sunt qui inueteratos errores pertinaciter vel tuentur, vel tolerant, nec sustinent quidquā immutari eorum quæ irrepserunt: qui si imbuti essent spiritu il-lo munifico, non esset tanta in animis opi nionum ac doctrinæ dissensio. Cęterū nemo hæc parerga esse existimet, atq; ab instituto aliena, nec illud Horatij impingat. *Zelus absque iudicio.*

——Amphora cœpit
Institui, currente rota cur vrceus exit? *In art. Poët.*

Quum spiritus cœlestis mentis innouator, dux sit ac moderator spirituum humani corporis, qui sedatiores existunt ac magis placidi, vbi hoc ductore reguntur, atque in officio continentur. Si enim tumultuari pergant, ac seditionem in corpore concitare,

Ille regit dictis animos, ac pectora mulcet. *Æneid. lib. I.*

De corporis humani elementis, primisque qualitatibus, ac generationis principijs, ex quibus homo constat, ac conflatus est.

Caput

Caput quartum.

AB elementorum, non humorum facultatibus omnis temperaméti ratio deducitur, illisq; vniuersam corporis structuram atque opificium acceptum ferre par est. Elementa statuuntur quatuor Ignis, Terra, Aër, Aqua, quibus totidem subsunt qualitates, Calida, Frigida, Humida, Sicca, quæ ex circũfuso nobis aëre, atque alimentis vel commoda, vel detrimenta concipiunt: illorum enim excessu defectuque vitiantur qualitates, ac corruptela aliqua deprauatę innumeris morbis præbent seminaria. Cæterum quæ corpus nostrum afficiunt, ea teste Galeno, sunt genere duplicia, altera nobis congenita, & quæ euitare nequeas, ex ipsis generationis principijs velut radice orta: altera quæ & declinare posses, & aliena sunt à corporibus nostris, nõ insita, sed aduentitia atq; externa, quæ tamẽ nõ minus, quã insita, corpus nostrum cõficere atque infestare sunt idonea, Cibus scilicet & potus, quibus restituimus quidquid ficcioris vel humidioris substantię effluxit, quę tamen si immodica sint, aut vitiosa, excrementorum copiam ac morbos pariunt. His proximè accedit aër nos ambiens, qui

Elementa quatuor.

Tuend. va le. lib. 1.

Cibus & aër æquè necessarij.

qui vbi impensè calidus est, vel siccus, aut immodicè humidus vel frigidus, manifesto habitum corporis immutat. Cæterum vt propius, magisq; appositè rem ipsam designem, humanæ naturæ primordia, ac generationis principia sanguis maternus, semenq; genitale existunt. Ille ceu materies quędã apta cõcinnaq;, & opifici, vt argilla vda, ceraque fluxa ac tractabilis, ad quiduis effingendũ sequax: Semẽ opificis rationẽ obtinet. Cõstat horũ vtrumq; ex ijsdẽ genere elemẽtis, ac qualitates iã memoratas in se cõplectitur: dissident tamẽ inter se tẽperamenti ratione ac mensura. Siquidem in semine plus est igneæ substantiæ atque aëreæ, hoc est ætherei spiritus est particeps. In sanguine plus aqueæ & terreę: quanquã in postremo hoc calidũ prępolleat frigido, humidũ sicco. Neque enĩ sanguis siccus statui potest, vt ossa, sed humid⁹: at semẽ sanguine quidẽ siccius est: cæterũ ipsum quoq; humidũ fluidũq; ac fluxile. Itaq; vtrimq; ex humida substãtia geniturę origo ꝓducitur, sic tamẽ vt ex eo reliquę corporis partes siccę, nerui, venæ, arterię, ossa, cartilagines, elaborentur. Quod enĩ in vtero ex illis principijs cõceptum ac conglobatũ est, siccius redditum, veluti

Primordia hominis.

Seminis et sanguinis natura.

veluti rudimenta ac lineamenta cuiusq; membri capesit, postmodum exactã speciem consequutum incrementa concipit atque ad iustam decentemque magnitudinem prouehitur: vbi vero ad summum deuentum est, ossibus ob alimenti penuriam non vltra sequacibus, incrementum augmentumque sisti contingit, nec progredi, aut amplius in longum latumque proferri. Ex copioso enim calore & humore spiritu vndique perfuso corpus decoram longitudinem assequitur. Quod si cui vel ingrauescente ętate, vel etiam adolescentibus ex morbo aut affectione aliqua frigidus siccusque habitus obtigerit, corpus ijs macilentũ fit, rugosum, gracile, squallidum, strigosum, membraque inualida atq; incurua. Simile enim quiddam ijs euenit quod iumentis, quibus pabulum subducitur, atque arboribus herbisque virentibus, quibus terræ succus subtrahitur, ac prohibetur irrigatio. Quò mihi improbè atque inhumaniter facere videntur ludimagistri quidam, & quotquot erudiendis alendisque adolestibus operam impendunt, qui imita quidem ac constituta non exiguæ pecuniæ pactione, insalubri, tenuique victu conuictores domi

Ab ossium natura lõgitudo.

Lõgitudinis causa.

Simile à satis.

mi alunt, ac non solum sordidè tractant, sed carne subrancida, piscibus olidis, pane mucido tenuiter pastos, ad subeundos studiorum labores minaciter instigant: quo efficitur vt color ijs deflorescat, corporis species, omnisq; decor & venustas aboleatur, nulla sit alacritas, nullus vigor, mentisque erectio, spiritus deiectus, virtus minus viuida, indoles omnisque vis animi quæ vel naturæ beneficio, vel parentum industria, aut denique diuino munere insita erant, prorsus extincta, adeò vt non facile ad præclara ijs incalescat animus, nec emergant ad quæ erant destinati, aut natura appositi. Quod ad externũ vero habitum adtinet, corpus pletumque circumferunt fœda scabie defotmatũ, atque ob vitiosos humores pustulis vndique exhulceratum. Quò fit vt raro ad legitimam maturitatem, ac iustam magnitudinem, ad vires ingenuas, membrorum robur ac firmitatem, ad decentẽ partium compositionem ac staturam deueniant, quòd in ætate tenera ac pubescenti fame atque inedia domitis humori natiuo qui continenter foueri postulat, alimẽta subtracta sint: quò fit vt exhausto succo vitali, præmaturè senescant, ac properata morte

Pueri non domandi inedia.

Vitiosus ch b' naturā deprauat.

Staturæ breuitas vnde.

confici contingat. Vocatur autem hęc affectio quę frigidũ ſiccumque corporis ſtatum inducit ſeniũ, quod omnib. quũ animātibus tum ſtirpibus corruptelę interitusq; cauſa exiſtit. Eſt eñ mors nõ aliud, quã naturę, hoc eſt caloris genuini, inſitique humoris, in quibus vita cõſiſtit, extinctio: ad quã nonnulli properantius deueniunt, vel ex alimenti inopia ac defectu, vel ex intẽperantia vitę, immodica Venere, intẽpeſtiua vigilia, mœrore animi, tum plerisq; alijs quæ prętcr ætatis rationẽ ac naturę curſum, feſtinatã ſenectutẽ, mortemq; inopinatã accelerant. Quã multos autẽ videre eſt ſeniculos corpore vegeto ac ſucculento, mẽbris validis, ingreſſu firmo, cruda prorſus viridiq; ſenecta, nõ ob aliud, quã quod vitę ſuę optimè moderatè ſint, nec adoleſcentiã intemperãter aut libidinoſe transegerint: quum iuuenum pleriq; conſpiciantur effœti, elumbes, eneruati, corpore arido, colore pallido atque exangui, quod tota pubertas, ac iuuenilis virtus immoderato vitæ Venerisque vſu & conſuetudine ſit exhauſta, ac flos ætatis attritus. Vt enim flores Martij, quibus ineunte vere nihil ſpectatius, aquilonio vrentique vento decuſſi, marceſcunt: ſic

Senium. *Mors quid.* *Cruda ſenecta vnde.* *A floribus Simile.*

ſic omnis iuuentus & floreſcens ætas ac-cepto incõmodo, intempeſtiuè atq; ante maturitatem areſcit. Quocirca vt quis no-xia euitare poſsit, ac vitã quàm maximè longam efficere, tum ſenectutem conſe-qui minus grauem atque oneroſam, ine-unda ratio, qua valetudo firma perfici poſ ſit, ac ſtabilis, aut ſi inclinata ſit, qua erigi poſsit atq; inſtaurari. Sunt autẽ non pa-rum multa, quæ illam labefactant ac ſub-ruunt, quæque ingenitum nobis tempe-ramentũ conuellunt, variant, alterant, cor rumpunt. Siquidem ex alimentorum fa-cultatibus, victusque ratione humores di uerſas qualitates aſciſcunt, quibus acce-dunt balnea, æſtus, exercitatio, frigus, laſ-ſitudo, ſitis, inedia, ſomnus, quies, aëris ſtatus, affectusq; animi, quæ corporis no-ſtri habitũ multifariã immutãt, ac magna ex parte in deteriorẽ rapiunt. Sic corpus quod calidum humidumq; extitit, in fri-gidum ac ſiccum, vel etiã aliam qualitatẽ ſenſim delabitur: ætatis quoque acceſſu, temporum decurſu, rebus ſecũdis vel ad-uerſis, fortunæ ſucceſſu vel inclinatione multa homini obueniunt, quæ valetudi-nem labefactant. Quò mihi appoſitè di-xiſſe viſus eſt Horatius.

Iuuentus vnde effœta.

Quæ valetudini officiunt.

In arte Poëtica. *Multa ferunt anni venientes commoda secum, Multa recedentes adimunt.*

Cap. 14. Cui consentanea est illa Iobi sententia, qua naturæ humanæ conditionem fragilem, fugacem, inanem, momentaneã, multisque incommodis, periculis, mutationibus obnoxiam graphicè expressit, Homo natus è muliere, breuis æui est, ac plenus miseriæ, qui quasi flos spectatissimus, exoritur sed conteritur, atque euanescit velut vmbra, nec vnquam in eodem statu persistit. Singulis enim ætatibus, hoc est, certis annorum interuallis ac spacijs mutationes incidunt. *Quid ætas* Est autem Ætas vitæ curriculum ac decursus, vel ab infantia ad senectutem progressus, in quo *Ætatum mutatio.* constitutio corporis humani immutatur, atque aliud ex alio temperamentum acquirit, quod ipsum postremo ad interitũ *Infantia.* deuergit calore natiuo extincto. Sic Infantia, quæ omnium humidissima est, plurimum caloris innati cõtinet, quarto anno aut septimo mutationem sustinet, ac *Pueritia.* plerumque ijs annis periclitamur. Huic proximè succedit pueritia, quæ ad annum plus minus decimum quintum producitur, ac non parum multis incommodis di*Pubertas.* uexatur. Pubertas vero quæ & ipsa plurimis

mis malis exposita est, anno decimo octauo perficitur. Adolescẽtia autem præceps ac lubrica anni quinti & vigesimi termino includitur, quæ ætas partes quatuor complexa, primam ætatem conficit, quarum nullam nõ varias mutationum vices subire quotidiana experimenta commonstrant. Porro Iuuentus seu ætas florida, in qua corpus animusque viget ac florescit, ad annum quintum & tricesimum profertur, in eaque ætate affatim inualescit sanguis, atque humor nonnihil absumitur, quò fit vt id temperamentum progressu temporis calidum siccumque censeri incipiat, quum adolescentia humore ac calore abundè fuerit perfusa. Constans vero & virilis ætas ad quinquagesimum annũ, aut paulo vltra progreditur, quo tempore tẽpestiua maturitas se profert, ac mens conuersis studijs, omnia consideratè, prouidè, prudenter agit: Corpus vero æquabiliter, atque in eodem tenore consistens non magnam mutationem percipit ad annum vsque sexagesimũ tertium aut quintum: tunc enim labenti atque inclinatæ ætati iam iamque ingrauescenti frigidus & siccus status inducitur, qui primus est senij ingressus ac vestibulum, proximus

Adolescentia. *Iuuentus.* *Virilis ætas.* *Senecta.*

autem ad decrepitam ætatem, ad mortem aditus, quæ vt non exoptanda temere, ita non pertimescenda viris Christianis, quum mens concepta fiducia suauioris vitæ, ac resurrectionis spe fulta, alacriter hinc emigrandum sibi persuadeat. Interim quisque efficere potest in huius æui decursu, vt superioris ætatis temperantia, ac vitæ moderatione nonnihil præsidij sibi paret, aliquid pristini roboris conseruet, quo senectutem minus effœtam ac laboriosam experiatur: quum enim omni ætati certus præscriptus terminus, tum huic nullus constituitur, nisi vitæ exitus mortisque expectatio. Cæterum Pythagoras non scitè quadripartitas anni varietates ac temporum vicissitudines hoc est, Veris, Æstatis, Autumni, & Hiemis discriminata tempora duobus æquinoctijs, ac totidem solstitijs comprehensa quatuor hominum ætatibus accõmodat, cuius sententiã hac verborum serie complexus est Ouidius.

Mors non sit formidabilis.

Temporũ anni et ætatũ cõparatio.

Meta. li. 15

Quid, non in species scedere quattuor annum
Aspicis, ætatis peragentem imitamina nostræ?
Nam tener & lactens, puerique simillimus æuo
Vere nouo est, tũc herba vires et roboris expers
Transit in æstatem post Ver robustior annus,

Fit-

Fitq; valens iuuenis neque enim robustior ætas
Vlla, nec vberior, nec q, magis ardeat, vlla est.
Excipit Autumnus posito feruore iuuentæ
Maturus, mitisq; inter iuuenemq; senemque
Temperie medius, sparsus quoq, tẽpora canis.
Inde senilis Hiems tremulo venit horrida passu
Aut spoliata suos, aut quos habet alba capillos.

Quæ rerum vicissitudo, ac naturæ totius conuersio, mutabilitas, inconstantia, atque ex vno in aliud inclinatio, commonstrat omnia esse momentanea, caduca, fragilia, ruinosa, fluxa, & quæ non firmis radicibus defixa, vt flosculi, cito decidant. Quũ itaque corpus continentur defluat, ac detrimenta patiatur, multaque intus & foris vires nostras depopulentur, non oscitanter huius conseruationi incumbendum, quò stabilis illa ac quàm maximè longa effici possit. Nihil necesse est exemplis, rationibus, experimentis commonstrare (quum nulli non sit exploratum) quàm grauatè, animoq; iniquo ac repugnante ab hac vitæ suauitate, diuelli se quisque patiatur, quanta cura, studio, industria vindicare se à morbis contendat, qui non solum doloribus nos conficiunt, contundunt ac dilacerant, sed mortis speciem oculis obijciunt ne his addam

Omnia caduca.

Natura abhorret ab interitu.

mentem inquietam ac turbulentam, animumque affectibus oppressum. Cui cedo in tantis calamitatibus, ærumnis, miserijs, tantaque æui huius molestia, ac breuitate, non parandum aliquod dolorum lenimẽ, non conquirenda aliqua laborum solamina atque alleuamenta? quæ si consectari velis atque assequi, nunquam in animum induxeris hęc præstare res momentaneas, opes, honores, latifundia, operosa ædificia, vestes sumptuosas atque artificiosè elaboratas: sed mentem quietam ac sedatam, omnibusque perturbationibus liberam: proximè corpus salubre, nullisque morbis implicatum, quibus diuino munere nihil homini obtingere potest melius aut optabilius.

Vnde petenda tranquillitas.

Eccle. 30.

Quid Crasis seu temperamentum, in quo cuiusque habitus, ac corporis constitutio consistit.

Caput quintum.

CRasis seu temperamentum, (nam operis instituti ratio exigit, vt id definitione explicetur) est primarũ qualitatũ atque elementorum inter se cõuenientia: vel

Temperamentum quid.

vel qualitatum ex elementis æqualis mistura ac proportio omnis vitiosi excessus expers: Intemperies vero quæ disparibus elementorum ac qualitatum viribus continetur, atque à moderatione descifcit. Vt autem in fidibus concentus quidam percipitur, ac concors harmonia, sic vt nihil dissonum aut discrepans aures teneras feriat, offendatque: ita in temperato corporis habitu existit elementorum ac qualitatum apta concinnaq; temperatio, adeo vt monstrari nequeat vlla per se qualitas, sed cõstans, absoluta, perfectaque elementorum ac qualitatũ coagmentatio. Quẽadmodum enim quũ ex varijs herbis condimenta aut pharmaca conficimus, fit vna concretio, ac singula ita coalescunt, vt nihil eorum quæ compositio complectitur, appareat, aut discerni posit, aut percipi: ita in elementorum qualitatibus euenit, ex quarum mistura primaria nascendi origo ducitur, quę nouem temperamentorum constituit differentias, vnam temperatam, omnibusque suis numeris absolutam, in qua nihil desideratur, nec vlla qualitatum elementarium aliam superat, sic vt æquali parique mensura inter se omnia consistant, nullo vitio, nullaque intem

Intemperies quid.

A fidibus simile.

Simile ab herbarum mistura.

Nouem tẽperamẽta.

perie imbuta: Intemperatæ octo, simplices quatuor, & totidē compositæ seu iugatæ. Calida tantum in qua calor frigori antecellit, humoris verò & siccitatis est æqualitas: Frigida, in qua frigus dominatur: Humida, quòd illa primas potioresque partes obtineat: Sicca, vbi humore superior est siccitas, reliquis paribus, hoc est, calida & frigida temperatis: Compositæ vero temperaturæ, quæ ex duabus qualitatibus implicatæ sunt, numerantur, Calida & humida, Calida & sicca, Frigida & humida, Frigida & sicca, à quibus corporis constitutio quam κρᾶσιν Græci, vulgares complexionem vocant: appellationem apud Medicos, ac nomenclaturam adepta est ab eo scilicet, quod in mixtura pollet, apud quos id corpus calidum dicitur, in quo vberior est caliditatis portio. Siccum in quo siccitas potior, pari modo ratiocinando de reliquis. Sic medicamentorum cōpositio, in qua multa congeri ac coaceruari solent, ab vno eorum quod præcipuum est, nomen sortitur, vt Dianucum, diacapper, hiera, picra, diaphenicum, oleū vulpinum, etc. Quò autem omnia exactè percipi queant (est enim id nō modo Medicis,

A maiore denominatio.

dicis, sed omnibus, quibus secunda valetudo curæ est, salubre cum primis ac frugiferum) singulorum rationes ac modos quàm possum accuratè explicabo, ac primum temperatæ naturę conditionē exequar, aut saltem eius speciem atque imaginem mente primum conceptam, oculis exhibebo: nō quòd talis in natura rerum existat, aut in aliquo commonstrari possit, nisi quis forte diuiniorem aliquam supernè originem sit nactus, sed quod huc referri debeant reliquę hominum naturę, atque ad hanc amussim exigi, quò cuique pateat, quid vel superet vel deficiat. Neq; enim expeditè quisquam animaduerterit in calido corporis habitu præponderare humido calidum, ac frigidum præualere sicco, nisi ad exactam hanc temperiem sit intentus, in eamq́ue, tanquam scopum, defigat oculos.

De temperato exactoq́ue corporis habitu ac constitutione.

Caput Sextum.

DE temperato atque omnibus numeris absoluto corporis statu dicēdum accu-

accuratius, quod in hunc mentem animumque dirigi velim, ac tanquam ad normam seu perpendiculum reliquos habitus accommodari, quo quisque obseruet, quantum à temperamenti integritate deflexerit, & quid moliri debeat, vt in pristinum statum, quoad eius fieri possit, reducatur. Quãto enim quis ab hoc remotior, tanto valetudo deterior, atque ad corporis morbos, animique ægritudines lapsus grauior. Corpus hoc omnibus suis partibus cõsummatum aptissimè Policleti regula dici meretur. Id enim prouerbium

Policleti regula.

ijs rebus accommodari solet, quæ ad vnguem facta sunt, & in quibus nihil desideratur, adeo vt ad hanc, tanquam ad lapidem Lydium reliqua debeant explorari. Desumpta est Metaphora à Policleto statuario, cuius artificium ac decor, teste Fabio, laudem meruit supra mortales omnes: hic tanta arte statuas expressit, suisque numeris ita absoluit, vt cæteri cælatores ac statuarij in formandis effigiandisque simulachris, hunc tanquam archetypum sibi proponerent. Vsus est prouerbiali hoc schemate de tuenda valetudine Galenus, qui statuit optimum corporis habitum, tanquam Policleti regulam, hoc est, tam con-

Lib.10. cap.10.

Lib.2.

concinne ac decenter expressum, vt nihil in eo culpari posit, sed mirificè afficiat cõgruens symmetria, nullaque sui parte claudicans commensuratio. Quocirca quæ de statu corporis optimo cõscribuntur, merito ad rem absolutissimam referri debẽt. Talem itaque corporis habitum exhibemus, qualem Oratorem Cicero, ac Fabius imitandum proponit, qualem Ecclesiastẽ seu concionatorẽ instituit Chrysostomus atque Erasmus, quò ad horum exẽplum se componant, qui eloquentiæ parandæ, aut erudiendis rudibus sunt destinati. Et quamuis non penitus quæ animo conceperit, assequatur: aliquem tamẽ progressum facere par est, nec committendum quantumuis ardua sunt quæ cõsectamur, vt spes infringatur, aut languescat industria. *Nonnulli enim*, vt Cicero testatur, *desperatione debilitati experiri id metuũt quod se assequi posse diffidãt*. Nam neque illud ipsum, quod est optimum, desperandum, & in præstautibus rebus, magna sunt ea, quæ optimis proxima. Quocirca optimũ corporis habitum cõstituere, atque adumbrare visum est, quò illius species animo insideat, in eamque oculis ac mente defixus talem imitari quisque, atque exprimere

Ad summa enitendum.

De Sacer. De ratione concionandi.

De Oratore.

mere cuiet, aut quàm proximè ad illam accedere. Huic itaque cuius specimen exhibendum suscepimus, omnes sensus vigent, atque insitæ facultates functiones suas ac munia citra vllum incommodum obeũt. Memoria illi stabilis ac firma, quòd cerebrum nec ad immodicam humiditatem, nec siccitatem declinet, animus acer & industrius, quique solerter ac prouidè omnia aggrediatur, mores integri atque incorrupti, & qui in nulla actione à decoro deflectant, ingenium singulare atque eximium, mens placida ac sedata, nullisque affectibus vitiosis exposita, vt quę exclusa temeritate iudiciũ delectumq; adhibeat, indoles generosa, multis magnisq; dotib' affatim exculta, insignis ac spectata vitæ probitas adeo vt in eo expressum sit illustre virtutis exẽplar, hoc est, absoluta atq; ad summum perducta naturę perfectio. Siquidem in eo se cumulatè proferũt humanitas, mansuetudo, frugalitas, ęquitas, modestia, & cõtinens cupiditatũ moderatio: in aggrediẽdis cõficiendisq; negotijs nec præceps, nec cũctator, aut qui procrastinando tardius omnia perficiat, sed consiliũ in prouidẽdo, in peragẽdo maturitatẽ adhibeat: in casibus humanis, euentisque

Notæ temperati corporis.

tisq; fortuitis quę inopinato ingruũt,nõ temere cõcutitur aut expauescit, eoq; fit vt nõ iusolescat rebus prosperis,nec deijciatur succumbatq; aduersis, sed omnia vitę incõmoda alacri atq; infracto animo perfert, nec à cõstantia susceptoq; cõsilio abduci se patitur. Quo spectat illud Horatij,quod illi congruit.

Iustum & tenacem propositi virum Lib.3. Ode.3.
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida.
Si fractus illabatur orbis,
Impauidum ferient ruinæ.

Ad quem habitum se composuit Diuus Paulus, ac similem affectum in ijs qui Rom.8. Christo initiati sunt, ac deuoti, exigit, vt quod illi persuasum erat,quisque pro certo ac fixo habeat, nulla re quantumuis sæua ac formidabili diuelli posse ab eo, cui sumus addicti. Is itaque cuius speciem ac formam adumbramus, ita animo ac mente constitutus est, vt neutram in partem moueatur, aut hinc inde fluctuet, sed stabiliter atque inconcussè constantiam tueatur. Insiti sunt quidem illi affectus sed naturales, ac minimè improbãdi, vt amor ac propẽsio erga suos, quibus vt

Naturales affectus.

non

non nimis indulget, ita in illos non acerbus est, non seuerus, amarulentus, prefractus, sicvt in congressu familiari comitas seria grauitate sit condita, cui nulla subest dicacitas, nulli dentati sales, non indecora parumque vrbana festiuitas, aut obscœnæ facetiæ, & quemadmodum à scurrili ioco ac scenico gestu longissimè abest: ita à censoria seueritate, ac stoica indolentia remotissimus. Quis enim nō illos ab omni humanitate, ac cultiore vita alienos censeat?

Æneid. lib. 4. *Quos non vlla magis sermonum gratia mollit,*
Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes.

Similiter & moribus & vitæ instituto Democrito atque Heraclito prorsus dissimilis, quorum vterque Satyrica dicacitate exagitatur. Siquidem

Iuuenal. Sat. 10. *Perpetuo risu pulmonem agitare solebat*
Democritus, quoties à limine mouerat vnum
Protuleratq́; pedem: fleuit contrarius alter,

Democriti & Heracliti natura. Nec solum in animo elucent, atque expressè se proferunt hæc ornamenta, ac naturæ munera, sed insigne quoque decus enitet, atque amplitudo in externa corporis specie se profert. Siquidē in vultu qui imago est animi, in oculis qui mentis indices, colore, lineamentis, totoque corporis habitu heroica quædam dignitas, ac spe-

ſpectabilis forma ſe exhibet nulli nõ amabilis ac gratioſa, ſic vt cõſpectus ipſe quenque alliciat, ac ſympathia quadã, hoc eſt, tacito naturæ conſenſu nulla emolumenti ſpe in amorem ſui rapiat. Corpus decenter & concinne compoſitum eſt, omniumque partium abſoluta conſtructio. Caput nõ obliquum aut anguloſum, ſed in globi figuram rotundum, quod capillorum honeſti ſpadices, qui color caſtanearum proprius eſt, exornant: frons ſerena, nulliſq; rugis deformata, quã ſuperciliorum decor cõmendat, atque oculorũ eminentium amabilis aſpectus cohoneſtat. *Spadix color qui.*
Color floridus ac ſuauis: buccæ ac genæ roſeo rubentiq; ac natiuo pigmento perfuſæ, præſertim vbi adoleſcit ætas. Status corporis erectus, inceſſus decenter cõpoſitus, non affectatus, vt perſonatis quibuſdam hiſtrionibus, qui ementito quodam atque exotico ingreſſu ſe plebi oſtentãt, quò maior accedat autoritas ac veneratio. Lingua expedita ac prompta, quæ articulatè & ſignificanter verba enunciet. *Fictitius inceſſus*
Accedunt præter hæc non parum multa, quæ ex neceſsitate, atque humanæ naturæ conditione conſequuntur. Siquidem edit bibitque moderatè, atque adhibita

ſalubri exercitatione, quæ vel viua intentaque voce, vel ambulatione perficitur, alimenta probè concoquit, atque in habitum corporis digerit: quò fit vt perexigua coaceruetur excrementorum redundantia, ac ſomnus ſuccedat placidus, nulliſq; abſurdis aut tumultuoſis inſomnijs interruptus: & ſiqua ſpecies aut ſimulachra antelucano peractaque concoctione atque elaboratis cibis, menti ſe ingerunt, aliqua ſubeſt diuinatio, hoc eſt, rerum futurarum non vanum, nec inane præſagium. Cæterum in hac fragili vita ac caduca, tantoque naturæ lapſu atque inclinatione non video, cui iſta aptius accommodari debeant, quàm Chriſto, de quo
Pſal.44. vaticinatus Dauid, *Speciosus*, inquit, *forma præ filijs hominum*, ſuauitate ac gratia verborum vndique perfuſus eſt, nec eſt vllus hominum, qui illi conferri poſsit. Is ſiquidem ſupra reliquos mortales omni virtutum genere cumulatus, integritate vitę, morum probitate, excellentia doctrinæ, miraculorum prodigijs diuinitate inaudita, maximam orbis partem in ſui admirationem, atque amorem pertraxit: ſic nihil ei defuit eorum quæ aut excogitari poſſunt, aut mente concipi,
Cui

Cui corpus etiam obtigisse spectabile ac visenda specie, quis posset ambigere? Et quanquam in illo spectanda potius diuinitas, & in quem vsum nobis exhibitus est, nihil tamen vetat eam formam ac corporis speciem animo complecti, quæ digna fuit illius maiestate atque amplitudine. Erat enim externus habitus ac statura heroica apposita ad dignitatem, ac diuinitati omnibusq; internis animi dotibus, quas opulentè in nos effudit, consentanea. Quocirca vnus hic statui debet, in quem exacta hominis cõstitutio sit referenda, seu corpus, seu animum spectes. *In eo siquidem*, vt Paulus ait, *omnes thesauri scientiæ ac sapientiæ reconditi sunt*, atque inhabitat omnis plenitudo Diuinitatis corporaliter. Et quanquã ab illo humani nihil alienũ esset, *Nulla tamen labes, nihil vitij illi inhæsit, nec morbo, aut peccato fuit obnoxius*. Nã quod subinde incãduisse legitur, ac vitia insectatus acerbius, tũ lachrymis perfusus indoluisse, ac fremitu testatus facti alicuius indignitatẽ: summæ humanitatis, atque ex animo benè cupientis argumentum erat: quum enim salutis humanæ vnicè esset auidus, indignabatur complures, quos emẽdatos, nõ extinctos voluit,

Christus exemplar perfectionis.

Ioan. ca. 1.

Colos. 2.

Hebr. 4.

Ioan. 11.

Christus à vitiosis affectibus alienus. tam pertinaciter in errore persistere, ac tã opportunè oblatam resipiscendi occasionem aspernari ac respuere. Hæc de corporis humani absoluto habitu dicta sufficiát, cui florescens ætas atque adulta confinis ac finitima, præsertim vbi à primis annis laudabiliter instituta est, & liberalis accesserit educatio, quæ tamen cõtinenter labitur, ac progressu ætatis deficit. Vt enim in rebus alijs: ita in humana natura, omnia orta occidunt, & aucta senescunt, atque ab initio ad finem progressa, decurso vitæ spatio dilabuntur, ac vergunt ad interitũ. *Salubris admonitio.* Quæ mutabilitas atque incõstantia quemque nostrum commonefacit, vt neglectis rebus caducis ac breui interituris, ad ea quæ æterna sunt animum, mentemque erigamus. Quod ipsum Paulus nobis in-*Colos.3.* culcat, quum inquit. *Si consurrexistis vna cum Christo, superna quærite, vbi Christus Deo dexter assidet, superna curate, non terre-*
Hebr.13. *stria. Neque enim habemus hic manentem ciuitatem*, hoc est, sedes fixas ac stabiles, aut *Hebr.11.* diuturnitate confirmatas, *sed futuram inquirimus*, cuius opifex & conditor Deus, *1.Ca.2.* qui vt Petrus ait, *vocauit nos è tenebris in admirabilem suam lucem, atque æternitati nos destinauit.*

De Calido corporis statu.

Caput septimum.

INter hos qui à modo delapsi sunt, atq; à temperie deflexerunt, calidus corporis habitus primus statuitur. Hic enim vt ordine prior ita in conseruandæ sanitatis ratione cæteris potior. Censetur autem is potissime Calidi nomine, in quo reliquis moderatè constitutis, hoc est, humido & sicco temperatis, qualitas illa exuperat. Cuius si conditionem explorare libeat, eiusque notas ac signa obseruare, depræhendes huiusmodi constitutionis hominem, statura decenti, ac specie formaq; ad dignitatem virilem apposita, corpore non obeso, nec abdomine, multoq; adipe: sed mediocri carne, eaque solida, constipata: nam calore pinguia quæque liquescunt, ac defluunt: colore vero rubicundo, aut si sanguis pl⁹ satis feruescit, vt ijs assolet qui loca æstuosa incolunt ac torrida, fusco vel rufo. Sunt enim in quolibet corpore pro aëris ac regionis conditione conplures caliditatis gradus ac varij quum huius qualitatis, tum aliarum modi ac rationes. Sic Indi, Æthiopes, Mauri, Asiani, Ægyptij,

Calidus habitus.

Signa calidi corporis.

Gradus caliditatis in homine.

Palestini, Arabes, Græci, Itali, Hispani, Sarmatæ, Germani, Galli, Belgę diuersos sortiuntur corporis habitus, atq; in suo quique genere aut per singulas species, varias caliditatis differentias cõsequũtur. Vt enim ignita quæque alia alijs sunt magis vrentia ac pro subiecto fomite, vel ex carbonib⁹ aut glebis bituminosis, naphta, oleo, pice, resina vel denique ex lignis è quercu robore, larice, betula, vlmo, populo, salice accẽsus ignis, focus incalescit modo ardentius, modo mitius: Sic in quolibet corpore pro loci natura, ac victus vitæq; ratione vel augescit calor, imminuitur, eoq; fit vt colores hominib⁹ existant varij, ac capilli diuersi. In omni siquidẽ corporis statu calido, cui moderatus humor subest, cutis pilis vndiq; dẽsis obsita est, ac barba decora, sed crines paulo erumpũt diuersius, atque alios sibi colores, pro caliditatis ratione adsciscũt Quũ autẽ pili generãtur ex fuliginoso crassoq; excremẽto tertiæ cõcoctionis, nigri hi euadũt, siquando deusto vi caloris vapore, excremẽtum in exactam fuliginem mutatur. Crispi vero efficiuntur atq; intorti, propter temperamenti siccitatem, quam calor immodicus infert, vel meatum in quibus

Simile ab ignitis.

Vnde barba & capilli.

Pilorum origo.

Vnde nigri pili.

Crispi capilli vnde.

radices figunt, anguſtiam atque exilitatem: ægre enim eluctari poſſunt, aut rectam viam ſibi moliri: quo fit vt inflecti contingat, atque in obliquum ferri, præſertim quibus id natiuum, non aſciticium eſt, vt mulierculis quæ ſe comunt ac poliunt, tum tortis crinibus criſpantíque capillo gratioſæ videri affectant. Omnes itaque qui calidas ſiccaſque regiones incolunt, nigros atque exigui incrementi crines obtinent, tum criſpos ac fragiles: Vt ſunt Ægyptij, Hiſpani, Æthiopes, Mauritani, & quotquot natura aut conditione ijs affines exiſtunt. Siquidē in ſingulis regionibus etiam qui ad ſeptentrionem ac polum arcticum vergunt, cōplures ſpectamus qui inter exteros potius, quàm inquilinos videntur referendi, ſi crines ac colorem totiusq; corporis habitū obſerues. Sic inter Belgas maritimos plurimi ſunt nigro criſpantiq; capillo, accute fuſca, præſertim qui æſtiuis menſibus Solis ardorem perferunt, ac laboribus ſubeundis ſunt aſſueti: quanquā hæc corporum varietas in multas cauſas referri poſſit, nempe vel regionis naturam, vel alimentorum vires ac facultatem, vel

Vnde corporum varietas. *Imaginationis vis.* denique in mulieris latentes tacitasque imaginationes, quarũ vis tanta est, tamque efficax, vt quæ sub ipso cõceptus momento animo mentique obuersantur, in fœtum elaborẽtur. Quum enim is sexus *Mulierum intẽperantia.* lasciuus sit ac ludibundus, atq; oculos in obuia quæque continenter defigat, fit vt naturalis facultas quæ operi formando perficiendoque insistit, eò cogitationes mentisque conceptus dirigat, atque asciticiam formam infanti inducat, à parentũ natura ac cõditione prorsus alienam. Sic obseruatum est nostra & auorum memo-*Vnde Belgæ Hispanis similes* ria, quum imperator Carolus eius nominis Quintus ex Hispanijs in Belgicam instructissima classe esset delatus, ac numerosa clientela, amploque procerum ac stipatorum apparatu has oras impleuisset, mulieres quæ passim gestabant vterum, *Rei gestæ naratio.* ex crebro Hispanorum contuitu, exactis nouem mensibus, decursoque anni dodrante infantes edidisse supercilijs capillisque nigris ac crispis, tum colore illi nationi vndique assimili, non quidẽ triobolares ac meritorias, quas gẽti feruidæ ac salaci se subiecisse credi par est, sed spectatæ probitatis atq; incorruptæ pudicitiæ matronas huiusmodi affectus in se suosque con-

concepisse. Simili ratione, quũ Belgis imperaret Maximilianus Cæsar ex Pannonijs, hoc est, Austriaca gente oriundus, fœminæ ob Germanorum consuetudinẽ ac conspectum, flauis rutilisque crinibus infantes ediderũt, ac Germanis prorsus affines. Hi siquidem & quotquot frigidã humidamque regionem occupant, graciles ac rectos rufosque pilos obtinent, ac flauentes comas, barbasq; Æneas, à metalli colore sortiuntur, quòd pili nec à Solis calore, nec etiam interno adurãtur, quippe quum humiditas copiosa sit, & transitus per meatus facilis, excrementorum abundantia quibus aluntur, efficit vt densa sit cesaries, ac deustio qua color niger perficitur, imbecillis. Niger itaque pilus fit, quũ deusto vi caloris vapore, excrementum in exactam fuliginem elaboratur. Flauus vero, quum vapor minus torrescit, quippe quod tum est impactum cuti, ac eruptur um sit, flauæ bilis, non nigræ feculentum excrementum est. Albus vero pilus ex pituita humoreque frigido & humido enascitur. Rufus sicut coloris flaui albiq; est medius, sic eius generatio ex pituitosæ biliosæque fecis media quadam natura prouenit. Qui vero inter hos tẽperatum

Pannonia Austria.

Aenobarbi.

Coloris pilorũ causa et differentia.

tractum colunt, hi crines plurimi incremẽti & robustos, modice nigros, mediocriter crassos, tũ nec prorsus crassos, nec omnino rectos edunt. Quas differentias Galenus singulis ætatibus accommodat. Ascribit enim Infantium capillos, quod ad colorem spectat, Germanis: florentium ætate, Hispanis aut Mauritanis: eorum vero qui pubescunt atque in ephebis consistunt, ijs qui temperatum locum inhabitant. In corporum quoque naturis ad ætatum ac regionum differentiã, pilorum ratio ac discrimẽ se habet. Tenella enim ac puerilis ætas nuda pilis est, aut tenui tantum lanugine, quòd aut nullus existat in cute meatus, per quem erumpere exhalatio posit, in pilorum augmentum, ac desit effluxus seu excrementum fuliginosum, ex quo elaborari ac deduci pilorum stamina soleant. Quum vero pubescere incipiunt, paruos atque imbecillos proferunt. At quæ florescit ac viret ætas, valentiori efficitur capillo, tum numeroso ac nigricãte, quòd iam meatus ac spiracula patescere incipiant ac dilatari, denique fumida exhalatio in his partibus redundet que generandis producẽdisque pilis sunt

Li. 2. de Tempera.

Quur pueri imberbes.

ac-

accommodæ vt sunt caput, mentum, alæ, pudenda, nam tametsi thorax, brachia, fœmora hirta conspiciantur in his qui impensè calent, & fuliginosus vapor redundet: minus tamen copiosè aut affluenter pili erumpunt, nec in vllam longitudinem porriguntur, quod in locis quibusdam aridis ac musculosis, nempe supercilijs & palpebris liquido perspici potest. Copia itaque ac densitas capillorum ex humorum redundãtia atque influxu: color verò à caliditate intensiore prouenit. Omnes itaq; illæ partes in corpore humano maximè hirsutę sunt ac setosæ, quibus calor inest vberior: nam is vaporosos halitus qui ex humoribus emanant, allicit, atque in pilosam naturam effingit: eoque fit vt adolescentium plerique nullo sint barbæ apparatu, nec vllæ partes pilorum segete siluescant. Quocirca qui me adeunt, ac consilium captant, quò pubescant, venustaque lanugine mentum decoretur, meatus laxos efficio adhibitis ijs quę calorem in his partibus excitant, humoresque eliciunt, atque in vsum pilorum immutant ac concoquunt. Tale enim linimentum à me confici solet, quod, Recipit radicis arũdinis, quę Theophrasto

Vnde capillorum copia.

Quid crines eliciat.

Arundo Kiet.

phrasto Donax dicitur, Latinè aquatica Canna, radicis brioniæ, betæ, raphani, Iridis, Cepæ, singulorũ partes ęquales, seu trientẽ, hoc est, vncias quatuor, ficus pingues minutatim incisas sex, adianthi quæ vulgo Capillus Veneris dicitur, abrotani, anethi, singulorum fasciculum manualẽ, hoc est, quantum manu complecti possis, coquantur in vino odorifero, deinde effuso expressoq; liquore, pistillo subacta per cribrum adigantur, adde butyri recentis non saliti, mellis electi singulorum sextantem, seu vncias duas, olei amigdalini dulcis & amari, olei Sesamini, vnciã plus minus vnam, Oxymil. scyllitici semunciam, farinę seminis lini, melanthij vulgo nigellæ, fœnograeci cribro pollinario accuratè excussi, pugillum vnum: ladani vnciam vnam: hæc igni admota tantisper bacillo aut rudicula agitentur, dum in linimenti formam coalescãt. Elicit enim crines cuicunque etiam corpori adhibetur, ac mento malisque glabris, si eo delibuta esse cõtingat, decoram barbam conciliat. Relaxat siquidem cutem densam, atque humoribus, ex quibus calor emoliri solet pilorum germina, facilem transitum perficit, ac vias patefacit. Quod si non ætatis

Ad producendam barbã remedium.

aut senectutis ratione, sed vel ex morbo, aut vitiosis humoribus, vt corporib⁹ morbidis, ac lue Venerea cōtaminatis assolet, caluitium contractum est, quibus vndiq; omnique ex parte etiam abditissima crines defluunt, vt arboribus folia, vbi salsugine, aut venænato aliquo liquore radix perfusa est, præsentaneum etiam remediū adfert, modo corpus à contaminatis fœdisq; humoribus primum vindicetur, atque adhibitis purgationib⁹ sordes internæ eluantur. Cæterum, vt incepta persequar, mulieres eâdem qua impuberes ratione toto corpore glabræ sunt, ac lænore perpolitæ, præter caput ac verticē in quo capilli affatim erumpunt ac cumulantur, quod vapores in sublime affluenter assiliant. In cæteris vero partibus pilis nudata cutis est, quod humor calorem superet. Quæ vero inter has prurire incipiunt ac tentigine affici, in abditis partibus, ipsisq; faucibus ac vestibulo quo viri illas ineūt, copiosè frondescunt, ac densâ pilorum segete luxuriant: eoque fit vt quò densius fruticentur, pili, eò sint congressus virilis auidiores, magisque fœcundæ. Quod autem nonnullæ non concipiunt, licet excremento genitali abundent, caloris penuria

Simile à salsugine conspersis.

Mulier capite capillato, non cute.

Mulier crinita salax

Simile à terra & Semine.

nuria efficit. Vt enim in solo palustri ac uliginoso, terraq; plus satis humida suffocātur sata, nec in stirpem emergūt: ita in vtero lubrico cōceptus non perficitur. Simili ratione iuuenes quidā inito primū coniugio, infœcundi sunt, ac quamlibet se cōcubitu fatigent, à generandi spe excidūt, ac speratę prolis desiderio frustātur, quòd

Vnde sterilitas, & generandi impotētia.

virili robore destituti sint ac genitura frigescat, ipsaq; sit, quā par est, dilutior. Caloris itaq; ratione hirsuti sunt viri, & magis, quā sexus muliebris, audaces. Quòd si supra mediocritatē calor in virili corpore augescat, atq; accensa bili sanguis inflammetur, in desperatam feritatem ac rabiem nonnunquam deuergit. Quò fit vt pleri-

Calor audaciam parit.

que iritati, ac vel publicis vel priuatis odijs lacessiti, crudeliter in hostem sæuiant atq; immani furore grassentur. Quocirca quò quisque plus satis calescit, atque vltra temperamenti moderationem excurrit, eò corpore magis hispido est, animo-

Sat. 2.

que feroctore. Quod Iuuenalis scitè expressit.

Hispida barba quidē, èt duræ per brachia setæ
Promittunt atrocem animum.

Intēsus siquidē calor animosos homines efficit, feroces, iracundos, callidos, versi-

pel-

pelles, industrios, solertes, quibus non solum in extimo corpore, sed internis etiam partibus pilos innasci proditũ est. Quod de Aristomene Missenio refert Plinius, *qui stratagemate ac astu militari integras cohortes solus profligasse memoratur*. Est autem id quum calliditatis atque astutiæ, tum eximiæ admirandæq; fortitudinis argumentum. *Quum enim vir is tercentum Lacedæmonios confecisset, atq; ab illis semel atque iterum captus esset; per cauernã elapsus est angustos vulpium ac mustelarum aditus sequutus. Rursus depræhensus, sopitis sepultisq; somno ac vino custodibus, ad ignem aduolutus, lora quibus deuinctus erat, cum corpore exussit. Tertiũ capto Lacedæmonij pectus dissecuerunt, videndi causa, hirsutumq; cor repertum est*. Ex his conijcito, quantũ virilis caloris ac roboris Sampsoni inerat, *qui mandibula asini mille viros confecit, qui auulsis postibus ac repagulis, vrbis portas in montis cacumen extulit, qui ruptis funibus ac loris, quibus vinctus erat, se insidiatoribus intrepide opposuit, qui conuulsis columnis quibus tricliniũ fultũ erat, numerosam hominũ multitudinẽ oppressit*. Nec min⁹ spectabilis aut admiranda Dauidis virtus extitit, *qui impetu facto in leonem & vrsum, quum pecori inhiarent, vtrumque prostrauit: de-*

Lib. XI. *ca.* 37.

Aristomenis astutia.

Samsonis virtus. Indic. 16.

1. *Reg.* 17.

Dauidis robur. *deiectoque formidabili hoste, opima spolia, ampla, trophæa ac victoriæ insignia in vrbem retulit*. Quo nomine etiam apud Hebræos Iud. 3. Sangar Anathi filius nobilitatus est, *qui sexcentos Palestinos vomere, vel vt alij verterunt, fuste quo bones stimulantur, confecisse memoratur*. Et quanquam huiusmodi conditionis homines magna ex parte excelsi inuictique animi magnitudine ac robore existant, plerique tamen eorum præcipites ac temerarij improba quadam cupiditate ad patrãda facinora impelluntur, qui quum virtute duce ad res præclaras eniti possent, nec his consectandis desint admi*Ingenia proba improborum cõmercio deprauari* nicula, ad vitia deflectunt, atque insidijs. dolis, fraudulentijs, rapinis, cęde, sanguine ad opes, ad imperia, ad potentiam, sibi aditum patefaciunt, qui à magnimitate ac fortitudine alieni, audaciæ potius ac crudelitatis, quàm fortitudinis nomen merentur: prębent quidem se animosos in adeundis periculis, atq; audaces in obeundis rebus arduis, sed cupiditate priuata ac crudelitate inhumana, sic vt omnes suos *Temeraria audacia.* conatus ac molimina non ad vtilitatem communem, aut Reip. commoda, sed ad suas cupiditates, priuatasq; libidines referant maximo ciuium ac populorũ detri-

trimento. Sic plerunq; obseruamus summæ expectationis ac maximę spei adolescentes, in quibus elucet generosæ mentis indoles, improborũ cõmercio ac consuetudine degenerare, atque à morum integritate desciscere, qui quum virtute possint innotescere ac celebres effici, malis artibus potius id tentare pergũt, in quibus non minus se præbent industrios ac solertes, quàm vbi ad res præclaras aditum sibi patefaciunt. Et quẽadmodum homines ignaui mentisque inertis ac somniculosæ in neutram partem memorabile aliquid moliri solent, nec sublime quiddam vel aggredi, vel meditari: Sic isti ad quæuis sunt appositi, seu vitia, seu virtutes spectes, nec quicquã in cõsectandis perficiendisq; rebus illis aut operosum est, aut difficile, adeo vt quacũq; via grassari velint, qua ratione ac modo se illustres præstare, id facile assequãtur ac perficiant. Quò mihi rectè Plato iudicasse visus est, *Nefanda scelera ac perditã profligatamq; nequitiam non ex ignauo stupidoq; ingenio, sed generoso potius educatione corrupto procedere*. Sunt autem huiusmodi cõditionis homines calido corporis habitu, qui illis ad obeũda facinora est incitamẽto. *Nam frigidi, quòd metitulosi*

Virtutibus vitia permixta.

Lib. 6. de Rep.

existant ac timidi, nunquam, vt habet Prouerbiũ, *trophæũ statuunt, nec quicquã egregij aggredi, aut experiri audent*. Quibus itaque corpus qualitate calida imbutũ est, ij ingenio sunt vario ac versatili, viuido, alacri, erecto: lingua fluxa ac flexanima, quæ articulatè ac significãter verba proferat, sonitu vocis non exili: nam robustam vocem efficit partim pectoris ac vocalis arteriæ amplitudo, partim insitus calor, vnde emergit impetus animi, mentisque ardor & concitatio. Quòd si proba desit educatio, nec animo cultus adhibeatur, versipelles plerumque euadunt, veteratores, subdoli, astuti, in compilandis rebus mirè dextri, animo inquieto ac tumultuoso: ingenio verò vafro, versatili, ventoso, mobili, infido, rerum nouarum auido.

Prouerbiũ in ignauos

Quid vocẽ robustam efficiat.

——*Cui tristia bella,*
Iræq́, insidiæq́, & noxia crimina cordi.

Aeneid. lib. 1.

Et quoniã calor lumbos incitat, sunt hi magna ex parte impendio salaces, atq; in Venerem proni, omnesque corporis voluptates profusissimi. Cui vitio si impotentius succumbunt, ac supra mediocritatem sunt dediti, ob immodicã humoris profusionem, præmaturè caluescunt, atque in an-

Veneris moderatio

in anteriori capitis parte quæ synciput dicitur, efficiuntur glabri, color quoque ijs deflorescit, oculi caligant ac lippitudine vitiantur, tempora collabuntur, tibiæ clunesque gracilescunt atque extenuantur, labascit vigor, facies macie deformatur, omnisque corporis decor ac venustas obsolescit ac deperit, multisque alijs incommodis sunt expositi, Primum καχεξία, hoc est, squallido maloque habitu, febri hectica, quæ intimis partibus infixa, atque ossibus medullisque penitus inhærēs, corpus tabe conficit. Quòd si eiusmodi cōstitutionis homines tuendæ conseruandæq; sanitatis rationem habeāt, ac corpori mentique vllam curam adhibere pergant, præ cæteris valetudine fruūtur inculpata, nec facile morbis eos tentari contingit, aut aliquos humorum aceruos congeri, qui corpori putrefactionem aut corruptelam inferant: ab ijs enim moderata caloris innati substantia illos liberos præstat atque immunes. Quocirca optima instituenda victus vitæque ratio, & præter hæc quæ corpus humanum constituunt, sex illæ res quæ nos conseruare possunt, modo ijs commodè vtamur (nam id nostræ electionis & arbitrij, naturæ pa- *Res nō naturales.*

Artis medicæ. 85. parens esse voluit) accuratè obseruandæ: vocantur autem Galeno *causæ conseruatrices*, *quòd corporis nostri constitutionem conseruare idoneæ sunt, modo ijs commodè atque opportunè vtamur*. Recentiores medici res non naturales vocant, non quòd præter naturã existant, sed quoniã extra nos constitutæ sunt, nec nobis insitæ, tũ quòd vsu effectuque suo, ac qualitatis aut mensuræ ratione naturam, eiusque facultates vel lædant vel vitient si sinistrè ac parum aptè adhibeantur. Cuius generis sunt Aër qui nos ambit, Alimenta, Motus & quies, Somnus & vigilia, Excretio & retentio, Affectus animi, quæ calor natiuus ad sui conseruationẽ ac tutelã exigit. Primum enim Aër subinde tacitè ac latenter, subinde manifestè in corpus se ingerit, ac spiritus quum fœdo halitu, tum salubri afflatu vel vitiat vel reficit. Plus autem detrimenti infert Aër insalubris, atraq; contagiosa & pestilens, quàm venænosæ qualitatis cibus: iste enim vomitu excuti potest, quũm aër ac liquida queq;, si quando vitalia corripiunt ac venas subeunt, ita inhærescãt, vt ægrè expugnari queãt: quum itaq; circumfusus aër corpora nostra variè afficiat, (nã præter exhalationes pestiferas

Causæ conseruatrices

Aëris vis.

Aura pestilens.

Aër vitiosus cibo nocentior.

ras, quæ se pulmonum fibris inserunt, vel plus iusto calefacit, exiccat, frigefacit, humectat) sedulo sibi quisq; prospiciat, nequid noxę aut incōmodi ex illo cōtrahat: nam quum temperatis corporibus saluberrimus aër accommodūs, qui nulla extranea aut vitiosa qualitate infestus est, aut temperiem vitiat, ita à temperamento delapsus is aër inducendus in quo contrariæ qualitates exuperant: sic calido ęstuantique corpori frigidus, humido siccus, frigido calidus, sicco humidus accommodandus, quod etiam arte moliendum est, vbi ille desit, aut aliâs obtineri nequeat. Quocirca in morbis calidis ac siccis, aut statu cœli æstuoso. *Contraria contrarijs expugnari*

———Quum Sirius ardor
Ille sitim morbosq; ferens mortalibus ægris *Aenei. 10.*
Nascitur, ac leuo contristat lumine cœlum, *Caniculæ vis.*

Quo ardores abigi arceriq; posśint atque æstus mitigari, irrigāda pauimēta scaturientibus aquis, sternēdi carices, ac frōdibus virentiq; gramine aut pāpinis adornanda cœnacula: quod quū Belgę factitare soleant, tum nulli, quā Britanni, quos Anglos modo vocāt, decētius, aut apparatu ornatuque magis spectabili ac visendo: *Angliæ laus.*

qnum enim æstate superiore eo me contu lissem, partim vt Insulam opibus virisque heroicis cum primis illustrem spectarem, partim vt Guilielmi Lemnij, cui, vt æquũ est patri, vnicè afficior, consuetudine fruerer, multa mihi in ipso aditu (nam ad Cantium promontoriũ delatus partim equo, partim nauigio Lõdinum deuectus sum) conspecta sunt & obseruata, quæ quemuis ad collustrandam hanc regionem possent allicere. Siquidem quum D. Lemnius qui ob singularem medendi artem, quam felici successu, magnoque procerum ac popularium applausu exercet, huic genti charus acceptusque est, in cœtum ac clarissimorum virorum consessum me deduxisset, cœpit ilico ex optimatibus quisque erga hominem exterum, & qui nunquam illas oras attigisset, humanitatis officia exercere, ac prehensa dextra in amplexus ruere, atque effusè aduentum gratulari. Sunt enim in prouectioris ætatis homines, & quibus est aliqua doctrinæ existimatio, mirè propensi, quod non facile persuaderi posset ijs quibus sunt suspecti nationis huius mores & conditio. Itaque vt ingenuè fatear, amabilis mihi visa est incredibilis gentis huius comi-

Angli doctis & senibus afficiuntur.

comitas, affabilitasque sermonis, oblectabat me, elegans & exquisita dignaque spectari rerum domesticarum mundicies, recreabant triclinia virgultis herbisque redolentibus passim constrata, necnō fasciculi manuales ac olfactoriola ex flosculis versicoloribus concinnè congesta, quæ culcitris thorisq; inspersa suaui halitu conclaue vndique complebāt. Quo effici credo, quum alimenti tum aëris saluberrimi ratione, vt indigenæ colore florido existant, oculis, facie, vultuque atq; oris specie quæ honestatem ac decus præ se ferūt, voce blanda quidem; sed moderatione temperata nullisq; lenocijs indecoris, aut verborum illecebris corrupta. Et quum in accubatione epularum, ac symposijs sumptuosi existār, tum potu se minus onerant, nec quenquam immodicè vrgent, sed patiuntur pro suo quenq; arbitratu, sapidissimo quo ferè vtūtur, liquore madescere atq; irrigari: quod verò ad vrbiū frequētiā, soli vbertatē, fontiū scatebras, fluminū rapidissimos decursus, armētorū ac pecudū greges, texendi artificiū, iaculandi peritiam attinet, superuacaneū est referre quidquā: quum negotiatores qui apud hos mercaturam exercent ac mun-

Anglorum vitæ conditio.

Quur Angli florido colore.

dinantur, aut legationes obeunt, abunde testari poterunt nihil earũ rerum quæ in hominum vsum ac commoditatẽ expeti posint, deesse illis, aut desiderari.

Cæterum vt argumentum incepti operis prosequar, queadmodum de aëris, ita alimenti quoque ratione statuendum, ac cibi potusque similis habenda considera-

Cibi & potus facultas.

tio. Quocirca vt corpus non facilè morbis tentetur, vllisque febribus sit expositum, optimis quisque cibis assuescat, qui nihil succi vitiosi, aut humoris praui pariant, eosque assumat quum tẽpestiuè atque or-

Li. 1. ca. 3.

dine, tum quantitate moderata. *Quemadmodum enim* Columella teste, *imbecilliorem agrum esse decet, quàm colonum vel agricolam, quoniam quum sit colluctandum cum eo, si fundus præualeat, allidi dominum:*

Simile à cultura agri.

ita cibum infra naturæ vires esse conuenit, quò minimum negotij ventriculo facessat alimentorum redundantia, ac maturius concoctio digestioq; perficiatur: quod ipsum ęgrè obtineri potest, vbi immoderatius cibos ingeri cõtingit, illique vel vitiosi sint, vel repugnantium inter se qualitatũ, denique nec obseruata temporis, consuetudinis, horæ, ætatis, mensurę, ordinis ratione ac modo. Quod in exercenda Venere ijs

quo-

quoq; præscribẽdum censeo, qui inito primum matrimonio frequenti cõcubitu domari posse nuptas credunt, quum illæ non satientur, ac viros funditus exhauriri contingat. In victu autem instituendo hoc cũ primis obseruandum, præsertim vbi corpus temperamenti limites non excedit, nec à moderatione delapsum est, vt similia ac naturæ quàm maxime consentanea exhibeantur, nam contraria dedisse, cum primis noxium est ac perniciosum: quod sane in omni ætate, tempore, regione, consuetudine quæ ascititiam naturam gignit summopere spectandũ. Sic pueri humidũ victum exigunt, illisq; impense calida & exiccantia præscribi non debent, quod incremento officiant, ac corpora prohibeãt adolescere. Quocirca Plato & Galen⁹ illi ætati vinum interdicunt, ac negustare quidem permittunt, quippe quod haustum, corpus calefaciat, & caput halitu impleat damnumq; menti inferat, adeo vt etiam adultis parcè id exhibendũ censeãt quòd ad iram ac libidinem præcipites faciat, ac partem animi rationalem, hebetẽ turbidáque efficiat. Qui vero pubescũt, quoniam in optimo temperamento consistũt victum salubrem ac temperie medium

Pueri victũ humidũ exigũt.

Li. 2. de legib. Lib. 1. de tuenda valetud.

Vinũ pueris noxiũ.

expoſcũt, qualis eſt vitulina caro, ouilla, ſuilla, gallinacea, hædina, oua gallinacea, panis primarius ex laudatiſsimo tritico confectus: Iuuenilis autem viriliſq; ætas quoniã ad caliditatem ac nõnullã ſiccitatẽ deuergit, illiſq; æſtiuis potiſsimũ menſibus feruescit ſanguis, moderate humid' calor diluẽdus eſt, cuius generis ſunt bugloſſus, atriplex, malua, aut lapathi id genus quod à ſpinoſo ſemine Spinachiũ dicitur, hippolapathum, & hydrolapathũ, cuius naturæ nobis vocata eſt patientia, lactuca, portulaca, melones, cucumeres, ceraſia, corna, quorum nonnulla, ne ſtomachum offendant, ac ventriculo nocumentum inferant, elixari poſſunt, aut vbi iis crudis in acetariis vtimur erucam naſturtium, mentham, ſiſambrium & quo nunc paſsim hortinitescũt, drococellam admiſcere. Sic enim obtinebimus, ne calor plus ſatis inualeſcat, atque humiditatem natiuam depopuletur. Vbi itaque in calido aut alterius qualitatis ſtatu ad intemperiem lapſus eſt, alterare naturam ad contraria expedit nam ſimilibus morbos acciri, atque intemperie foueri contingit. Siquãdo igitur habitum corporis mutare conſultum erit, ac morbos

Quæ ſanguinis feruorem tẽperant.

Draconitis hortenſis, vulgo Dragoni.

bos demoliri, contrariam victus vitæque rationem imperabis, sic tamen vt pedentim natura ad diuersam consuetudinem transferatur. *Vt enim sapientis est,* Cicerone teste, *amicitias quæ minus delectant, minusque probantur, sensim potius dissuere, quàm repente præcidere:* ita inueterata inolitaque consuetudo lentè certaque ratione mutanda est. Subita enim ac repentina innouatio non absque insigni valetudinis iactura inducitur, præsertim in corpore: nam in animo ab improbis moribus ac flagitiosa vitæ consuetudine confestim resiliendum. Porro quum in iuuenibus omnia sunt ad temperamenti amussim reducenda, ac nihil non agendum, quò errores emendari, habitusque corporis ad iustam symmetriam seu conuenientiam reduci possit, tum in senili corpore nihil temere moliendum, vt cui vtilius est rebus consuetis inhærere, etiamsi modicè noxiæ sint, quàm in victu vitæque genere quidquã innouare: Contra iuuenibus ea mutare quæ nocent, tentandum, etiamsi à puero ijs maxime assuerint: possunt enim eorum vires moderatam mutationem perferre, & quoniã multum vitæ superesse posset, sperandum est ali-

Lib. 1. Officio. *Simile ab hominum moribus.* *Mutatio subita quã do vitiis.* *Mala consuetudo sensim mutanda.*

aliquẽ eos fructum ex aſcita meliore con ſuetudine ac viuendi inſtituto conſequuturos. At ſenex ſiquid tentare pergat, ac longo vſu familiarem ac domeſticam vitæ rationem vel excutere, vel immutare velit, prorſus operam luſerit: ſiquidem tametſi aliquem progreſſum fecerit, & nonnihil obtinuiſſe viſus eſt, deficiet tempus, ac perexiguum vitę ſpatium reſtabit, quo optatis bonis perfrui poſsit. Simile enim quiddam is animo concipit, vt qui exacta ætate, decurſoq; æui ſpatio, ac metæ proximus, quo Catoni nihil viſum magis abſurdum, eò plus viatici parare ſibi pergat, quò minus vitæ peragendum reſtat. Fruſtra enim is operam inſumit nõ aliter, vt appoſitè Galenus, quàm ſiquis iam deuexa atque inclinata ætate artem quampiam addiſcere velit quũ properãdum ſibi, ac non multò poſt ſarcinas ſibi colligendas meminerit atque emigrãdum. Quum itaque ſenilis ætas nullam ex permutata victus vitęque ratione commoditatem ſit perceptura, pręſtat quocũque modo illam fulcire, atq; appoſitis alimentis corpus frigidum ſiccumq́ue calefacere atque humectare, quàm ambigua dubiaque via inſiſtere, ac pręter ætatis ratio-

Periculoſa mutatio in ſenib.

Cicero in Senectute.

Lib. 5. de tuenda valetud.

Exacta via viaticum quærere.

rationem quidquam aggredi: quũ senectus inualida sit, parumq; firmis viribus, nec leuissimum errorem perferat, in quẽ si labi contingat, ægre admodum poterit eluctari.

Cæterum quum motu seu exercitatione vbi ea moderata existit, calor natiuus augescat, ac virile robur concipiat, Corpus verò animusq; human⁹ occupatione molesta, ac negotiosa cura defessus, quiete se atque otio reficit, pusillumq; laxamenti sibi constituit: Horũ vt in quouis habitu (nam singulis hæc pro naturæ suæ conditione accommodari possunt) ita in calido corporis statu, quo valetudo firma consistat ac stabilis, habenda ratio. Nihil enim agitatione corporis, motuque decenti ac composito salubrius. Siquidem reuiuiscit eo vigor animi, ac spiritus sopitus langui dusque excitatur, exhilarescit mens, omnesq; partes corporis ac sensus quum interni, tum externi agiles efficiuntur, alacres, erecti, atq; ad obeundas actiones expediti, color efflorescit, appetẽtia acuitur recluduntur meatus, ac venarum conceptacula dilatari incipiunt, humoresq; liberius vltro citroque cõmeant, excrementa cõmodè expurgantur, concoctio maturius

Exercitij commoda.

Exercitationis commoda.

rius perficitur, ac ſucci elaborati in habitũ corporis diſtribuuntur: poſtremo, quũ mens ſit ſedatior, ſomnus accedit placidus, nulliſque nocturnis imaginibus interruptus, modo omnia opportune ac legitimo tempore adhibeantur, hoc eſt, cõcocto cibo atque excrementis accuratè expurgatis, quæ intenſiore motu in habitum corporis rapiuntur, ac meatus exiles anguſtosq; obturãt. Quum autem exercitationẽ aggredi viſum erit, præparandũ corpus flexuoſis geſtib⁹, neruos ęque partes quæ ob intermiſſum forte exercendi vſum ad motum obriguerũt, agiles præſtandę: ſic enim nulla moleſtia, nullaque laſsitudine illam obire poterit, ac tantiſper agitationi corporis inſiſtere, dum mẽbra intumeſcant, ac color floridus ſe proferat, rubentique ſpecie, cutis ſudore madefacta appareat, quæ quum ſpectari incipiunt, ſiſti ilico ac cohiberi exercitatio debet: ſi enim vltra progreditur, nec conquieſcat, cõfeſtim color euaneſcit, ac corpus aridum fit ac ſtrigoſum. Et quémadmodum ſi calidę cõditionis homines citatiore vtantur motu, atque in agitãdis exercendiſq; membris incaleſcant, ac plus ſatis ſint feruidi, corpore efficiuntur gracili,

Exercendi modus.

cili, atque absumpto humore naturali ad siccitatem inclinantur: ita, si otiosam vitam agant, ac veterno torpescant, aut deniqueluxu, vitæque intemperantia, languore, ignauia, delicijs, socordia, segnicie, desidia, inertia eneruati ab exercitatione desistant, humoribus vndique turgescunt, atque opimi obesique euadunt. Hæc fortasse videbor fastidioso lectori dis seruisse verbosius, verum eò intelligat spectare consilij nostri rationem, vt quum omnes tum maxime philomusos virosque patricios & qui literis continenter sunt addicti, commonitos velim ne laboriosas validasque motiones subeant, præsertim ieiuni, vel statim assumpto cibo, nec intẽpestiuis lucubrationibus sint dediti, vitaque vmbratili implicati, spiritus animales, omnesque naturales facultates attenuent: vtrobiq; enim deesse illis modum obseruo: qua de re vberius in sicco temperamento tractare institui. Porro quum sint varia exercitationum genera, nec quouis omni ætati vel apta est, vel decora: seipsum quisque exploret, ad quam natura maxime sit appositus,

Desidia noxia.

Quid studiosis faciendum.

Quid valeat humeri, rursus quid ferre recusent

Nam & luctari, disco vel pila ludere,

In arte poët.

glo-

Varia genera exercitationis. globos torquere, decertare cęstibus, immensa pondera librare, atque in sublime efferre, iaculari, equitare, cursu, saltu, balistis, aut natandi peritia cum æqualibus contendere: in equestri certamine vibrare hastam, ac cō militones in pugnā lacessere inter robustorum hominū exercitationes referuntur: quanquam earum nonnullæ quoniam violenter ac validè obiri solent, aliquando ex plausibili spectaculo luctuosum funestumq; exitum consequuntur, vt superiori anno in Galliarum rege Henrico eius nominis secundo excelsi inuictique animi viro cōtigit, qui multa quę perficere destinarat, meditatus, dum in pompa nuptiali incitato equo congreditur, soluta casside, ac galeæ ligulis, lanceæ fragmentū capiti impactum est, ac lætale vulnus infixit: siquidē post dies aliquot oborta febri vt in huiusmodi calamitate assolet, ex plaga sublatus est. *Henrici 2. Galliæ regis mors an. 1559.* Sunt autem alia minus operosa, minusq; molesta exercendi corporis genera, nempe vectiones quæ vel vehiculo vel nauigio perficiuntur: frictionum complures differentiæ: ambulatio quę vel lento, vel citatiore ingressu peragitur: Cantilenæ ac musici concentus qui viua voce, vel instrumētis modu- *Mitiora exercitia.*

dulatè resonantibus aures animumque suauitate permulcẽt, ac discussis nebulis, spiritus sopitos excitant, mẽtemque depressam erigunt. Quòd si certis interuallis accedat clara lectio, ac vocalis sonique intensioris canora declamatio, vt Comici nostri factitãt, qui Rhetoricam rhythmis metiuntur, dici vix queat, quãtum pectori eiusque musculis commodi attuleris: nec minorem fructum perceperis in dilatandis pulmonum fistulis, ác discutienda fuligine quæ ijs partibus inhæret, si cohibito pàrumper anhelitu ac labris excitato popismate, sonituque bõboso spiritũ explodas: verum id ex Galeni sententia moderandum in iuuenibus vsque ad ætatem consistentem, ac prima luce seu antelucano, vbi corpori nulla subest repletio, nec nocturni labores, qui in concubitu ample xuque mutuo obeundi sunt, hominẽ afflixerunt. Hæc quoque exercitatio his potissime conuenit, qui vel vitio naturæ, vel nutricum incuria gibbo sunt deformati: nam quum thoracis musculi pulmonumque folles retracti ac curuati in dorsum delitescant, hac respirandi ac dilatandi pectoris ratione leuamẽtum percipiunt, minusque efficiuntur anheli. Quin & equi

Musicá mentẽ exhilarat.

Rhetorica popularis.

De valet. lib. 5.

Gibbosis apta exercitatio.

vbi incitati calcaribus gressum glomerare incipiunt ac cursu incalescere, quod homines ore inflatisque buccis moliuntur, id illi spiráte sonitu ac narium flabris perficiunt exploratissimo generosæ indolis argumento: sic hippopolæ, hoc est, qui equos, venales exponunt, quò sonitum eliciant, nares vellicant, quem si incunctâter proferant, nihil subesse latentis occultiq; vitij persuasum est: nã in cursu minus agilem esse ac calcitrosum, pedibusque rigidis: aut visu caligáte, oculorum iudicium exigunt, aut alijs argumentis explorari debent. Possem equidem plura oblectandi genera referre, vt quæ resonante fritillo, quæ tesseris, quæ talis in pyrgum missis, quæ saliente alea, aut enumerãdis chartis nonnullos recreant. Sed quoniam ea sunt otiosorum hominum auocamenta, qui statariam potius aut sedentariam, quàm motoriam fabulam exoptant, de his nihil inferendum putaui. Siquidem spectatæ probitatis viri ea potius oblectamenta, has à rebus serijs vacationes requirunt ac consectantur, quæ ab honestatis actionibus non sunt aliena, vt sunt ruris amœnitates, atq; agriculturæ occupatio, quæ nõ solum voluptaté, sed emolumen-

Generosi equi naribus sonitũ excitiunt.

Vt generosi equi explorãdi.

Oblectatio minus honesta.

Rusticatio laudata.

mentum etiã, quæstumq; præbet vberrimum nullo tędio aut laboris molestia: nihil enim necesse est here fundiq; domino agris desertis culturam adhibere, noualia sementi præparare, occationi, subigendisq; glebis insistere, agrũ repastinare, ablaqueare arbores, quũ herus leuioribus occupatus, colonis villicisq; ea demandare poterit, atq; ad pensum diurnosque labores illos instigare, ac quid effici velit, voce, manu, nutibus præscribere atque indicare. Quod illud Terentij edocet.

Quod in opere faciundo, opera consumis tua, Si sumas in illis exercendis, plus agas. *Heaut. scena.1. Actus.1.*

Fertilissimus enim in agro oculus domini, cu ius etiã vestigio saginãtur iumẽta ac pinguescunt. *Prouerbiũ rusticum* Iam verò vbi ab exercitatione desistimus, atq; ad cibũ potumque, quo vires instauramus, deuentũ est, summa cura euitanda satietas ac redundãtia: *Satietas vitanda.* quum enim sæpe inutilis nimia inedia, tum nunquam vtilis nimia satietas: ea siquidẽ ventriculũ distendit ac crudelitate afficit, quæ parit opilationẽ atq; humorũ putredinẽ, vnde pullulant febriũ omniumq; morborũ examina. In cõstituenda autẽ valetudine firma ac stabili, omnia ordine, ratione ac modo, adhibitoq; delectu ac iudicio peragenda, *Ordo in sanitate tuenda.*

Epidimio. 6. Aphor. 5. da, sic vt ex Hippocratis sententia *Labor seu exercitatio, cibus, potus, somnus, Venus omnia mediocria sunto, suoq; ordine incedant ac perficiantur*: quocirca sanitatis tutelam ab agitatione motuque corporis auspicandam censet, quē subsequi debet cibus & potio, deinde somnus, mox Venus: in his, vt Galenus ait, quibus ea ex vsu est, minusque incommoda, vt iuuentuti floridę, nā prouectę ętati ac senili, tum siccis corporibus

Veneris incommoda. cumprimis noxia ac perniciosa. Nec verò calidis temperaturis satis tuta est, præsertim si intempestiuè vel immodicè, tum statu cœli calido illi assuescant. Vernis autē mēsibus salubrior, vbi moderato cibo potuque concalefactum atq; irrigatum corpus, antequam somnus obrepat, Venerē exerceat. Sic enim lassitudo quæ ex concubitu contrahi potuit, obdormiscēti statim remittitur ac relaxatur.

Inanitio & Repletio.

Hæc quoque moderatio etiā in alijs rebus obseruanda, siquādo corpus cibo potuque refici vel humoribus oppletum inaniri postulat ac euacuari, exploratis viribus & quid natura perferre posset, tū quò prodire ac progredi liceat: quod etiam in venæ sectione, prouocando sudore, deiectione

ctione alui, proluendisque intestinis, in ciendo vomitu spectari debet, obseruata temporis, ætatis, cõsuetudinis, naturæ, regionis ratione ac modo. Nec quisquam vlli horũ assuescere debet, aut temere quidquam in se moliri, nisi res vrgeat, aut aliqua subsit humoris redundantia, quæ vel purgationem vel euacuationem exigat. Sunt enim in omnib⁹ ferè regionibus qui singulis anni partibus vel venã secari, vel cucurbitulas scarrificata cute sibi admoueri patiantur, maximo valetudinis detrimento: siquidem vnà cum sanguine vitæ thesauro nõ minima spiritus vitalis portio emanat atque excernitur: quo fit vt tota moles corporis ad frigiditatem deuergat, naturæque opera ac functiones perficiantur deterius. Sic alij nullo Medicorũ cõcilio catapotia quas pilulas vocãt, subinde deuorant, ac medicatas potiones ebibunt, quibus vires sibi deijciunt, ac præmaturam senectã accelerãt. Quod ipsum nonnullis in vomitu identidẽ prouocãdo vsu venit, qui persuasum sibi habent, Semel aut bis in mense salubre esse sentinã exhaurire: quum sanis non expediat, aut consultum sit, in belluinam illã consuetudinem deuenire, aut tale quiddã præscri-

Vena nõ temere incidenda.

Sãguis & spiritus vitæ thesaurus.

Sani ne medicamẽtis assuescant.

Vomitus raro prouocandus.

De ratione victus Lib. 1. benti acquiescere. Nam quod plerique Hipocratis autoritate id stabilire pergãt, non videntur mihi viri illius mentẽ satis excussisse. Quum enim inter illos versare-

Pergræcari. tur, ac medicinam factitaret, qui pergræcari solent, hoc est, Genialem vitam agere, atque affluẽtius cibo potuque perfundi, non præscripsit illis vomendi leges: sed si grauari illos cõtingat, ac crapula distẽdi, cõsultius censet, vt is qui singulis mẽsibus vomere consueuit, biduo id cõtinuet potius, quò secundus dies prioris reliquias excutiat, quàm vt interpositis quindecim diebus illud tẽtare pergat. Sic enim contractã ex ingluuie atq; intẽperãtia, humorum plenitudinem, euacuabit, ac corpus à morbis tutũ reddet. Ita is senex neminẽ ad vomitũ hortatur salubritatis ratione, sed huiusmodi excretiones illis vsui cen-

Quando vomendũ. set, qui ex crapula, ingestoq; immoderatè

Nidorosi & acidi ructus. cibo grauari vẽtriculũ sentiunt, vel ex cruditate, ac cibi corruptione acidos vel nidorosos ructus percipiunt, quorũ illud in frigido, istud in calido ventriculo fieri consueuit. Sic sapiens Hebræus quum ad frugalitatem nusquã nõ hortetur, tum si largius quã valetudo exposcit, cœnatum sit,

Eccle. 31. atq; ex accubitu vis à cõbibonibus illata est,

est,ad vomitum excitat. Quod si inquit, ad intemperantiã fueris coactus, teipsum subducito,ac vome,ne corp⁹ tuũ morbis exponas; sed non vult vt illi rei quis assuescat, aut in illam consuetudinem deueniat: quisquis enim velit ad maturam senectam perduci, ne sępius id iterare pergat, præsertim si longo teretique collo sit, si corpore vel nimis gracili vel obeso, vel astricto pectore, thoraceque angusto: quicunque autem temperanter vitam instituit, nihil necesse illi erit aliqua ex vomitu valetudinis præsidia comparare. *Vomitus quibus noxius.*

Somnus & vigilia.

Par est somni ac vigiliæ ratio, quæ si moderata sint, atque intra mediocritatis limites cõsistant, plurimũ cõmoditatis cõferunt. Est autẽ Somnus animalis facultatis quies, atq; à diurnis actionibus respiratio, qua virtutes languidę, ac vires resolutæ instaurãtur, defessaque corporis mẽbra ac sensus eriguntur. Siquidẽ vegeta erectaque vi naturali, calor natiuus intro collectus vires concipit, ac validè cõcoctioni incumbit, quam non solum in ventriculo, sed per totius etiam corporis habitum perficit, cuius vapore, suauique halitu *Quid Somnus.*

madescit cerebrum, ac vapore rosido irrigata sensuum instrumēta in somnum resoluuntur. Quocirca nihil corpori humano post alimenta moderatè absumpta tēpestiuo somno salubrius: nam vires delassatas reficit, spiritus sopitos excitat, animum recreat, ac mœrorē diluit, mentemque placidam reddit & quietam. Nec sanè vlla sui parte constare posśit tuerique sanitas absq; sōmni & vigiliæ amabili grataque vicissitudine, qua nobis nunc à rebus serijs laxamentum quærimus, ac statis horis somno dediti, erigendis viribus fomenta paramus: nunc verò excusso somno ad occupationes, ac corporis animiq; intentiones denuo nos conferimus. Qui enim subsistere posset humanę mentis vigor, si desint harum vices, ista vitæ varietas, atque à diurnis actionibus, quæ somno perficitur, otiosa cessatio? Hæc enim efficiunt, ne hominis conditio molesta sit atque onerosa, nec vitæ tædium nos capiat aut satietas. Siquidem vt apposité Ouidius.

Somni cō-meditates. *Grata vicisśitudo.* *Heroidum epist. 4.*

Quod caret alterna requie, durabile non est.
Hæc reparat vires, fessaq; membra nouat.

Nam emerso Sole, luceq; nobis rursus exhibita, cōfestim se proferunt varia oble-

ctamen-

ſtamenta, innumera mũdi ac naturæ ſpectacula, quæ nobis moleſtias excutiunt, curaſque edaces anxijs ac ſolicitis animis eximunt. Quod autem interdiu occupationes, id noctu ſomnus nobis præſtat. Vt enim dies vigilijs exercendiſq; negotijs, atq; obeundis laboribus dicatus, corpus exercet ac ſpe ſomni omnia leuiora efficit: ita nox quieti deſtinata, diurnarum actionũ obliuionẽ adfert, ac laborioſis moleſtijs finem imponit. Quocirca harum rerum non oſcitanter habenda ratio, ac ne ordo deſit atque inuertatur, ſuum cuique tempus, ſuus modus aſsignandus, ſic vt ſomnus nocti attributus, certis horarum ſpatijs, nempe plus minus octo abſoluatur, vel vbi liberalius cœnatum eſt, paulò ſit productior: quanquam in nonnullis illum metiri ſoleam non tam horarum numero, quàm profunditate, vt ſunt baiuli, nautę, pugiles, vectores: hi ſiquidẽ & quibus cerebrum affluenter humore perfunditur, in vtramque aurem, vt dicitur, dormiunt, ſomnoque altiſsimo oppreſsi egrè excitari poſſunt, quod nimia exercitatione reſoluta naturæ virtus ſomno refici poſtulet, atq; humiditate quæ à cerebro defluxit, inſtaurari: quò fit vt ſopita faculta-

Dies labori, nox quieti dicata.

Somnus octo horarum.

Qui ægrè excitẽtur.

Qui profundè dormiant.

te animali, atq; occupatis deuinctisq; seu suum instrumētis arctissime somnus illos complectatur: quod autē in his qui se exercent aut immodicis conficiunt laboribus, efficit lassitudo ac defatigatio: id in ebrijs ac pueris adfert humiditas ac refrigeratio: vtrobique enim retracto calore ad cor vitalis facultatis fontem, impletoque vapore capite, somnus obrepit. Qui vero tenui humore imbutos habent cerebri sinus ac cauernas, hi vel leuiter vellicati expergiscuntur, atque euigilant, quòd vapor rarus, halitusque tenuis ac minime densus qui capiti incumbit, citò euanescat ac dissipetur. Noui siquidem multos quum studio immodico, tum febri ac venere extenuatos, qui assidentium voces inter dormiendum planè intelligerent, sic vt minimo strepitu experrecti, complura eorum referrent, quæ ab ijs essent enarrata: non equidem eorum more ac consuetudine qui in conuiuijs ebrios somnolentosque se esse simulant: illi enim (quod facile ab oculatis, emunctæq; naris hominibus obseruari potest) quasi somno vinoque sepulti, ac prorsus sopiti insidiosè odorantur atque obseruant quæ in conuiuijs prolixioribus, incalescēte vino ani-

Pueri & ebrij quur somnolēti.

Qui cito excitētur.

Simulatores in conuiuijs.

animo, agitari, atque incautius effutiri solent, vt quadruplatores atque excursores emissarij factitant, qui omnia paßim explorant, atque in aliorum vitam moresque inquirũt non contemnendo sanè quęstu ac præmio: nam ex delatione atq; accusatorio munere ac artificio quarta bonorum pars illis decernitur: quæ res illos admodum sagaces reddit, atque in consectandis insequendisque ijs, ex quibus emolumentum sperant, atque opibus inhiant, eorum acuit industriam. Huncmorem etiã vsitatum fuisse lenonibus, & qui tacitè prostituebãt vxores suas mercedes spe, vel quũ nõnullos haberent suspectos, indicat Iuuenalis optimus vitiorũ castigator: quò enim mœchi licẽtius perfrui possent cõtactu cõiugum suarum, cõcubituque potiri, tanquã alijs rebus intenti, menteque atque oculis aliò cõuersis, quasi spiritus atque animales facultates in alias cogitationes essent defixe, contemplati sunt laquearia, aut graphicè expressas in cœnaculis imagines. Sic enim, vt ex vno conijcias cæteros, quendam carmine Satyricus illustrat.

Quadruplator.

Delator.

Iuuenalis locus explicatus.

——*Doctus spectare lacunar,* *Sat. 1.*
Doctus & ad calicem vigilanti stertere naso.

Quod

Quod ipsum quoque designat Ouidius, sed captata alia occasione:

Li. 1. Amo *Si bene compositus somno vinoq; iacebit*
Consilium nobis resq; locusq; dabunt.

Cæterum, vt ab excursu ad institutum regrediar, nihil æquè corporis animique vires fulcit, instaurat, erigit, ac somnus nocturnus, qui sesquihora plus minus à peracta cœna, quò subsidat cibus, dextri primum lateris incubitu perficitur, quanquã & in ventrem inclinatio, prono nonnihil corpore, cõcoctioni nõ sit inutilis, præsertim vbi immoderato cibo turgêscit ventriculus. Quod si protuberãte laxoq; ventre ac sinuoso, non omnino extento cõstituatur corpus, dici vix queat, quantum cõmodi in conficiendo cibo, in mitiganda stomachi inflatione ac dolore, in sopiẽdis intestinorum torminibus perceperis. Supinus autẽ decubitus, atque in dorsum deuolutus, nocẽtissimus: nam quotquot ad eum modum se cõponunt, hiante ore, patulisque oculis, atque inconniuentibus palpebris stertunt, nec placidè suauiterq; dormiunt, aut somno reficiuntur ob contractos pectoris ac ceruicis musculos: quibus hoc etiam accedit incommodi, quod plerumque incubo, ac comitiali morbo oppri-

Decubitus in somno forma.

Supinus decubitus nocentissimus.

opprimantur, tum paralysi, spasmo, apoplexiæ reddantur obnoxij: qui morbis his quoque minari solent qui meridianis horis lecto affixi diem somno transigunt. Quocirca nemo assiduitate quotidiana diurno somno assuescat, nisi lassitudo ex æstu ac labore cõtracta vires afflixerit, aut nox pridiana intempestis vigilijs, atque intempestiuis symposijs peracta sit. Tunc enim citra incommodum admitti potest meridiatio. Et quemadmodum somnus nisi opportunè adhibeatur, siue is diurnus sit, siue nocturnus, ac modus desit, stupidos homines efficit, obliuiosos, lãguidos, inertes, grauedinosos, nullo ingenio, nullaque memoria: ita vigilia, nisi intra mediocritatem consistat, cerebro siccitatem adfert, sensus afficit, memoriã labefactat, oculis caliginem offundit, spiritus depopulatur, humorẽ natiuum exhaurit, concoctioni officit, omnem corporis speciem ac venustatem abolet.

Diurnus somnus noxius.

Meridiari capere somnum diurnum.

Vigilia moderationẽ exigit.

Perturbationes affectusq́; animi.

Quid detrimenti, quantamque iacturã menti inferant perturbationes, atq; enormes impetus, Odium, ira, indignatio, inuidia, timor, tristitia, gestiens atq; effusa lætitia, angores, solicitudines, curæ, anxietates,

Affectus vitiosi homini noxij.

tates, multiq; alij turbidi animorum motus rationi non obsequentes: nemo non vel in se est expertus, vel in alijs obseruauit: quis est enim in tanta humanæ naturæ imbecilli ac lapsu, qui horum aliquo non vrgetur vel afficitur? Et quanquam alius alio melius, affectibus vel obsistere nôrit, vel mederi, nullus tamē est mortaliũ, quin ijs sit expositus: Quā vero sint affectus in nõnullis qui his impotētius indulgēt, violenti ac feroces, tum quā grauiter nō modo mentē, sed corpus quoq; cõuellant ac deijciant, quotidiana exēpla cõmonstrāt. Nam multis furor, iracundia, pudor, effrenata lætitia præsens exitium attulit, quòd cor sanguine ac spiritu vitali destitutum labascat ac dissoluatur: quod ipsum etiā, sed diuersa ratione in metu, pauore, mœstitia, repentino subitoq; terrore euenit, oppresso corde copia atq; affluentia sanguinis, spirituq; vitali suffocato: Ira vero, qua nihil furori, nihil insaniæ magis affine, ac proximũ, quid efficiat, quantumq; habitum corporis, atque externam speciem immutet, indicant inprimis vultus, color, aspectus horridus, oculi truces ac scintillantes, spirantes ac corrugatæ nares, os rabidum, artus cremuli ac vacillantes,

Omnes affectibus expositi.

Affectus quas noxas inferant.

Iræ vis.

Irati habitus.

tes, incessus instabilis, vox titubans ac tremebunda: quæ animi affectio vel perturbatio potius, vbi excusso rationis imperio, ingrauescere incipit atque efferari, quum alijs sit infesta, tum proprium corpus vel in mortem, vel periculosas ancipitesque ægritudines conijcit. Quocirca moderanda ratione ac temperantia mens est, ne affectibus cedat, parandaque optata illa animi securitas, & quæ Cicerone teste, *caput est ad beatè viuendum tranquillitas*: qua frui certè non potest humanus animus, nisi domitas habeat cupiditates, ac vitiorum tyrannidem excusserit, quod non alijs viribus efficere poterit, quã firma in Deum fiducia, stabili eius verbo, cælestiq; spiritu fulta, qua cõsequetur vt omnium cupiditatũ moderatrix Temperantia, à libidine, ab insolentia, gaudio immodico, effusa letitia, odio, iracundia, vindictæ cupiditate, auaritia qua inflammata mens auiditate instabili ad conquirendas opes impellitur, alijsq; affectibus vitiosis auocet atque abducat. Sic enim vtraq; hominis pars, nempe corpus & anima quæ sympathia, hoc est, mutuo consensu ac conspiratione inter se cohærent, incolumes subsistent, nec vllis morbis, vlla

Tuscul. 5.

Tranquillitas.

Temperantia quid efficiat.

Doctrina cælestis affectus sedat.

vlla ægritudine vexabuntur.

De frigido Corporis habitu.

Caput octauum.

QVoniam Calidæ constitutioni frigida ex diametro opponitur, nec est vlla deterior, atq; ab optimo statu remotior: de hac proxime differendum, quò aliò re uocari posit, & si fieri queat, in melioré reduci. Siquidem quum vita in calidi humidique temperie cõsistat, qua augescunt corpora ac virile robur capessunt, decentemque magnitudiné consequuntur, merito hæc deterrima cẽseri debet, atque inter postrema referri, quód nulla sui parte ea quæ ad fouendas vires, tuendáque valetudinem spectãt, promouere posit, aut ijs ad incremẽtum aliquid adiumenti afferre. Quum enim illi desit calor, omniq; vi ac facultate naturali sit destituta, non potest alimentum humidum allicere atque elaborare, vtque asimuletur corpori ac mẽbris coalescat, perficere, instrumentis inualidis, atque ob imbecillitatem torpescentibus collapsisque organis. Vt itaque calor natiuus omnium facultatũ corporis

Vitã quid fulciat.

Calore vita subsistit

poris

poris nostri vehiculum & instrumentum ad perficiendas functiones efficacissimus: ita frigiditas illi contraria, nulli functionĩ idonea, præsertim si actiones naturæ circa nutrimenti altercationem spectes. Nihil enim vtilitatis aut commodi ad corporis conseruationẽ ac tutelam confert seu con coquendi digerendiq; munus obserues, seu reliquas naturæ virtutes ac potentias proferas. Huic tamen qualitati, quamlibet ab integritate ac temperie delapsa sit, semper aliquis subest calor sed languidus, & qui frigore rigescit, atque obtunditur. Si enim illi deesset calor, aut is penitus esset extinctus, nullaq; inhæreret huius qualitatis portio, nõ posset vita subsistere, atque ab interitu se ipsa vindicare. Itaque nõ penitus absumptus est in hoc corpore calor, sed eũ superat frigiditas quæ in mixtura cæterarum qualitatum intensior est ac potior, eoque fit vt ab ea nomen atque appellationem sortiatur. Quocirca dum aliquid vitæ superest, ac nonnulla vitalis caloris portio corporĩ inhæret, omnibus modis excitanda fouendaque natiua caliditas appositis alimentis atque exercitatione, ne à frigiditate opprimatur: nihil enim ignauia vitaque otiosa ac cibis frigi-

Frigus vitæ pernicies.

Frigida vniuntur calore.

Frigidis corporibus non deest calor.

dis iis nocentius, vt paulo post indicabimus. Mirum autē nonnullis videri existimo, qui possint subsistere vitāq; tueri huiusmodi constitutionis homines, quū frigescente sanguine animalis spirabilisque vis cōcidat atq; emoriatur. Verū hoc quisque obseruet multa animātia frigidissimę esse naturæ, vt sunt Salamandra, pyransta vermiculus, torpedo marina, ac nonnulli pisces, quorū pleraq;, quoniā sunt algidissima, ignē cōtactu extingūt, vt glacies: nō nulla stuporē torporemq; mēbris inferūt. Nullum est aūt piscium genus, quod obseruasse me testari possum, cui calidus sanguis inest, preter balenas, focas, vitulosq; marinos, quos nostrates canes vocāt, pilo so tegmine, denique Thynnos ac delphinos, & quotquot vel pilo vestiuntur, vel coracea cute existunt, vt sunt inter amphibia, hoc est, aquatica simul & terrestria fiber seu castor & lutra, quibus feruescit sanguis, quū reliquis gelidus existat: eoq; fit vt belluæ marinæ aquis exēptæ diu viuāt ob insitum calorē, ac feruidi sanguinis copiam: alterius vero generis pisces quū marini, tum fluuiatiles aquis destituti, euestigio moriātur, aut in littus delati, paululū modo spirantes animam efflent, firmissi-

Animātia tactu frigida.

Piscibus sanguis friget.

Vituli marini Zeehonden.

Fiber, beuer. Lutra, otter.

Qui pisces diu viuāt mari exempti.

mo argumento illis plurimum frigoris ac concreti humoris, caloris vero minimum inesse: quo fit vt nõ diu asseruari possint, sed cito putrescant, nisi confestim, nullaq; interiecta mora sale obruatur. Ex his cõijcito, qua sint valetudine, quo corporis habitu, qui continenter piscibus victitãt, atque à commercio ac consuetudine hominum alieni, solitudini ac silentio se addixerunt, interdictoque esu carnium, quẽ naturæ parens omnibus indulsit, salsamẽtis plerumq; putridis vescuntur: quibus ego suadere soleo, nam multos annos huiusmodi instituti homines me vsi sunt medico, vt meraco vino illa perfunderẽt, excussoque otio atque ignauia exercitationi insisterent. Obseruaui enim ex his cõplures qui lethargum, apoplexiã, spasmum, paralysim, oris torturam contraxerint ex crassa tenaciq; ac glutinosa pituita. Nec est ex eorũ sodalicio quisquã, qui non phlegmate scateat, atque excremẽtis pituitosis obruatur, quæ efficiunt vt somnolenti existant, obliuiosi, corpore animoque tardi, colore exangui, atque albescente, nisi aliquando amicorum aduentu vino incalescant, mentemq; exhilarari contingat. Sic enim efflorescit color, atq;

Piscium esus solitarijs noxius.

Genes. 1. Actto. 10. 1. Tim. 4.

Solitarij apoplexiæ obnoxij.

animo veternus excutitur. Itaque si frigidæ cōstitutionis homines describi tibi velis, huiusmodi conditionis homines ab oculos constitue, qui ex instituto vitæ ac victus consuetudine in talē habitum deueniunt, etiamsi ab hac prius fuerint alieni:

Cochleæ vitam viuere.

viuunt illi quidē, sed vt cochleæ, vt limaces, ac testitudines, quæ quum ex liquore cōcreto, coactaque humiditate cōsistant, tum in illā liquescunt ac soluuntur: quod obseruari potest, vbi ijs animalculis salem aut vitrum, aut alumē insperseris: confestim enim in tabem resoluuntur. Cæterū vt homines atq; animantes: sic stirpes nōnullæ & frutices hac qualitate imbuti sunt, quæ deleteria frigiditate animantibus perniciem adferunt, vt hyosciamus, mandragora, napellus, solanum mortiferum, aconitū, papaueris nigri succus seu opium, quæ licet temperamenti atque elemētaris qualitatis ratione frigida existāt, abscessu quarto, graduque extremo, calore tamen vitali qui se à cælestibus rebus in hęc inferiora diffundit, viuunt ac virescūt.

Venenatæ herbæ.

Frigida quomodo subsistūt.

Insidet autem quum omni, tum præcipuè humanæ naturæ vis quædā cœlestis ac diuina præter eam quæ ex semine maternoque sanguine constituitur. Siquidem spiritus

ritus calorificus, quē paulò ante toti mundo, eiusque partibus infusum ostēdimus, elementis incumbit, cunctaque animat, ac vita imbuit, denique eam virtutem atque efficaciam confert, qua propagationi insistunt, ac similem speciem emoliuntur, eiusdemque naturæ animal conformant. Quum enim prima animantium procreatio ex elementari concretione, ac progenitorum semine quod purioris excoctiq; sanguinis pars est, producatur, tum natura cuius solertiam nulla ars, nulla manus, nec vllus opifex consequi imitando potest, supernè originem sortita, operi insistit, omniaque perficit, ac facultates animales, vitales spiritus, viresque efficaces in subiectam materiam deuehit, quorum ministerio artus omnes consummat, lineamenta membris inducit, eamque speciem atque effigiem rebus animatis confert, qualem quotidie oculis nostris conspiciēdam exhibet. Hęc admirabilis naturæ vis, quam aliâs testati sumus ab vberrimo Diuinitatis fonte promanare, vndiq; diffusa, corporis molem agitat, mētemque atque animum regit ac moderatur, varijsque actionibus instruit: cuius munere etiam quæ frigore torpescunt, viuūt ac subsistūt,

Rerū natura spiritu diuino perfusa.

Li. 1. de naturæ miraculis ca. 1.

licet calor subsit lãguidus, qui ne prorsus flaccescat ac sopiatur, nec frigida qualitas, cui sicca affinis, plus satis ingrauescat, calidis fomentis excitandus est. Siquidẽ exhausta humiditate natiua, atque insito calore extincto, mors imminet, totaq; moles spectat ad interitum. Fit enim quod eleganti ac concinna similitudine indicat Solomon, *vt soluta corporis compage, eneruatisque viribus reuertatur homo in terram, vnde desumptus est, ac spiritus demigret in æternam suam sedem, atque ad Deum à quo originẽ est cõsequutus, regrediatur.* Cæterum vt cuique innotescat huius constitutionis natura ac conditio, eius notas atque indicia, quibus depræhendi possit, obiter cõmonstrabo. Frigida autem qualitas, si calidæ conferatur, omnia contraria obtinet. Vt enim calor vndique diffusus, humores sua qualitate imbuit, ac corpus eiusque partes rubicũdo colore illustrat: ita frigus suam qualitatem membris atque humoribus impertit, tum pallidum minusq; suauem colorẽ inducit. Atqui si singulatim omnes notas obseruare libeat, nihil non in frigido corporis habitu à calido diuersum depræhendes: siquidem corpus glabrum est, nullisque pilis obsitum: capillus laxus

Eccle. 12. Simile à contignatione ædium.

Frigidi habit signa.

laxus ac mollis, rufi albique coloris particeps, & qui cito euanescat. Cutis tactu frigida, cui nõ nulla adipis portio subest: quũ enim calor in corpore humano languidus fit atq; hebescit, adeps ac pinguedo innascitur: quod quum muliebri sexui, tum plerisq; alijs vsuuenire solet, qui vitã desidẽ agunt, atq; otiosam, quorum cuti, internisq; mẽbranis adeps subnascitur: eoque fit vt moderata corporis frigiditate pinguescat corpus atq; adiposum efficiatur: calore vero immodico, quod eo pingue liquescat, macilẽtum fiat atq; aridum. Sunt autem quàm plurima nõ natura, primaq; ab origine hominibus insita: sed aduentitia, atq; aliunde ascita, nẽpe vel ab immutata vitæ cõsuetudine, ac vict⁹ ratione, vel ab æstu, labore, desidia, solitudine, ignauia, metu, mœrore animi, ac plerisq; alijs quę multifariã statum corporis immutare sunt idonea, eumque nunc gracilem efficere, ac macilentum, nunc pinguem atque obesum: quæ etiam in colore cõcilian do nõ minus momenti obtinent, quæcunque enim calorẽ natiuum excitant, vt risus, letitia, exercitatio, vinum, colore florido faciẽ perfundunt: quæ vero refrigerant ac calorẽ opprimunt, vt aër frigidus, au-

Otium & desidia obesum corpus red dit & frigidum.

Vnde color bonus vel malus.

Calor colorẽ excitat.

Frigus colorẽ depopulatur.

auraq; plus satis gelida, immodicus aquæ potus, somnus immoderatus, frigidorum ciborum nimius vsus, timor, tristitia, solicitudo, pauor, albo colore corpus im-

Color quis frigidis. buunt. Sic qui frigido corporis habitu cō stant, albescunt, ac candore perfusi sunt, nisi hæc qualitas ingrauescat, aut intendatur. Sic enim ad liuidū accedit, ac plumbeum, qualem ferè obseruamus hibernis

Liuidus color. mensibus flante Aquilone in hominibus, quorum genæ, nares, labia, digiti, aures liuescunt, ac frigore rigent, fœdoque squalore deformantur: hoc tamen illis præstat frigus, vt cibi sint auidisimi, ac non facile satiati queant, licet illum minus concoquant: quod si ventriculi tunicæ vnà cum frigiditate acido humore sint imbutæ, insatiabili torquentur edendi cupiditate, ac nunquā finiendo ciborum desiderio: qui

Canina appetētia. affectus Canina appetentia dicitur, quē sedat vini meracissimi potus. Acui autem frigiditate appetendi vim, declarant acetaria, tum alia quædam condimenta subacida, quibus æstiuis mensibus appetitum

Frigida appetitum excitant. excitamus. Cæterum quum calor insitus agiles atque actuosos homines efficiat, tū frigus desides, oscitātes, inertes, ignauos, somniculosos, atque ad subeundos labo-

res

res vllasq; actiones perficiendas ineptos, quod ijs desint instrumẽta quibus aliquas functiones aut munia obire possint. Est enim huius constitutionis hominibus lingua inexecitata, parumque expedita, vox mollis ac muliebris, facultates naturæ inualidæ, memoria minus firma, ingenium retusum, mens stupida, animus ob caloris penuriam, ac spiritus vitalis exilitatẽ, pauidus ac meticulosus, quique ad leuissimum strepitum expauescat. Hæc autem, & si quæ alia se proferant naturę vitia, pro virili corrigenda, adhibita salubri diæta, atque exquisita victus viuendique ratione quæ consistit in calidi humidique temperamento. In primis autem in hoc corpore excitare ac fouere insitum calorem expedit cum exercitatione ac vino meraco, tum alimentis calorificis, cuius generis sunt alites quæ se volatu exercent passerculi, miliariæ, frigilli vulgo vincken, columbæ, perdites, phasiani, merulæ, turdi, ficedulæ, atque inter cicures, Capi, ac galli gallinacei: nam anates, olores, anseres, fulicæ, mergi, ardeolæ, aliæque aquaticæ volucres valentem ventriculum exigunt. Quæ verò quadrupedũ generi adnumerantur huic naturæ accommoda,

Frigidi minus agiles

Medela frigidi corporis.

Alites con coctu difficiles.

sunt vituli, verueces, procelli, cuniculi. Inter arboreos verò fœtus, & quæ ex terra cultu atq; industria hominnm proueniunt, amigdalæ dulces & amaræ, nuclei persicorũ, dactili seu palmulæ, ficus aridę, vuæ passæ, exceptis vinaceis, passulæ Corinthiacæ, nuclei pinei. Et quoniã hortorum prouentus multa nobis in hunc vsum suppeditat, ea quoq; referre visum est, quod pasim obuia sint, ac minime sumptuosa, aut vllius pretij: cuiusmodi sunt apium hortense quod petroscilinum vocant, pastinacę aliquot species, eringium, sisarum, carduus, cinara, & quæ articoccus dicitur, napi raphanus, seu vulgaris radicula, cicer, nasturcium, eruca, mentha, absynthium Põticum, & quæ brumali tempore in condimenti vsum veniunt, cepe, allium, porrum, aqua macerata, quò graueolentiam deponant, aut si quis horum grauitatem ferre nequeat, exotica aromata, quod pasim Germani ac Britanni factitant, cibis admisceat, vt sunt Zinziber, crocus, piper, cardamomum, casia, quę veterum cynamomum creditur, nux myristica: aut si tenuioris fortunæ homines sumptum ferre nequeant, ea quæ illis facultate ac viribus respõdent, ex domestico fun-

Cibi apti frigidis.

Prouentus hortensis.

co fun-

co fundo decerpant, nempe rosmarinum, ocymum vulgo basilicum, cunulã, seu satureiã, origanum, amaracum vulgo maiorranam, anethum, saluiam, melissophyllō: His enim ac plerisq; alijs expugnari possunt naturæ vitia, ac corpus sensim ad securiorem habitum reduci. Si enim huic qualitati accedat siccitas, non potest vita quæ in calido humidoq; sita est, diu subsistere: sed necesse est illã e vestigio morte terminari; qua de re sequenti capite fusius disserere institui. *Condimēta calida.*

De sicco aridoque corporis habitu.

Caput nonum.

QVum sicca corporis habitudo frigidæ affinis sit, & cognata, illique proximè assistat: quid de hac statui debeat, & qua ratione expugnari possit, obiter indicabo. Sunt autē duæ qualitates pari propemodū interuallo ab optima tēperie remotæ, in quãcunq; etiã ætatē inciderint, licet in senectute sicca intēperies ægrius expugnari possit, quàm in adolescentia, vbi ex morbo is habitus cōtractus est, aut ex incontinentia, vitęq; intemperãtia huc deuentum est. Vt enim senes ætatis ratione, *Senectus prematura.*

atque

atque annorum decursu, effœto aridoque atq; exhausto corpore efficiuntur: ita Iuuenes ex deprauata vitæ institutione, ex intempestiua vigilia, immoderata Venere in frigidam, siccamque intemperiem incidunt, atque absumpto vitali humore non secus, quàm senes, licet properantius, atque ætate immatura, naturali morte vitã finiunt: quæ ea ratione naturalis dicitur, quod omnibus immineat, ac declinari euitarique nequeat. Neque enim senium aut hominis interitus naturalis statui debet, vt auctio & nutritio, quæ naturæ opera existunt, & quibus se facultas naturalis propagat ac tuetur: sed quod necessario, ac naturę cursu atque ordine cõsequatur. Ille siquidẽ est naturæ ordo ac series, rerumque existentium fatalis quædam continuatio, vt omnia orta occidant, & cuncta senescant, alioqui impropriẽ parumque apposité mors naturalis diceretur, quum præter naturam potius sit, vitęque nostrę aduersetur. Si enim morbus, quẽ mortis instar deputo, est habitus contra naturam qui actionem eius vel vitiat vel impedit: quantò magis mors, quę vitam abolet, ac despoliat, censeri debet naturę contraria? Nihil enim naturę legibus repu-

Mors naturalis qua ratione.

Mors contra naturã

Si morbi formidabiles, ergo & mors.

repugnantius, quàm extingui, luceq; suauissima ac spiritu priuari. Quod in se quisque experiri potest, siquando subit animũ eius rei cogitatio, quę eam trepidationẽ, terrorem, formidinem incutit, vt nisi mentem alterius vitæ certissima spes & expectatio fulciat, nihil foret humana vita calamitosius, nihil afflictius. Siquidem quid nobis metum, anxietatem, desperationẽ, diffidentiã eximeret, ni cõcepta in Deum fiducia, in æternas sedes mens esset defixa? Mortem autem non inuexit natura, communis rerum parens, summiq́ue opificis instrumentum: sed vitiorum corruptela, ipsaque à prima mundi origine peccati labes hanc cladem, hoc mortiferum vulnus, hanc letalem plagam inflixit. Itaque mors non naturæ, sed consequentiæ ratione naturalis dicitur, quod *omnibus ex æquo impendeat, illiusq́, finibus omnia concludantur*. Quum autem duo constituantur mortis discrimina, alterum violentum, naturale alterum, ea mortis species philosophis ac medicis naturalis dicitur, quæ citra vllum doloris sensum senibus & quot quot in senilem affectionem, hoc est, frigidum & siccum habitum deuenerunt, obuenire soleat: in his enim corpus moribun-

Mors quibus formidabilis.

Peccatum morbos ac mortem inuexit.

Sapien. 2.

Galen. de marcore. Plato in Phedo.

bundum animã, non anima corpus deserit, quõd fit vt sensim placideq; sopiantur, & quodammodo obdormiscant, quũ alij qui casu, ruina, igni, ferro, angina, pleuritide, peripneumonia, alijsque morbis qui in humorum plenitudine consistunt, opprimuntur, violenta morte intereant, atque acerbè cum illa colluctentur, sic vt anima corpus derelinquere cogatur, vti hospes ædes ruinosas, vi tẽpestatum conquassatas ac conuulsas. Hinc apposité Cicero, adolescentes, quique in ætate florida constituti, succulento corpore existunt, ac vegeto, sic obrui, statuit vt quũ affluentiore aqua flamma opprimitur: Senes vero vt ignis qui sua sponte, nullaque adhibita vi extinguitur. Quantum autem fumi ac fuliginis, quas fauillas in aëra diffundi videmus? quos edi strepitus ac stridores? quæ ex cõcursu scintillarum crepitacula? vbi luculentum ignẽ, aut incensos lignorum aceruos effusa aqua restringere tentamus. Ex quibus coniecturã facere licet, quanta sit in iuuenili corpore luctatio, quam acris pugna, qui tumultus, quæ concertatio: cum violentia morbi, vel alio fati genere inexhaustus naturæ vigor, calor feruidus, spiritus alacres ac viuidi

Duo mortis genera homini impendẽt.

A ruinosis ædibus simile.

De Senectute.

Elegãs cõparatio.

uidi

uidi suffocantur: quò spectat scita illa ac concinna Ciceronis comparatio: quęadmodum poma ex arboribus si cruda sunt, vi auelluntur, matura ac cocta, sponte vel leui attactu decidunt: sic vitā adolescentibus vis aufert, senib⁹ maturitas. Hæc quoniam ab instituto nō sunt aliena, præfari visum est, atque inculcare studiosè, quò quisq; ab ineunte ætate, primisque annis declinet quæ corpori infesta sunt, ac minus commodā valetudinē cōstituunt, seu extrinsecus incidāt, seu ex internis causis proueniant. Quisquis itaq; præmaturam senectam euitare velit, ac vitam proferre longius, eamque quàm maximè diuturnam efficere, quum multis quæ vitæ nostræ insidiantur, tum potisime siccæ corporis habitudini obsistere curet, ab eaque esse remotissimus: quod qua ratione obtineri posit, post descriptas huius status conditiones ac notas, quàm possum dilucide explicabo, commonstrata proxima ac compendiaria via, qua id perfici queat: id enim futurum est philomusis, virisque politicis salubre cumprimis ac frugiferum. Quibus itaque corporis habitus vel natura, vel progenitorum origine, vel ascita aliqua vitæ consue-

Vt corpus diu subsistat.

Notæ sicci habitus.

ſuetudine, nẽpe inedia, ſolicitudine, vigilia, mœrore animi, labore immodico inductus eſt, corpore ferè cõſpici ſolẽt gracili atque extenuato, cute vbi ſiccitas augeſcit, ſcabra, ſqualida, ſtrigoſa, vt equis aſſolet, quibus nulla ſaginandi cura adhibetur: colore deformi, lurido ac giluo, vbi ad extremum deuentum eſt, aſpectu horrido, vultu tetrico, facie cadaueroſa, illuuie obſita ac macie confecta, obiter tali prorſus ſpecie, qualem expreſsit Ouidius in deſcribenda Inuidiæ larua, ſiquidem.

Simile ab equis macilentis.

Li. 1. Met.

Pallor in ore ſedet, macies in corpore toto,
Nuſquam recta acies, liuent rubigine dentes,
Riſus abeſt, niſi quem viſi mouere dolores,
Nec fruitur ſomno vigilantibus: excita curis,
Sed videt ingratos, intabeſcitq́ue videndo,
Succeſſus hominum carpit, ac carpitur vnà.

Caluitium ex humo. penuria.

Et quoniam ſiccitas humorem omnem depaſcit ac depopulatur, capillo ſunt raro, & qui cito defluit, vnguibus aduncis atque incuruis: voce obtuſa atque exili, quæque aliquando ſtridore quodam prodeat ſiccitate exaſperante vocalem arteriam: pulſu languido, ingreſſu tardo, oculis reconditis atque excauatis, labris pallidis, collapſis temporibus, genis pendulis, frigidis contractiſq́ue auribus, ſtatura mi-

minus procera: somno vero, qui est omnium laborum ac solicitudinum suauissimum perfugium, ob cerebri squalorem tenui ac modico. Quòd si cerebrum penitus arescat, ac sit torridum, nulla ferè memoria existunt, sed obliuiosi ac mête ignaua, minusque erecta: quum enim spiritus desint qui, vt vapor lucidus & syncerus, ex sanguine puriore caloris munere emanant, vim conferant in exercendis actionibus, fieri nequit vt facultates naturales illorum viribus destitutæ suas functiones obeant. Sin verò nonnihil vigeat animalis virtus ac potentia, nec cerebrum caliditate prorsus sit destitutum, memoria stabilis est ac firma. Quum enim humiditas immodica obliuioni causam præbet ac desipientiæ, vt infantes ac temulenti demonstrant, tum moderata siccitas memoriam fidam animique prudentiam parit modico calore adiuta. Splendor siquidê siccus mentem prudentissimam statuit: quantum autem humoris accesserit, tantû prudentiæ adimitur, quod etiam in cœlo minus sereno perspicimus: non enim collucent astra aut splêdescunt, nubibus aut nebulosa caligine offusa. Quod autê nonnulli senectutis metas ingressi delirent ac

Cerebrum aridum quid efficiat.

Memoria stabilis vnde.

Ab astris simile.

sint obliuiosi, quũ hæc ætas maxime sicca prædicetur, non ob siccitatẽ id euenit, sed frigiditatem, quę omnibus palam munijs animi officit atq; aduersatur: ex illa enim amentia, alienatio mentis, stupor, deliratio, ac sensuum inopia proueniunt, quibus naturæ virtutes ita obruuntur, vt vel languidæ, vel nihil omnino functiones suas obire possint. Quum itaq; memoria perijt, vel affecta est, frigida subest intemperies, quæ expugnari debet moderatè calidis: nam humectare aut arefacere consultum non est: sed si frigiditas humiditati copuletur, exiccare: si ariditati, madefacere atque irrigare. Cæterum si non prorsus firmata sit ac radices egerit ista qualitas, hæc iam memorata signa atque indicia nõ exactè, nec adamussim descriptioni respondent: verum inualescente sensim intemperie, indies màgis magisq; se ostentant ac proferunt: quod ijs potissimum vsuvenit, quibus hic habitus non naturalis, sed aduentitius est, aut fortuito atque ex accidente, vel morbosa aliquã affectione atque animi ægritudine aduenerit: nã temperamenta multiplices variasque mutationes sustinent: plerisque enim calor dum humorẽ absumit, siccam intemperiem

Quomodo memoria instauranda.

Habitus corporis mutationibus obnoxijs.

riem adfert: nonnunquam nimia humiditas calorem extinguit: multis intensa frigiditas siccitatem inducit: quæ intemperies naturæ aduersissima, vt quæ intempestiuo senio ac præmatura morte hominem conficiat. *Corpus autem cuiusq; intrinsecus siccum efficitur, quum nec adtrahere in venas alimenta valeat, nec ijs sufficiẽter frui:* quò fit vt præcipuè partes, ac viscera concoquendis cibis destinata arescant, reliqua vero excrementis purgandis accommodata humoribus pituitosis redundẽt: quæ res nonnullis imposuit, qui senes humido esse corporis habitu sunt suspicati, quum solidæ partes, arteriæ, panniculi, membranę, nerui, musculi non humescãt: sed ipsæ capacitates ac sinus, tum meatus qui corpori subsunt, ac homini ad excernẽdos humores superuacuos inseruiũt, humiditate aliena implẽtur, eoq; fit vt corpꝰ ob calorẽ imbecillẽ atq; inualidũ nutriri desinat, denique in extremam siccitatem deuoluatur. Quare non iniuria Galenus hunc corporis habitum deterrimum censet: siquidem quod temporis spatio senescentibus accidit, id adolescentũ nõnullis statim ab initio contingit: quocirca illos humectare ac calefacere oportet exercitatio-

Gale. li. 5. de tuend. valet.

Li. 6. tuẽ. valetud.

tatione moderata, nutrimento humectante & calido, præsertim vino calorifico ac subdulci: austera enim & acerba (quale est nostrum Pictonicum) quum huic constitutioni, tum maximè senibus inimica, nisi Zaccaro aut melle dulcescant: quod etiã in lacte exhibendo obseruari debet: cuius vsus illis commodus, vbi huiusmodi condimenta adhibentur. Sic enim nulla ex his incidit obstructio, nec vllus futurus est in renibus calculi metus: quibus nequando obnoxios esse cõtingat, quod ex crasso lentoque humore, ac cibo concoctu difficili euenit, quæ opilationes expediunt, aclotium moliuntur præscribẽda, vt sunt apium hortense, asparagus, vesicaria, gingidium, cuius naturæ nostrum cherephillon, saxiphagon, Crithmon vulgo Crista marina quæ in Gallijs copiose prouenit, bethonica, adianthos, rosmarini flosculi: & si aluus sit astrictior, mercurialis fumaria Cnicus vulgo Carthamus cum ptisana, brassica marina ex carnium elixarum liquamine, malua, atriplex, blitus, lapathi genera, vrticæ, lupi salictarij ac sambuci turiones seu cacumina, vernis præsertim mensibus, aut si quæ alia æstate atque autumno vigẽt, vt sunt cerasia, pruna, ficus, mo-

Vinum minus generosum.

Lactis vsus.

Vrinã prouocantia.

Quæ aluũ soluunt.

mora, primis mensis illata: nam quod Horatius docto quidem ac eleganti carmine mora cõmendauit, eaque postremo peracto que prandio edenda consuluit, non ex artis medicæ, aut salubritatis ratione id fecit, sed ex communi vsu ac vulgata cõsuetudine, quum inquit. *Mora quo modo edenda.* *Lib. 2. Sat. 4.*

——Ille salubres
Æstates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante grauem quæ legerit arbore solem.

Hęc siquidem, vt vuæ, persica, corna, & quæcunq; æstate diu asseruari nequeunt, cibos præire debent, nam præpostere assumpta putrescunt, ac corpori corruptelã inferunt, ventremque flatibus distendũt. Brumali quoque tempore multa obuia sunt, quæ aluum laxam efficiunt, quæque intestina proluunt, vt est mustum, caricæ hoc est, ficus aridæ, atque vuæ passæ, quæ in fiscellis reconditæ ex Hispanijs in has oras deferuntur, pruna Damascena, eaq; vel elixa, aut liquore aliquo macerata, cui plusculum Zacchari aut mellis admixrũ sit: quibus accedũt quæ exiguam medicamenti vim obtinẽt, Senna, polipodium, mel aëreum vulgo manna, epithimus, cassia fistularis, ac cylindracea, rhabar: atque hebeni, hoc est, ligni Indici dilutum, mi-

rabolani, Thamar seu dactili Indi, eaque omnia vel ex sero lactis, vel iure gallinaceo. Et quoniā nō solum senibus, sed omnibus qui morbosę alicui affectioni obnoxij sunt, nihil resina Teberinthina in sanitate tuenda, profligandisque morbis salubrius: hæc quoq; prædictis annumerāda.

Terebinthinæ, efficacia. Siquidē non solum aluū citra noxā soluit, sed viscera omnia, internasque partes, iecur, splenē, renes, pulmonē expurgat, modo perlucida sit, nō adulterina, nēpe ex larice pinea vel abiete lecta. Sum enim efficacissimā hanc expertus in eliciendo suppresso lotio, in comminuendis calculis, in stranguria, atq; vrinę stillicidio, hulceroso ac fœdo, quē Belgæ vocant. *Den druyper*, in podagra ac Chiragra, in pudendorum atq; obscœnarum partium affectibus etiā à contage Venerea cōtractis: in expugnādis internis doloribus, quos idē morbus inuexit, quorum nōnulli ossibus vidētur infixi, quod membranæ, nerui, musculi, tendones qui ossibus adhærēt, humorum

Gale. li. 5. tuē. vale. sęuitia cōtundi ac dilaniari cōtingat. Quū autē Galenus nucis Ponticæ, vel auellanæ magnitudine, nonnunquam duarum

Li. 5. tuen. valet. auttrium hanc exhibere soleat, tum ego quò commodius dimanare in venas partesque

tesque corporis vniuersas subire posit, in potionis formá cóficio, ac liquore aliquo stillaticio, aut vino diluo: absque igni eñ liquescit, candoréque eximium agitatione cõtinua ascifcit, quod in hunc modum perfici solet: Terebinthinæ Pisticæ, hoc est, probatæ, & cui tuto citra vllá fraudis suspitioné posis fidere, vnciá aut sextantem in mortario pistillo dissoluo, adiecto luthei seu vitelli oui pusillo, deinde admisceo certis vicibus aquæ vesicariæ, vel apij, vel alterius liquoris (vt exigit morbi natura, aut hominis conditio) vncias duas aut tres, hęc tantisper subigo, dum omnia coalescát, mixtura tá suauiter candore lacteo albescit, vt collostro, aut Belgis vocato cremori prorsus reddatur asimilis, nec aliud esse sibi persuadét, quibus huiusmodi potiones ebibédas offero. Soleo quoq; eá in orbiculos ac catapotio quas pilulas vocát, redigere, atque inuolutá pane azymo ex amilo cõfecto, qui lęuore perpolit⁹ Põtificijs canonib⁹ hostia vocatur, quod hoc sacra peragátur, deglutiéda exhibere, vel denique Cydoniato (carnes Cotoneorum vocát) incrustare, prius tamé Terebinthina aqua rosacea, aut feniculi elota, quo resinatum saporem exuat. Cæterum quum

Terebinthinæ preparatio.

Terebinthina in liquorem redacta, poculēta fit.

Biest. Roem.

I 4 nihil

nihil sit huic constitutioni quã describendam suscepimus, Sõno placido salubrius, quod eo mẽbra vndiq; irrigari cõtingat, ac tepore perfundi, illi in culcitra mollius subacta largius ac liberalius indulgendũ: est enim nocturna quies corporis mentisque laxamentum ac refocillatio.

Somni vtilitas.

Pax animi quam cura fugit, quæ corpora duris
Fessa ministerijs mulcet, reparatque labori.

Quod si discusso Somno, frictioni insistant inter mollem ac durum mediocri, dici vix queat, quantum cõmodi ex ea sint percepturi. Siquidẽ vitale robur excitat ac moderatè calefacit, denique efficit vt distributio in corpus fiat facilior, ac nutritio promptior, præsertim si vncta manu vel subuuido pãno ac villoso perficiatur: quis enim non percipit manus, genas, brachia, collum, aures confricatas rubescere, atque effuso in illas partes sanguine calorem concipere? Et quanquam defricandi vngendique vsus apud nos in dissuetudinem venit, atque exoleuit, eo tamen veteres in constabilienda valetudine, firmandisque viribus crebro vsi sunt. Sic Augustus Cæsar aliquando conspicatus Pollionem comitem annum centesimum prætergressum, sciscitatus est, qua ratione obtinuis-

Frictionis vsus.

Pollionis scita sententia.

tinuisset vires tam validas, tam crudã viridemque senectam: qui respondisse dicitur: Intus vino, foris oleo. Neque enim ad luxum atque effœminatas mollesque delicias vnguentis atque oleo abusi sunt superioris ætatis homines, sed in sanitatis tutelam, & quò morbis minus essent expositi. Vnctiones enim & frictiones certa ratione ac modo adhibitæ (sunt enim Galeno teste complures differentiç) corpus vel densum præstãt, ne aëris ac ventorum impulsu feriatur: vel rarum, ne interna humorum fuligine strãguletur. Sic dura corpus cogit ac cõdensat. Mollis laxat ac resoluit. Multa extenuat atque imminuit. Mediocris augendi implendiq; vim obtinet. Aspera ad extimas partes elicit. Lenis nihil adimit, sed vim in partibus retinet. Ex his frictionum generibus illa quæ in mediocritate consistit, seniculis ac macilentis ex vsu est. Vt enim ocreæ duriores ac coria quæ obrigescunt ac situ obducta sunt, macerata aleo mollescunt: sic senum atque aridorum corpora, intus vino, foris oleo perfusa ac mitigata, seueritatem exuunt. Quod autem olim multiplex fuerit vnctionum vsus, præter Euangelicas conciones, præter Solinũ & Plinium Strabo

Intus vinum, foris oleum.

Lib. 2. tuen. val.

Frictionũ differentiæ sex.

Simile à rigido corio.

Lucæ. 7.

Lib.15. quoque testatur, qui Indorum mores cõscribens, *Medicina*, inquit, *plurimum apud eos per cibos perficitur, non autẽ per medicamenta: ex medicamentis maxime vnctiones probari & cataplasmata cætera, vt illi sentiunt, maleficij nõ esse expertia.* Illis enim morbos propulsare solẽt, æstum mitigare, lassitudines discutere, ac defatigatas vires, sopitosque spiritus erigere, queadmodum nos odoribus animã fouemus, ac facultates naturæ collapsas instauram⁹. Nec minus vtilitatis huic corpori adfert aquæ dulcis calidũ balneum: humectat eñ & calefacit, lassitudinẽ dissoluit, duras densasque partes emollit, humorũ redundantiã quæ cuti subest, per halitũ dissipat, flatus resoluit, somnũ allicit: quoniã madore suaui, ac rosido vapore cerebrũ imbuit. Naturalia vero balnea, seu thermæ quę ab alumine, ferro, calce, ocra, sulphure, nitro, bitumine, plũbo, ære, cupro vires sortiuntur, nõ vsquequaque huic naturæ accõmodæ, nisi quis consulto fido expertoq; medico, corporis sui cõditionẽ illi exponat, atque explorandã offerat, quò possit dispicere, an tale quiddã aggredi expediat. Venus autẽ seu cõcubitus quũ siccis omnib⁹ naturis inimicus, tum ijs qui pręter siccitatẽ frigidi quoque exi-

Vnctionis vsu vetustus.

Artificiale balneum.

Naturale balneum.

Quæ præter Venerẽ siccis noxia.

existunt, nocentissimus: nec minus noxia nimia exercitatio, lassitudo, vigilia, sollicitudo, inedia, mœror animi, iracundia, qua raro quidē horum mens exardescit, at vbi incanduit, quæ non facile sedari queat. Et quoniā intēpestiua lucubratio studiosos fatigat, ac corpus macie cōficit, illi quoq; modus statui debet. Videre siquidē est nō nullos qui literis cōtinenter addicti, nullā valetudini, cuius fulturis animus subsistit, operā impendunt, colore esse exangui, minusque florido, corpore extenuato, vētriculo inualido ac languēti, attritis deiectisque virib⁹: nā quū se nocturnis vigilijs macerāt, ac studia in multā noctē ꝓducūt, ex intērione immodica spūs animales resoluuntur, atq; humiditas natiua exarescit. Quocirca adhibēda moderatio, ac ne corpus assiduo meditādi labore exhauriri cōtingat, illi⁹ incolumitati sedulò insistēdū. nam vt Plutarchus asserit, *omnium bonorū quæ præstat homini cultura animi, nihil excellentius dari potest corpori, quām vt omni careat impedimēto vel ad virtutis cognitionē vel ad vsum vitæ necessarium.* Siquando enim morbus incidit, aut capitis vertigo oboritur, confestim mens corporis adminiculo destituta languescit, nec se alacrem

Nocturnæ lucubrationes noxiæ

Cura corporis nō negligēda.

De tuend. valetud.

Corpus & animus mutuò afficiuntur. ac vegetam præstare potest in exercendis animi munijs, sed vnàcum collega, omniúmque laborum socio ac comite afficitur, pariq; incommodo inuoluitur. Quò rectè monuisse Platonẽ accepimus, vt neque corpus quis exerceat absque animo, nec animum sine corpore: sed veluti coniugij cuiusdã æquilibriũ cõseruet, ac consensum vtriusque, ęqualitate maritali conspirantem. *Simile à consensu cõnubiali.* Quum itaque insitus calor exercitatione motuque corporis augescit ac vires concipit, animúsque fit erectior ac reuiuiscit, danda cum primis opera, vt studiosi quique, & quotquot valetudine vacillanti sunt ac dubia, huic assuescant, præsertim illi exercitationis generi, quod nullam adfert lassitudinẽ, atque intra mediocritatem consistat, qualis est concinna vocis modulatio, ac clara, sonique intensioris lectio vel declamatio, dici enim vix queat, quantopere illa spiritus excitent, ac fuliginem densásque nebulas cordi offusas discutiant. *Salubris exercitatio studiosis.* Interim hoc accuratè obseruari debet, ne quis vuidus, ac vino immodicè perfusus, ciboque distentus, incondite vociferetur. Siquidem inæqualis spiritus, ac violentus clamitandi impetus vocalem arteriam exasperat, ac non-

ac nonnunquam vel inflammationē gutturis, vel ruptis venarum fibris, cruentum ſputum inducit. Non deſunt autem alia oblectamenta, quibus huiuſmodi conditionis homines ſe reficere poſsint, remiſſisque ſtudijs atque occupationibus, animum relaxare moderatis conuiuijs, atq; inter hęc feſtiuis lepidiſque ſodalibus qui ſeueritatem rebus ſerijs, iocoſis leporem adhibere norint, ac ſermones, dicendique peritiam tempori, ætati, perſonæ, vitęque vtilitati accommodare, ſic vt ea proferant quę tam ſint vſui auditori, quàm oblectamento: in quo pleriq; à decoro deflectūt, nec magnam apud conuiuatores gratiam fauoremque ineunt, quod eos ſermones menſis inferant, qui nec tempori deſeruiant, nec vtilitate aut venuſtate auditores afficiant. Quum enim de rebus anxijs ac tortuoſis diſſerant, difficileſque atque arduas quæſtiones agitent, aſsidentibus graues ſunt ac moleſti. Sic plerique in vehiculis, piſtrinis, compitis, nauigijs, imo inter ſpumantes pateras de rebus diuinis controuerſias mouent, ac de religione diſceptant, ſed vt ſaturi de frugalitate, quod genus hominum iure optimo perſtrinxit olim Perſius in re minꝰ ſeria, quū inquit.

Moderata conuiuia non improbanda.

Relaxatio animi.

Decorū in ſermone cōuiuiali.

Ecce

Sat. 1. ——*Ecce inter pocula quærunt*
Romulidæ saturi, quid dia poëmata narret.

Li. Ser. 2. Saty. 2. Quin potius Horatio sic admonenti acquiescant.

Discite non inter lances, mensasq́ nitentes,
Quum stupet insanis acies fulgoribus, & quũ
Acclinus falsis animus meliora recusat:
Sed verum impransi semper disquirite: cur hoc?
Dicam si potero: Male verũ examinat omnis
Corruptus iudex.

Hinc enim est, quod multi qui versantur in summa rerum diuinarũ ignoratione, affectibus impotentius indulgeant, quod scopum in quem defigenda mens, non attingãt, quod scrupulis se torqueãt, quod de rebus manifestis ambigãt, ac dubitationem mente concipiant, quod animus doctrina parum syncera imbutus, ac superstitione contaminatus vacillet ac fluctuet, nec in tutum portum, fidamq́ue stationem, sed in humanarum opinionum atque errorum scopulos deferatur. Quoniã itaq; mens hominis variè intra se tumultuatur, nec in opinionibus, dictis ac factis, omniq́ue vitæ ratione satis firmiter constantiã tuetur, nulli nõ persuasum cupio, si pacatus esse velit, vitamq́; suauiter agere exoptet, vt omnes suas actiones, cõ silia,

Quid à pietate nos abducat.

Ne anim⁹ curis distrahatur.

ſilia, mentiſque cõceptus ac cogitata quæ vel aggredi vel perficere meditatur, in certa ac diſcriminata tẽpora partiatur ac diſtribuat, ſuaſq; vices cuique functioni aſſignet, nec alterũ alteri admiſceat aut inuoluat, quæ etiam Eccleſiaſtæ mens eſt, ac *Eccle. 3.* ſententia, qui rerum tẽpora ex ordine vitæ diuidens, cuilibet eorũ quæ geruntur, officiũ attribuit, ſic vt nox quieti deſtinata, excuſsis quæ obrepunt phantaſijs, ſomno trãſigatur, nec patiatur quidquã diurnorũ negotiorũ menti inhærere. Edẽdi vero tẽpus, reficiẽdi corpus, viribusq; inſtaurandis aſsignatũ, ita obſeruet, vt auerſa à rebus alijs cogitatione, excuſsiſq; moleſtijs, in patinas oculos habeat defixos, nec ſinat ſe interpellari, aut à ſuauioribus ferculis ac ſalubri victu abduci. Sic in delibãdis cõcionibus, in perficiẽda precatione, in obſeruãdis obeundiſque ſacris ſingula quæ tale quiddã meditãti officere poſſunt excludi debẽt atq; abigi, quò mẽs ſola in Deũ erecta, nõ aliò quã in maieſtatẽ numinis rapiatur. Hoc quoq; in publicis priuatiſq; reb⁹, in forẽſibus ac domeſticis, in exercẽda mercatura ac negotiãdi induſtria, obiter ſi tecũ q̃d agas, aut cũ alijs cõtrahas: obſeruari debet, quod hac inſtituẽdę vitę ratione

Actiones quotidianæ ſuo quæq; tẽpore atq; ordine procedãt.

ratione ac ſtabilitate maxima commoditas, ac fructus vberrimus, in peragẽdo huius æui ſtadio percipiatur.

De Humido corporis habitu.

Caput decimum.

QVoniam autem Humidum primigenium natiui caloris fomes exiſtit, vitamq́ue alit ac conſeruat, vt oleũ in elychnio flammam, temperamentum nõ prorſus pœnitendum conſtituit Eſt enim quũ Medicis, tum Philoſophis humida temperies laudata, nec pœnitus viſa à naturali diſpoſitione aliena: quanquam enim in initio ac primis annis paulo deterior cenſeri poſsit, ætatis tamen ac caloris acceſſu, præſtantior euadit. Siquidem humiditas calorem promptè concipit, atque illius actionibus obſequitur, vtq́ue argilla vda, ſubigi ſe fingiq́ue patitur. Quocirca ad nutritionem mirificè confert, atque ad longitudinem, proceritatẽ, augmentum, plurimum adminiculatur: tametſi enim humiditas cęteris functionibus officiat, atq; perficiẽdis actionibus ſuapte vi nihil adferat adiumenti, ſed prorſus inefficax ſit &in-

Humidi ſtatus conditio.

Simile ab argilla.

& inualida, quum nec adtrahere idonea sit, nec continere, nec expellere: calore tamen perfusa nonnihil efficit, atque in alterandis iis quæ inter se cõiuncta sunt, illi qualitati assistit, atque auxiliatur. Vt em̃ *Simile à feruenti aqua & oleo.* aqua, quæ non minus frigida, quàm humida percipitur, ignis ardore concalefacta cruda elixat, eaq; esculenta efficit: Vt deniq; oleum, subditis sartagini prunis, aut accensis carbonibus feruet, ac pisces frixos esui efficit idoneos: sic insita corpori humano humiditas calore natiuo imbuta, multa in corpore perficit, vt Luna in terra Solis radiis ac splendore illustrata. Quéadmodum enim hoc sidus menstruo *Calor humanus. Soli, humor Lunæ cõparatur.* decursu saltus reficit ac nemora, rebusque terrenis auctus & incrementa confert, æstus marinos concitat, sinus, portus, statio nes, littora, accessu recessuque reciprocãte fluctu nũc implet, nũc deserit, vt ostrea & conchilia: Sic salutaris vitalisque humor membris vndiq; perfusis corpus madidum efficit, atque irrigat: eoque fit vt *Lunæ vis in inferiora.* huiusmodi naturæ homines longæui efficiantur, atq; ætaté in multos annos proferant, si accedat moderatio, nec humiditas calore destituta plus satis inualescat. *Simile ab aqua.* Vt enim affluentior aqua igné extinguit:

K ita

Ita nimia humiditatis copia calorem natiuum opprimit. Quod si moderate inter se hæ qualitates consistant, nec humor, quã par est, sit redundantior, nec calor plus satis remissus, aut languidus qui humiditati incũbit, omnia naturæ munia exactissime perficiuntur. Siquidem quur calor humorem obsequentem habeat, cibum attractum optime cõcoquit, atque in roris speciem reductum, in intimos abditosq; corporis recessus recõdit, vtque assimuletur membris ac coalescat, efficit: itaque humiditas caliditatis munere ad nutrimentum conferendum mirificam vim obtinet, atque vt corpus tum augescat, tum extendatur presidium adfert, in ceteris functionibus imbecillis atq; inualida: neque enim vlla adtrahendi, cõcoquendi, alterandi, digerendique vi pollet, sed nonnullã expellendi facultatẽ obtinet, ob lubricæ naturæ conditionem. Videre siquidẽ est illos qui obesi sunt ac succulenti, vdoq; corporis habitu, cita ferè aluo esse ac profluenti ob retinentem facultatẽ parum firmam, & quod meatus laxiores humoribus transitum patefaciunt. In calidis vero siccisq; corporibus cõtrariè euenit, vt quibus retinendi virtus robusta sit, expultrix vero ob ari-

Calor humorẽ obsequac.m habet.

Sicci astricta, humidi laxa alue.

ob ariditatẽ,& quod meatus collapsi sint, languida existat: quò fit vt in deijciendis excrementis ac proluendis intestinis, in tussi, screatu, vomitu, irritos aliquando labores subeant, nihilque promoueant. Humida itaque constitutio siccæ aduersaria, omnia ferè contraria obtinet, vt pueri & senes. In ætate enim puerili calor innatus sensim augescit, atque affluenti humiditate perfusus, vsque dum adoleuerit ætas, ac virile robur consequuta est, auctus atque incrementa concipit. In senili vero paulatim calor deficit, absumptoque humore in frigidam siccamque intemperiem, deniq; in mortẽ homo deuoluitur. *Pueri & senes inter se cõtraria.* Quarum qualitatum conditio cũ paulo ante à nobis descripta sit, orationis continuatio ac series exposcit, vt quibus argumentis, quibusq; indicijs humida cõstitutio deprænendi possit atq; obseruari, demonstrare aggrediar. Cõstituit autẽ hæc temperies, corpus cõtra quã sicca, molle, non scabrũ nec asperum, cute cãdida atq; albescẽte, tũ glabra, venis articulisq; parũ expresis, nec satis conspicuis, capillo plano, dẽso plerumq; ac numeroso, quod in sexu muliebri perspici potest: nãq; in puellarum vertice, modo sint pgressæ paululũ *Humidi corporis signa.*

Mulier cur viro magis comata. ætatis, coma densior est, ac magis quã adolescentibus, longa: hoc tamen huic corpori nonnunquam vsuvenit, quod solo palustri atque vliginoso, in quo ob immodicã humiditatem nulli innascuntur frutices, nulla virescunt gramina, vt nec in arida, terraque ieiuna ac siticulosa. Siquidẽ vbi humiditas affluentior existit, quã par est, rari emergũt crines, quod desit calor, aut is sit impotentior, aut minus efficax, quã vt humorẽ qui cuti subest, in capillamentum possit elaborare, ac laxatis meatibus foras producere, qua ratione etiam efficitur vt crines colore albo existant, vel spiceo vel flauo aut denique ruffo, qui tamẽ progressu ætatis, & vbi calor fit auctior, modicè incipiunt nigrescere, quibus frõs subest lata & serena: oculi ferè cęsij ac subglauci, qui color ex viridi & albo contemperatur, prominẽtes ac vegeti, ob cristallini humoris puritatem splendidi, gratiosa venustate blandi: quæ omnia integritatis, placidi ingenij, sedatæ mentis, animi aperti ac simplicis, minimeque fucati, postremo bonę indolis (quę humanitatis specimen non dubium nec fallax exhibet) sunt indices atque argumenta: nihil enim ijs subest fellis aut amarulentiæ, vt cholerę aut

Simile ab agris vel humidis vel siccis.

Oculi glauci vnde.

Humidi corpore nõ malitiosi.

aut atræ bili obnoxijs, quibus maligni humores ad turbulentos affectus sunt incitamento: nam humido temperamento homines minus irritari cõtingit, nec ira, nec vindictę cupiditate diu vexari. Siquidẽ quũ calor humorem non accendat, minus feruescit animus, pauloque mens est quàm illis, sedatior. Quod vero ad corporis decus, ad speciem, formamque ac figurã spectat: Sunt ferè huius notæ homines statura mediocri, ampla magis, quàm procera, vẽtre obeso ac protenso, quod non solum à natura consequuntur, verumetiam à vitæ consuetudine, ab otio, atque exercendi dissuetudine, à victu humectante, ac prolixiore somno, tum plerisq; alijs, quibus corporis moles opima fit, atque ingrauescit. Possem equidem reliqua partium humani corporis signa, quæ se in humido habitu proferunt referre, vt nasum ferè simum ac depressum, circa extremum atq; ima sui parte, qua in cartilaginem tractabilem desinit, obtusum, inflatas tumidasque buccas, mentum rotundum, tum pleraque alia, sed ea singularem partium, nõ totius qualitatem ac naturam indicant, sic vt ex vna particula non liceat de toto corpore pronunciare, verum de quoque mẽ-

Humidi ad iracundiã minus procliues.

Quæ forma ac figura humidis.

Quæque pars suum temperamentum obtinet. bro proprio sumenda cōsideratio, tametsi magna ex parte membra naturam suā ac temperamētum ex principe ac præcipuo viscere sortiuntur, nempe corde & hepate. Quod vero ad internas notas adtinet,

Animi cōditio in humido corpore. Mens huius naturæ hominibus, quemadmodū & lingua eius interpres, minus agi lis & expedita, quòd immodicæ humiditati immersa nō facile proferre se aut illu

Qur viri feminis prudētiores. cere posśit: Ingeniū nec acre nec eximiū, animus humilis ac demissus, qui nihil sublime meditatur, ob imbecillitatem caloris, qui stimulos atque incitamenta ad res præclaras admouet, eoq; fit vt viri magis, quàm fœminę, sagaces sint, solertes, industrij, nam mulier omnia deterius perficit, nec ea vtitur dexteritate in negotijs peragendis ac cōtractibus: quò spectat ac re-

Eccl. 42. ferri potest id sapiētis, *Melior est iniquitas viri, quā mulier benè faciens,* caloris scilicet ratione, atq; effectu, quo qui sunt destituti, eumq; languidum obtinēt, molles ple rūmq; existunt, effœminati, inertes, somnolenti, ignaui, eneruati, atq; ad excitandas proles minus appositi: quoniā diluta sit genitura, ac pl° satis iusto humida: quò fit vt nequeat coalescere cū muliebri semine ac conglobari. Quanquam enim

Veneris intemperantia vt plurimum ex lubrico vdoq́ne corporis habitu proficisci tur, illiq́ue hominum generi minus sit no xia, quum tamen calor humorem segnius impellit, nec genitales partes spiritu turgido impleat, ad concubitū segnes sunt, aut non magnopere illo afficiuntur: atq; hinc est quod mulieres opimę atq; obesę æstate magis sint salaces ac pruriant, quā hieme, quod calor æstiuus humorē accendat ac Venerem stimulet, in viris vero extinguat: nā calore immodico virile robur resoluitur ac flaccescit. Pari ratione thym᷑, ruta, ac pleraq; impēse calida & sicca viris vim concubandi eripiunt, quod humorē genitiuum depopulētur, in fœminis vero acuant irritentq́; inducta obscœnis abditisq; partibus caliditate: quō fit vt vbi genitalia frigescant, atq; humor gignitiu᷑ ab insito calore non incitetur, nec incalescat, ea exhiberi debeāt quæ lūbos incitent, ac cōcitata tentigine humorē genitalē in excursum extimulēt. Qua aūt ratione isti valetudinem tueri debeant, atq; à morbis se prestare immunes, obiter indicabo. Principio quoniā in calidi humidiq́; tēperamēto sanitas consistit, conseruari debet ea constitutio humido victu, hoc est, alimento

Venus æstate viris noxia.

Ruta in fœminis Venerē acuit, in viris extinguit.

Quæ vēs lumbos incitet.

Quę victū exigāt humidi.

illi familiari accognato, cui plusculum caloris inest, quale est vinum subdulce, lac, panis siligineus, oua subliquida, caro vitulina, ac suilla, porcelli, atque adultiores agni, aues aquaticæ & palustres, fabę, castaneæ, cicer, palmulę, vuæ passæ, ficus amigdalæ, nuclei pini, vuæ pensiles ac dulces, quales sunt apianæ quæ vulgo muscatulę dicuntur, pisces marini, cerebella. Ex oleraceis, lactuca, atriplex, rapa, daucus, pastinaca colore rubenti aut purpureo, quæ carota vulgo dicitur, melones, cucumeres: quorum tamen nimius vsus interdicendus, ne corporis humiditas plus satis inualescat. Siquidem ex immodica humidi victus ratione pituitam coaceruari contingit, humoresque frigidos ac glutinosos, qui letales morbos adferunt nempe apoplexiam, spasmum ex plenitudine ac phlegmatis redundantia, lethargum, paralysim, epileptiam, stuporem qui excussa facultate animali, sentiendi mouendique vim eripiunt, sic vt animal derepente, tanquam irati numinis vltione stranguletur: oppresso spiritu ac facultate animali, quocirca intra sanitatis ac temperamenti terminos limitesque conseruari debet huius corporis status, adhibita exercitatione,

Victus pl⁹ satis humidus noxi⁹.

excus-

excussoque otio atque ignauia: imprimis autem expurganda sunt corporis excrementa, atque exonerata aluo ac vesica, di luculo horisque matutinis obire exercitationes expedit, ac concitatiore motu, vel ambulatione insitum calorem excitare. Quod vero ad somni ratioñẽ adtinet, moderatus huic corpori is esse debet, nec sex horarum spatio productior, pręstat enim somno frui parcius, ac vigilia nonnihil macerari, quàm illo immodicè turgescere ac saginari. Siquidem videre est illos qui somno ac ventri liberalius, quàm par est, indulgent, tam obesos effici ac corpulentos, vt mentum pectori committatur, ac vt ait Persius.

Moderatus somnus vtilis humidis. Humidis parcè dormiendum.

Sat. 1.

Pinguis aqualiculus propenso sesquipede extet.

Quò fit vt nonnunquam inopinatis subitisque morbis opprimantur: nã quum venæ his & arteriæ exiles sint, & angustæ, tum sanguine ac spiritu vacuæ, cito ipsis vel paruam ob causam calor natiuus suffocatur, quod Hipocrates designat, quum inquit: *Qui natura admodum crassi sunt, nec citius intereunt, quàm qui graciles:* quod isti laxiores obtineant meatus, ac sanguinis conceptacula ampla, sic vt non facile ab externis internisque causis offendantur,

Lib. 2. Aphor. 44.

Obesi periculo expositi.

qui tametsi ex delicatiore victu, vitaque otiosa, ac somno immodico ad corporis plenitudinem nonnunquam deueniant, minus tamen periclitantur oborta ægrotatione aliqua, quàm quibus ab ineunte ętate is habitus obtigit: licet enim pinguedo, caro, adeps, ijs adnascatur qui primis annis gracili, tenuique corporis contextu extiterunt, venæ tamen & arteriæ, tum meatus reliqui ampli persistunt ac patentes: quod perspici potest, siquando inclinata valetudo venæ sectionem exposcit: non enim in ascititio habitu, quàlibet obesus sit effectus, venæ delitescunt, vt in ijs quibus crassitudo naturalis est, sed se proferunt ac cōmodè secandas exhibent. Quāquam itaq; Humidus corporis status, vbi illum calor foueat, laudabilis sit, quod vitam diuturnā ac longæuam efficiat, quod senectutem remoretur, ac corpus exiccari prohibeat: siquando tamen ad summum progressus est, atque in extremo constiterit, periculosus. Quum enim oppletis venis corpus nutriri desinat, naturæq; facultates quæ alimēta distribuunt, cessent atque ab opere desistant, nec habitus vlterius progreditur, necesse est, vt velit ruina quadam prolabatur in deterius, sic vt vel repen-

Humidus habitus quando noxius.

repentina mors immineat, vel vasorũ venarumq́ue ruptura incidat. Quocirca maturè soluere hunc habitum expedit, atq; euacuatione moderata, inedia, vigilia anticipare periculum, adhibita præscriptaq; ea victus ratione, qua corpus ad securiore, minusq́ue ancipitem ac periculosam constitutionẽ posset reduci. Statui enim debet corpus ea ratione debere esse humidum, non ob excrementi atque humorũ redundantiam, sed à partium omnium ac totius humiditate temperata, qua calor natiuus tanquam fomite vtitur, ac vitam maxime longam efficit.

Habitus periculosus.

Humor caloris fomes.

Libri primi de habitu corporis finis.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI DE HABITV ET CONSTITVtione humani corporis.

LIBER SECVNDVS.

In quo quisque graphicè, atque ad viuum expressam naturæ suæ conditionem atq; imaginem, tanquam in speculo, poterit intueri.

SENATVI AMPLISSIMO AC SPECTATISSIMIS Coss. Imanno Nicolaidæ reconditę eruditionis ac singularis ingenij, exactiq; iudicij viro, Adriano à Lissa Liuini F. viro sagaci atque industrio, cæterisque ciuibus ac populo Zirizæo, Magistratui addictissimo.

L. LEMNIVS MEDICVS. S. P. D.

QVoniam à me aliâs viri amplissimi scriptis ac literarum monumentis illustratum est ciuitatis huius decus & ornamentum, adeo vt exteris quoque innotescat, quo Magistratus vtatur consilio, qua dexteritate ac successu, in constituendo Reip. statu in constabiliendis sacratissimis legibus, in spectandis fouendisque Ciuium ac popularium commodis, in emendandis vitiosis erroribus, qui olim irrepserunt vel conniuentibus, vel parum oculatis legum conditoribus: superuacuum mihi visum est hac in re plus operæ ac laboris impendere, aut ambitiosè multa congerere, magnoq;

gnoque atque operoso verborum apparatu honores ac dignitates vestras amplificare, quum nihil aliud mediter, quàm vt secundum lucubrationum nostrarum partũ vestro ordini atq; amplitudini dedicarẽ. Neq; enim eius est conditionis vel animi vester LEMNIVS, vt ex vna fidelia, iuxta prouerbiũ, duos parietes dealbare velit: quod nõnullos factitare video, qui singulos libros singulis Patronis consecrant dedicantq;, vel emolumenti spe, vel insidiosa quadam ciuilitate & aucupio, vt qui eblandita oratione, ac sermonis quũ lenocinio tũ illecebra captent aliquid ac venentur. Quod quã sit alienum à nostris moribus atq; ingenio, superioribus annis editi à me libri abunde testari poterunt. Hoc enim vnicè specto, idq; sedulo eniti non desino, vt viros primarios obsequio possim demereri, meisq; ciuibus quorum potissima pars literata existit, ac doctrinæ studijs affatim exculta, huiusmodi munere gratificari. Siquidẽ quum septem continuatis lustris rem Medicam apud vos exercui, nostramq; operam infimis æquè ac summis præstarẽ studui: hoc in tanto annorum decursu potissime fuit in votis, vt ars nostra, cui ex professo sum addictus, omnibus esset exposita, ac me pro virili parte exhiberẽ ijs quibus cum versari soleo, cum fidũ Medicum, tum syncerum minimeq; fucatũ amicũ. Ita enim edoctos

Vna fidelia duos parietes dealbare.

decet esse nos, eadq; persuasione imbutos, vt nulla non humanitatis officia promptè & alacriter, nulloq; habito delectu in singulos exerceamus. Quæ res effecit, vt propensa in meos ciues voluntate, ac iuuandi studio, non dimidiata operis nostri pars, aut semissis, sed totū opus ex asse (vt Iurisconsulti loquuntur, quum herciscũdæ partiendæque hereditati insistunt) cederet atq; asscriberetur. Quamobrem viri integerrimi gratum acceptumq; esse cupio hoc munus quod vobis offero, vestrique nominis fauore ac patrocinio plausibile effici, omnibusq; studiosis commendari. Quod ipsum euenturum nō vana spe, sed certa prope atq; explorata ominor, quum operi rudi ac primum inchoato multi inhiarent, atq; auidissime eius gustu explere sese cuperent. Ex Christi ac Pauli documẽtis. Ad Ro. 5.

Valete.

Calendis Ianuarijs, anno redempti orbis. 1561.

LIBER

LIBER SECVNdus Leuini Lemnij Medici.

De composita humani corporis habitudine ac temperamento.

Caput primum.

Composita tẽperamena ac iugata in quibus geminatæ qualitates inter se implicatæ ac connexæ peculiarem corporis statum constituũt, quatuor, vti & simplices, differentias cõplectuntur, Calidam & humidam: Calidã & siccam: Frigidam & humidam: Frigidã & siccam, quibus totidem humores subsunt atque inseruiunt, per corpus vndiq; diffusi, Sãguis, Pituita, Flaua bilis, & Atra seu Melancholia: quæ alimentis vel augescunt vel cõminuuntur, ac pro nutrimenti natura alias qualitates concipiunt, atque alij in alios promptè transeunt ac commutantur. Et quanquã humores isti, quorum vis corpus variè ac multifariã afficit, mentique etiam plerumque tetro atque insuaui halitu infesta est, vt vitiosum vinum cerebro, elementa censeri nequeant, nec tem-

Humores alimentis augescunt vel diminuantur.

Humorũ fuligo mẽti infesta est, vt vini vapor.

temperamentum constituere, elementari tamen qualitate ac virtute imbutæ sunt, vtque tota moles subsistat ac cõseruetur, non leue adiumentum adferunt. Vt enim ignem fomite nutriri, atque accensas tædas, faces, funalia, lucernas, aliaque ignita affuso oleo, aut resinata pinguique materia ali videmus: sic elementares qualitates omnisque naturæ vis & facultas ex vitali progenitorum semine in nos deriuata, nutrimentis indigent, nisi enim aliméta corpus fulciant, atq; humoribus, quibus singula membra irrigantur, vires ac fomenta ministrent, concidat necesse est, ac dissoluatur humani corporis cõpago & concretio, omnisque naturæ vigor effluat, atque in suum quodq; simile ex quo conflatum est, aut cuius naturam in se continet, euanescat, seu ignis, aëris, terræ, aquæ sit particeps, aut vlli horum cognatum ac familiare. Omnia verò à se mutuo dependent, atque alterum alterius subsidio fultum, stabilitatem cõsequitur. Nec est vlla pars in corpore humano tam minuta, tã vilis & abiecta, quin ad decorem ac conseruationem totius spectet, suoque munere atque officio nõ perfungatur, quod nõ solum de mébrorum ac singularum partium

Simile à rebus ignitis

Cõcẽtus et harmonia in corpore.

tium vſu atque vtilitate accipi velim, ſed de humoribus qui corporis temperamen tum alimentorum præſidio fulciunt, omnibusque membris caloris natiui facultate ac viribus auctus & incrementa conferunt. Quocirca Hippocrates & Galenus non abſurdè quatuor humores naturales quũ nihil ijs vitij ſubeſt, nec ſunt deprauati, animantium ſanguine præditorũ elemẽta ſtatuũt: ex his enim ſecundaria procreationis noſtræ origo producitur. Siquidem materiã elaborandi fœtus conferunt vberem quidẽ & copioſam, ſi corpus optimis cibis ſaginetur, ac ſubinde vino incaleſcat: abſque illo enim langueſcit Venus, quod indicaſſe viſus eſt Terentianus adoleſcens Chremes, qui ſobrius odiſſe cœperat ſcortum, at vuidus affici eo cœpit, nec prorſus à cõtactu abhorrere, quod prouerbiali ſententia profitetur.

De natura humana. 2. de ſemi-ne.

Humores aliquo modo elementa hominis.

Verbum hercle hoc verum eſt,
Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Eunucho Act. 4. ſce. 5.

Nam teſtes parteſque genitales ex pręcipuis mẽbris humores exquiſitè elaboratos, in conficiendi ſeminis vſum alliciunt, quod efficaci atque affluenti vndique ſpiritu perfuſum, caloris, omniumque facultatum eſt opifex, ac præcipua propagandę

ſobolis parés effectorq́; exiſtit. In eo enim conſiſtit diuinitus infuſa cõformandi figurandique fœtus vis admirabilis, ſic vt ſpecioſum ꝓducat opificiũ, ac ſpectabile, omnibus ſuis numeris abſolutũ, modo ex ſalubri corpore profluat: monſtroſum vero ac deforme, ſi ex morbido ac puruleto dimanat ac deriuatur. Quocirca vt orationis ſeries lectorem magis afficiat, ipſumque argumentum ſit plauſibilius, ac magis populare, dominantium in corpore humorum naturam & conditionem depingam, vt quibus ſimiles qualitates incumbunt: nam ſanguis calidi & humidi, Flaua bilis calidi & ſicci, Pituita frigidi & humidi, Melancholia frigidi & ſicci eſt particeps. Itaque temperamentum calidum & humidũ ſanguineo homini accõmodari non abſurdè poteſt, Calidũ & ſiccum binoſo, obſeruata de reliquis eadem ratione ac modo, ſic tamen vt hominis temperiem non ex aliis, quàm ex elementaribus qualitatibus fateamur conflari: ab illis enim appellationẽ ſortiuntur, non ab humoribus. Primum itaque elementa ſtatuuntur, Ignis, Aër, Terra, Aqua, rerum conditarum primaria initia: Proximè qualitates, hoc eſt, calidi, frigidi, humi-

Seminis efficacia.

Ex ſanis ſana produci.

Humores qualitatũ quatuor participes

Aelemẽta, qualitates humores quatuor.

humidi, ſicci mixtura, à qua tẽperamentorum differentiæ emergunt. Poſtremò humores quatuor, quorum vim ac naturam ſemen in ſe complectitur, cui præter qualitates quæ inſtrumenti non opificis vice exiſtunt, formandarum partium, ſecundum Deum, ac Diuiniorẽ ſupernè originem, cauſa tribuitur. Sunt autem liquores hi ſalubres, ad conſeruationem tutelamq́; vitæ ac ſanitatis cumprimis neceſſarij atque vtiles: nam ex iјs ſolidæ animalium partes conſtant, ac nutriuntur, quò fit vt nunquã homini, dum ſupereſt ac ſpirat, deeſſe poſsint abſque ſummo valetudinis detrimento ac iactura. Qui tamen pro temporis circumacti ratione, anniq́; circuitu ac decurſu, pro ambientis aëris qualitate, ac loci conditione, pro ætatum natura, modo augeſcunt, modo diminuuntur. Siquidem ſanguis ſuccorum optimus ac calore humoreque præditus vere viget, florenti ætati quæ ferè ſanguineo rubentiq́; colore perfuſa eſt, peculiaris ac propria, tametſi alijs etiã naturis nõ deſit. Phlegma ſeu Pituita aquæ affinis, frigidæ humentiſque naturæ, hieme incremẽtum concipit, ſuiq́; generis morbos parit. Cholerá ſeu flaua bilis, calida & ſicca qualitate imbu-

Sanguinis natura.

Pituitæ conditio.

Choleræ vis.

imbuta, igni proximè accedit, atque æstiuis mensibus inualescit, quæ tametsi aspectu tactuque humida appareat, vt vinum creticum, quod Maluaticũ vulgo vocant, colore fuluo, potestate tamẽ & effectu calida est vrentisque naturæ. Melancholia terræ non dissimilis, frigida & sicca, autumno augescit ac vires concipit, est autẽ siccior densiorque pars sanguinis, ac feculenta eluuies. Hæ omnes humorum differentię secta vena (neq; enim syncerus sanguis ex hac promanat) omnibus conspici potest. Primum enim antequam refrixerit, aëreum spumantemque spiritum qui confestim euanescit, oculis exhibet, deinde defecatum ac ruboris exuberantissimi liquorem qui purus putusq; sanguis est, cui flaua bilis innatat, ac nunc glutinosa lentaque pituita, nunc liquida pro hominis conditione ac natura: postremo si massam inuertas, atro colore Melancholia. Ita humor quisque in corpore redundãs, suo se colore prodit, sic vt aliquãdo qui ex venis promanat sanguis, in bilem vel pituitam liquescat ac dissoluatur, aut in melancholicum humorem denscscat, nullumq; aut perexiguum sanguinis colorem exhibeat. Quod si cui degustare humores libeat,

Melãcholiæ qualitas.

Sanguinẽ cæteri humores immixti.

Incisa vena omnes humores conspici.

Humorib⁹ color et sapor insit.

beat, vt colorem illorum oculis, ita lingua ac palato saporem dijudicare poterit. Est enim dulcis sanguis, ac tantum non lactis sapore, quod illi affine accognatum. Amara flaua bilis ex fellis natura: Insipida, atque vt aqua, omnis qualitatis expers pituita, modo ne computruit, aut alijs humoribus permiscetur, tunc enim vel falsa efficitur, vel acescit: Acerba atque acida, melancholia: has omnes saporum qualitates nemo non aliquādo percipit, vbi incitato vomitu aliquis horū eijcitur: quin & in sudore ac saliua sapores hi manifestò depræhendi solent: cōcipiunt enim ex his humoribus vires & facultates, illorumq; qualitatibus sunt imbutæ.

Saliua & sudor ex humorib⁹ vires concipiunt.

De Calido & humido corporis statu ac temperamento, obiter de sanguinei hominis conditione ac natura.

Caput secundum.

POst descriptas simplices tēperies, quæ ex vna tantum præ cæteris eminente qualitate appellationē cōsequuntur, propositi susceptique operis ratio exposcit vt compositas quoq; tractare aggrediar. Si-

qui-

quidē in ipso statim argumenti ingressu, primoque aditu, atque orationis vestibulo absolutum omnibusque numeris consummatum corporis habitum commonstrare, ac perficere institui, omniaque amoliri ac propulsare incommoda quæ valetudinem conuellere atque ab optimo statu dimouere possint, aut vlla ex parte sanitati officere. Itaque calidum & humidum temperamentum huic ordini ac loco inserere visum est, quod optimo sit affine ac proximè assistat: nullus est enim corporis status, si summum ac præcipuum demas, hoc commendatior, magisque laudatus, aut qui vitā longius proferat, ac senectutē magis remoretur, modo intra tēperamenti, hoc est, calidi & humidi limites consistat. Quocirca quum hic habitus inter cōpositos præcipuus censeatur, accuratius de illo disserendū, eoq; magis quod pleriq; medicorum quatuor tātum discrimina statuant, quibus nō prorsus futili ratione persuasum est, fieri non posse, quod Galenus etiam testatur, *vt temperies vlla, vel intemperies diu sola ac simplex subsistat.* Quandoquidē necessario sibi asciscat alteram: nā & calidum, dum humiditatē absumit ac depopulatur, siccitatem parit:

Tuen. val. lib. 6. De tēp. 1. Temperamēta mutationi obnoxia.

frigidum, dum nihil consumit humoris incremento quodammodo cōfert. Simili modo sicca qualitas per eas ætates quibus augescit animal, calidius ipsum efficit, vbi vero decrescit ac deficit, vergitque ad interitum, refrigerat ac siccat quidem solidas corporis partes, at capacitates ac humorum cōceptacula excrementis implet, quod in senibus liquido apparet, qui pituita redundāt, ac sputo muccoque os ac nares habent oppletas. Quod recentiores ac nostræ ætatis medici etiamnum obseruantes, reiectis simplicibus, quas tamen obsolescere atque obliterari nō expedit, quatuor duntaxat nempe cōpositas temperaturas statuunt, quibus non à qualitatibus, sed parum appositè ab humoribus illis famigeratis ac nulli non cognitis appellationem asignant, nempe sanguineā, Cholericā, Phlegmaticam, Melancholicā, ad quarum amussim quatuor hasce temperamenti differentias exigunt, quod vt populariter faciunt ac doctrina plausibili, ita non ex eorum arbitrio ac censura, qui in vrgendis dogmatibus rigidi sunt. Interim vt controuersæ opinionis medicos, atque in studia partesque distractos conciliem, quod vtinam in componendis Religio-

Senes sicci natura, conditione humidi.

ligionis dissidijs obtineri possit, ne tā multi periclirentur: patierur vtraque pars Calidæ & humidę temperaturæ (temperatissima semper excepta, in quā tanquam in scopum defigenda mentis acies, vt suam quisque naturam ad hanc exploret) principem locum assignari, quæ vbi in suo vigore persistit, ac qualitates suas tuetur, sanguineum hominē producit. Sic paruo discrimine, quodq; neutri parti fraudi futurum sit, Calidam & humidam temperiem appellaueris, aut sanguineum hominem qui humoris salutaris beneficio illas qualitates in seipse complectitur, quanquā sanguis ipse, vt omnia suis finibus sint limitata, non pariat nec producat caliditatem & humiditatē, sed calor & humor sanguinem. Est autē sanguis succorum optimus, homini familiare ac cumprimis domesticum alimenrum, vitęque pabulum: siquidem per arteriarum venarumque riuos ac decursus spiritus vitalis impulsu, qui natiui caloris fomes est & vehiculum, vndiq; diffusus, corpus alit ac vegerat. Et quoniā syncerus hic & defecatus, aspectuq; amabilis liquor quodq; animal conseruet, in eoque consistat vita ac spirabilis omnis naturæ vigor, ob id Hebræorum legislaror

Periculosa opinionū dissensio.

Sanguinis vtilitas.

Leuit. 17. Moses ex DEI præscripto *sanguinis vsum interdixit*, quòd sua cuiusque animalium anima in sanguine demersa sit, ac vita sanguine subsistat, illoque foueatur, vt ellychni flamma affuso oleo, argumento quod immodico sanguinis profluuio homo vndique frigescat, totusque exanguis actantum non exanimatus animi deliquio periclitetur: noui enim complures exhausto vnà cum sanguine vitali spiritu, in summũ vitę discrimen adductos. Quocirca hic vitæ thesaurus solicitè conseruandus est, quod nullus sit humor illo præstantior aut magis salutaris. Cæterum vt arteriæ, quæ spiritu vitali affluentius, quam sanguine turgescũt, à corde: ita venæ quę plus sanguinis continent, quàm aërei spiritus, ab hepate oriuntur, ac lõgè lateq; exporrectos ramos ac propagines in vltimos membrorum recessus diffundunt. Est autẽ Hepar crassi turbulentique sanguinis officina, atque architector, licet prima origo cordi asscribatur, cuius vi ac facultate sanguis elaboratur, vitalique spiritu imbutus calorem natiuum ad singulas partes deuehit. Viget autem sanguis ac vitalis spiritus vberrime in florida virentique ætate, tametsi nulli

Quur sanguine abstinendum præceperit Moses.

Sanguis nõ temere detrahẽd⁹.

Vnde venæ & arteriæ oriãtur.

Hepar sanguinis officina.

Cor fons sanguinis.

nulli ætati desit, licet in effœto corpore frigescat, nec tam calido atque efficaci spiritu perfusus sit, quod vt ex actuosis gestibus, ac crebra corporis eiusque partiu agitatione, tum maxime ex colore obseruari potest, qui in adolescente ac iuuenili corpore, vbi optime cōstitutum est, rubicundus est & floridus: In prouectioribus aut ijs qui ab hoc temperamento sunt remotiores, minus speciosus, vt quibus omnis decor ac venustas defluxit, aut ex prauis humoribus, occultaque labe aliqua, longè quàm illis, deterior se proferat. Sic plerique ex splenis, vteri, hepatis, ventriculi, pulmonis vitiosa affectione colore conspiciuntur vel pallido, flauo, lutheo, giluo, mustellino, vel alia quauis coloris specie deformati: *nulla est autem*, Galeno teste, *succi animalis consideratio certior, quàm quæ ex colore atque externo corporis habitu sumitur*. Si enim corpus plus solito albescit, pituitosum abundare succum indicat: si vero pallidum aut flauum sit effectum, restagnante bili, biliosum subesse humorem declarat, rubicundum autem sanguinē efflorescere: quod si ad nigrum vergat nigram superesse bilem, atque adustam choleram ostendit maxi-

Color humores indicat.

Tuen. valt lib. 4.

maxime vbi nihil forinsecus inciderit, vt ex æstu, labore, lassitudine assolet, aut nullus subsit animi affect⁹, vel irę, lętitię, mœroris, anxietatis, solicitudinis: istis enim humores in cutem modo irruunt, nõnunquàm delitescunt, ác se recõdunt: quo fit vt non ex ægrotatione aut vllo vitio, sed humorum motu atque agitatione iracundi calescant, pallescant vero pauidi ac méte perculsi: videre præterea est nonnullos ceu plumbi colorem, oculis spectantium exhibere, alios ex albo liuidoque confusum, aliquando liuorem solum sine albo consistere, nonnunquam varios colores se ostẽtare, quę omnia crudos dominari succos declarant, vel ex vitrea, vel alterius generis pituita, aut plurimos in corpore coaceruatos putridos humores, qui suis se indicijs in externa specie produnt. Qui itaque calida & humida constitutione existunt, ac quibus sanguinis copia suppetit, purpureo ac velut roseo colore suffusi sunt, cute tangenti, calida ac molli: statura decenti ac magnitudinis moderatę, corpore carnoso, modice hirsuto, capillo subnigro, barba rufa vel rutila, cæsarie comaque decora, quali corporis habitu ac specie Dauidem fuisse scriptura testatur, *qui*

Affectus colorẽ immutant.

Versicolor species quid designet.

1. Reg. 16.

quum reiecto Saule imperio destinatus, à Samuele in regem consecratus est, rubenti decoraque facie describitur, atque aspectu eleganti, vultuq; amabili ac gratioso. Quale oris decus ac speciem superiore anno Zirizææ nobis exhibuit inuictissimus Hispaniarum Rex & Belgarum princeps Philippus non sine maximo mitissimi ingenij ac sedatę mentis argumẽto. Accedunt vero huic constitutioni complures notæ atque indicia, quibus tamen non tutò possis fidere, vt quę ætate & annorum decursu, omniq́ue ferè momento immutari soleant, sic tamen vt certa semper & indubitata optimi quondam status argumenta appareant, atque immutatæ vel collapsæ constitutionis vestigia quædam conspiciantur. Quemadmodum enim magnificæ ædes vbi conuulsæ ac labefactatæ corruerunt, ruinæ demonstrãt quanta fuerit ædificij moles, quàm operosa structura, qualis architecti atque artificis industria: ita in laudabili corporis statu atque humanę naturæ opificio, quod delapsum est, & inclinatum, aliquæ eminent reliquiæ, nõnullæ laudati temperamenti notæ atque indicia. Quanquã ex grauissimis morbis, vel ingruente calamitate aliqua externa eam cla-

Philippi Hisp. regis decus, atq; oris species

Simile à collapsis ædibus.

Corpus mutationi obnoxiũ. *A conflagratis ædibus simile* cladem nonnunquã humana natura accipit, vt omnis corporis vigor, omnis formę decor ac venustas conteratur, non secus quã spectabile ædificium tempestate valida conuulsum ac dissipatum, vel incendio funditus deflagratũ. Sic metus, cõsternatio, repẽtinus terror, atq; improuisa subitaq; periculorũ aut mortis intẽtatæ formido, ita vires & formam depopulentur, vt nõnullli sui prorsus dissimiles appareãt. *Rei gestæ narratio.* Cuius rei exemplum memorabile nostra memoria edidit Iuuenis quidã generosus ac nobilis, *qui quũ in aula Caroli Cæsaris versaretur, indecorè parumq́, reuerenter atq, inhonestè se gessit: siquidem virginis cuiusdam quã deperibat, pudicitiam expugnauit, quod in cœtu consessuque heroicarum virginum capitale censeri solet, ac morte piandũ, tametsi nulla vis* *Memorabile exemplũ de subita canitie.* *illata sit, ac puella tacito quodam consensu, non magnopere repugnare obluctarique videretur: itaque in carcerem coniectus est, postridie plectendus capite: nam id rigide obseruare solent, nequis impunè tale quiddam adtentare, ac decus aulicum stupro fœdaque libidine contaminare audeat. Quum autẽ ea nocte tædio ac mœrore conficitur, ex angore mentis conceptaq́, mortis formidine ita immutatus est, vt sequẽti die quum pro tribunali consisteret, à nemine eorum*

quibus

quibus cũ familiariter vixerat, ne à Cæsare quidem agnosci potuit: adeo illi mortis horror vitæq; desperatio paucarum horarum spatio colorẽ vitoremq; corporis ademerat, vt omnis species formæq; decor ac venustas defluxisse appareret, sic vt suprà quã credi posset, squallida sit effecta facies, color ex florido luridus et cadauerosus, aspectus horridus, indecora canicies, barba situ et pædore fœdaq; illuuie deformata. Cæsar quũ in illũ defigit oculos, suppositititiũ esse suspicatus, ac fucum sibi factũ, explorari iussit, an ipsus is esset, et an emẽtita aut adulterina canicies, barbaque medicato aliquo liquamine oblita foret ac delibuta: quũ aũt nihil tale subesse animaduerteret, aspectu viri attonitus atq; obstupefactus ex vindicta in commiserationẽ animũ deflexit, itaq; satis pœnarum dedisse ratus, culpã illi remisit, ac violatæ ereptæq; pudicitiæ crimen condonauit. *Vnde subita canicies*

Causam autẽ tã prodigiosæ subitæq; mutationis quum nuper à me sciscitaretur in accubatione epulari illustris. vir D. Nicolaus Micholdius ab Indeuelda, apud summos principes, omnesq; pceres gratiosus: illã in supplicij imminẽtis intentissimã cogitationẽ quæ intimis sensib⁹ penit⁹ inhæreret, referendã pnunciaui: ea siquidẽ animi affectio tam fuit illi grauis & acerba, vt propemodum extincto sopitoque vitali calore *D. Nicolaus Michault ab Indeuelda*

calore ac ſpiritu, ſingulæ corporis partes amiſſo florido ac ſpectabili colore, in deſpicatum habitum deuenirent, adeo vt capillorum radices quæ fumido vapore qui cuti ſubeſt, aluntur ac frondeſcunt, vt gramina terræ ſucco, concepta frigida ſiccaque qualitate, areſcerent ac natiuum colorem exuerent. Vt enim arborum folia ac vitis pampini qui vuã à cæli iniuria defendunt, æſtu, grandine, pluuia, Aquilonio ac Boreali flatu qui æſtiuis aliquando menſibus ingruit, ex viridanti in lutheum flauumque colorem elangueſcunt ac demutantur: ſic genuinus corporis vigor, ſic color, ſic externa ſpecies defloreſcit, ac crines qui non exiſtunt corporis partes, ſed appendices, ſublata oppreſſaque vi qua aluntur, intempeſtiuam caniciem contrahunt, quod ferè omnibus obuenire videmus qui in labore militari, in periculis maritimis verſantur, aut cum morbis conflictari ſolent, in quibus eſt mortis quoddã inſtar: nihil enim aliud meditantur, nihil animo magis concipiunt, vbi ſtãtin procinctu acies, ac res agenda cominus, quàm extinctum iri ſe, nec facile poſſe eluctari: niſi forte animus longa aſſuetudine ad pericula occalluit, ac ſit obfirmatus, quod ferè

Ratio quur homines ſubito coloris ſpeciẽ exuant.

Simile ab areſcentibus folijs.

Nautæ & milites quur cito caneſcant.

ferè perſpicimus in veteranis militibus, atque iis qui tempeſtatibus ac maris ſæuitiæ ſunt aſſueti. Tantæ eſt autem efficaciæ profunda ac cõtinuata imaginatio, quod alias multis argumentis à me cõmonſtratum eſt, vt mulier infanti notas quaſdam ac cõſpectarum rerum veſtigia imprimat: quod etiam viris vſuvenire ex ardenti fixaque cogitatione palam eſt. [redacted] Quanta verò Seruatorẽ oppreſſerit anguſtia, quis animum cõfecerit mœror, quæ trepidatio, vel id cuique documento eſſe poteſt, quod mens in præſens periculum defixa, ac velut intuita inſtantem imminentemque mortem, ſanguinolentum ſudorem expreſſerit adeo effuſè promanantem, vt in terram defluxerit, ac ſolum in quod inclinatus erat, pronuſque decubuit, ſanguineo madore cruentaret. Eſt autem horror mortis, ſi quando hominem corripit, aut eius imaginatio mente cõcipitur, ipſa morte atrocior: multis enĩ

Imaginationis quanta vis.

Pauor Christi.

Lucæ.22.

Metus mortis ipsa morte acerbior.

M cum

cum illa vitę finem imponit, sensus obstupescuut, nec vllum dolorem percipiunt, quod ijs accidit qui apoplexia, vel lethargo opprimuntur, vel deliquio animique defectu velut conniuentes somno consopiuntur atq; obdormiscũt, nullo spectantium oculis exhibito doloris sensu. Sic in adeundis terra mariq; periculis quę mortis imaginẽ oculis ac menti obijciunt, nemo non cõtremiscit ac trepidat, metuque exalbescit, refugiẽte ad intimas partes sanguine: quum enim omnes corporis partes vitali succo destitutę sint, nulla satis probè suo officio fungitur, sed titubant vacillãtque pedes, caligant oculi, labascit vigor, mens hebescit, animus deiectus est, genæ pendulæ sunt ac flaccescunt, lingua hæsitat, dentes crepitant.

Quibus mors placida.

Vnde tremor in periculis.

Lib. 3. Aeneid.

Arrectæq; horrore comæ, vox faucibus hæret.

Adeo nullus est quamlibet constantis robustiq; animi, cui nõ repẽtinus aliquis casus sit formidabilis, ac mentem concutiat, sic tamen vt confestim discusso metu, ac concepta diuinitus fiducia intrepidus interritusq; subsistat, ac si res poscat, quęque ingruunt aduersa, declinari nequeant, alacri atque infracto animo se illis opponat. Nulli itaque naturę spirabili mors

Sapiens metu concutitur.

mors nõ horribilis ac formidolosa, quod interitum adferat, nisi quibus mens obstu pescit, ac sensus minus vigent, vt sunt decrepiti, infantes, stolidi, amentes, deliri, quibus nõ subit vlla rei formidãdę cogitatio, nec vt cęteri quibus cerebrũ est firmũ, nec vitiata animalis facultas, dolorẽ percipiũt, præsertim qui lethargo, apoplexia opprimuntur, vel qui deliquio defectuq; animi velut cõniuẽtes somno sensim cõsopiũtur, nulloq; doloris sensu placidè obdormiscunt. Huc autem spectat longius, quã par est, producta narrationis series, vt quamlibet multa speciosè se proferant in corpore humano, variaq; eluceant animi ornaméta, innumeris tamẽ casib⁹ vita humana exposita nusquã non aliquã cladem accipit, ac laceratur, omniquę ex parte ea ingruunt, quibus vigor labefactari solet ác labascere. Quod si nihil incommodi alicunde irruat, in multos annos subsistere potest, & obdurare inculpata temperies frugalitate vitæ, atque omnium cupiditatum temperantia stipata, sic vt etiam in senilem deuexamque ætatem optimi habitus vestigia se proferant, quod in quibusdam obseruari potest qui cruda viridique senecta existunt, atque animo

Mentis stupor, doloris sensum priuat.

iuuenili, ac corpore, quàm adolescentes, minus effœto. Cæterum quum ætas adulta quę in calidi humidique temperamento consistit, omni ferè ex parte, præter exactum illud, moderata atque æquabilis est, suasque actiones inculpatè exerceat, tum etiam quod ad somni rationem adtinet, nihil magnopere culpari potest: est enim is placidus, ac minime turbulentus, cui nulla subest intemperies, aut inquies nocturna. Siquidem suauis halitus madido rore cerebrum irrigat, reficitque, sic vt animo nihil absurdi obuersetur, sed diurnæ tantum actiones, ac quotidianæ vitæ munia, quorum occupatione dies nobis transigitur: hæc enim antelucano, primoque exacto somno qui ferè profundior altiorque esse solet, quàm vt quis somniorum posit reminisci, menti se ingerunt: quod si alia quædam sit animi ac spiritus agitatio, aut quid occurrat inter somniandum à negotijs quibus interdiu implicamur, alienum, aut inconsuetum: vitiosos humores redundare in corpore declarat, ex quibus spiritus turbidi in arcem mentis delati cõfusas imaginationes ac visa quædam vana ac futilia offerunt, ex quibus euentus aliquos ariolari, ac temerarias inter-

Quis somnus sanguineus.

Quur in initio somni, somnia non percipiantur.

terpretationes comminisci ineptum est, *Leuit. 19.*
nec minus impium, quã superstitiosum, *Deut. 13.*
vt scriptura palam testatur. Nonnunquã
tamen somnijs, sed quæ diuinitus immittuntur,
aliqua subest diuinatio ac rerum
futurarum non fallax nec inane presagiũ.
Vellicat enim subinde sopitas atque oscitantes
mentes supremus opifex, ac visiones
somniáque obijcit nunc læta, nunc luctuosa
ac funesta, quæque nobis vel salutaria,
vel noxia denunciant, quò animos nostros
exploret, an illius monitis ad extremum
futuri simus obsequentes, aut ab illius
præscriptis defecturi. Multi enim nugis
hominum accõmentitia doctrina dementati,
à Deo eiusque verbo desciscunt,
ac relicto vberrimo atq; inexhausto aquæ
viuæ fonte, arentes riuulos consectantur,
aut vt Hieremias ait, *effodiunt eruuntq́ sibi* *Cap. 2.*
*cisternas dissipatas ac perfluentes, qui nullum
salutaris doctrinæ liquorem continent.* Iobus
quoque exercitatus ille miles queritur se *Cap. 7.*
tumultuosis insomnijs inquietari. Quum
enim somnus sit laborum omniumq; molestiarum
lenimen, atque à diurnis occupationibus
relaxatio, Illas non ademit illi
nocturna quies, sed auxit ac conduplicauit
animi ægritudines, mẽte scilicet som-

Somnia diuinitus immissa.

Sõnus in quẽ vsum

niorum terrore exagitata: has enim effundit querimonias in celebri illo Dialogo, vel potius Tragicomœdia: Quod si cogito fore, vt meus me lectulus cōsoletur, ac dolorē mitiget, meumq; cubile, sopito pauore ac tædio, omnia leuiora efficiat, tu autem insomnijs perterres me, ac visionibus spectrisq; nocturnis, horrore cōcutis, adeo vt malorum omnium finem morte terminari cupiam. Cæterum quod ad internas huius corporis notas, atque animi propensiones adtinet (nam intus & in cute homo exhiberi spectarique debet) calida & humida qualitas quæ sanguini insidet, illiusque operam exposcit, varias hominum naturas producit, ac pro humorum aliorum vel parciore vel affluentiore mixtura, varios mores constituit. Qui enim merè sanguinei sunt, ac nihil aut perexiguum melancholici vel biliosi humoris admixtum habent, vt qui proxime accedunt ad naturam sensumque pecudum, stolidi ferè sunt, ac stultitiæ nota insigniti, aut saltem quibus non admodum multum inest prudētiæ. Nam quum, Galeno teste, Acrimonia animi ac solertia à bilioso humore proficiscatur, Constantia ac firmitas ex melancholico; Pituita vero ad for-

Sanguinis vis in constituenda animi natura.

Purè sanguinei stultitia perfusi.

Cōment. 1. de natura humana.

ad formandos fingendosque mores inutilis, tum simplicitas ac stoliditas ex sanguine emergit. Sic animátes iuniores quibus præ cæteris humoribus plurimum sanguinis inest, magna ex parte insulsi sunt, inepti, stolidi: vt hœdi, vituli, ouiculæ, agni, capreoli, catelli felis ac reliquorum animalium pulli: inter homines vero, quò quisque propius accedit ad brutorum naturam, eò magis illorum conditionem ac mores exprimit, quod ex oculis & vultu, (quorum quodque mentis speculum est, & animi index) quiuis in naturæ operibus vel tenuiter exercitatus diiudicare poterit. Est enim plerisque cum cæteris animantibus magna cognatio & affinitas, qui quantò remotius à temperamenti puritate dilabuntur, tanto minus in illis viget ratio, iudicium, intelligentia, recti voluntas, mentis præstantia, delectus rerum, omniumque eorum quæ belluis communia sunt, efficiuntur participes. Sic nonnulli vitio ac deprauatione vel educationis, vel naturæ, in belluas degenerant, atque in omnibus actionibus quiddam ijs obtinent simile. Siquidem nonnulli vt lupi, sanguini inhiant, ac prædæ auidi sunt. Plerique

Homo belluis affinis.

Homo lupus.

vt leones, crudeles, feroces, immanitate sæua & efferata, *qui* vt Micheas ait, *sanguini insidiantur, ac fratrem suum ad mortem venantur.* Princeps postulat, & Iudex in reddendo est, hoc est, Principis postulatis iudex obsequitur. Similiter Ezechiel, *Ioachimus*, inquit, *factus est leo, didicit prædas rapere, & homines deuorare, viduas facere, ac domos illarum in desertũ adducere.* Sic & simijs quidam asimiles sunt, gesticulosi, ridiculi, ad quiduis imitandum apti atque appositi: Nonnulli vulpium naturam imitati, subdoli sunt, astuti, insidiosi, in persequendis innocentibus callidi. Sic alij aliorum animantium naturam ac mores referunt, atque ab integritate ac præstãtia humana dilapsi in feras degenerant, aut illis efficiuntur asimiles. Pueri vero & qui pubescere incipiunt ob meracissimum sanguinem spiritu vndique turgido perfusum, inquieti sunt, agiles, lasciui, immodesti, petulantes, petulci, insolẽtes, inepti, ludo iocisque immoderatius dediti: nam illos vitulari videmus, hoc est, ore, voce, gestu, nutibus, plausu, cantilenis, alacritate animi, atque effusa lætitia, motu incomposito atque instabili, vagæ ac volubilis naturæ conditionem, atq; animi mentisque mobilita-

Cap.7. *Homo leo.* *Cap.19.* *Homosimijs similis.* *Homo vulpinis moribus.* *Vnde agilitas in pueritia.* *Vitulari quid.*

bilitatem & inconstantiam testari, idque ebullientis sanguinis effectu, qui non secus in venis, quàm mustum in dolijs, efferuescit. Hinc Belgis enatæ aliquot adagiorum formulæ, quibus denotare solent ac perstringere hilariores quàm par est, iuuenes, qui alacritate quadam futili, profusáque lætitia gestiētes, ridiculos moriones, ac ioculare spectaculum astantibus se præbent, ad quæ illos incitat non ratio vlla, aut placidus mētis impetus, sed impotentia animi à temperantia, à modestia, à moderatione dissidens & auersa, cuius impulsu effusè atque inaniter exultat animus, atque iactatione quadam puerili se effert insolentius. Quin ex capitis crebra motione, ac continenti manuum pedumque mobilitate inconstantiā quandam, ac mētis animique imbecillitatē præ se ferunt, sic vt nostrates quidam, vesaniæ illos insimulent, mentisque nonnihil imminutæ, aut quæ paulolum à sede sua excidit: neque enim vlla re seria occupantur, nec in dictis factisque vel minima se profert prudentiæ pars, sed præter ætatis rationem ac decorum pueriliter iuuenantur ac lasciuiunt, quum pro exacti temporis ratione frugi esse conueniret, vitamque cōposite

Sanguinis feruor cū musto cōparatur.

Quid denotet capitis crebra motio.

A vitulorum lasciuia prouerbium. ac decenter agere. Hinc sumpta est prouerbialis similitudo à vitulorum natura ac moribus, qui vernis mensibus in viridante prato, vbi pabuli copia suppetit, ridiculis saltibus se exercent, ac nunc dextrorsum, nunc sinistrorsum solo insultant, nũc corpus in gyrum flectunt, nunc excussis posterioribus, mox prioribus pedibus in sublime saliunt: quorum mores quum Iuuenculi in quotidiano vitæ vsu & consuetudine exprimunt, *Vitulari* dicuntur: *Vitulini dentes prouerbiũ* *Nondum excussisse vitulinos dentes*: *Adhuc prurire vitulantium mandibulas*: In illo cœtu peragitur vitulatio, Liber autẽ Sapien-*Sapien.4.*tiæ qui Solomoni asscribitur, *Spuria*, inquit, *vitulamina non agent altas radices, nec stabile fundamentum collocabunt*. Quibus loquendi formulis designamus crudam illam ætatem atque indomitam, cui deest tempestiua maturitas, ac nondum adolescentia deferbuit, aut iuuenilis animi impetus resedit: quò fit, vt quum necdum ætate corroborata firmataque exi-*Catullire.*stant, adhuc *catullire* ac lasciuius insolescere non desinant, nec quidquã serij meditari, aut animo menteque concipere laborent. Quum itaque ætas adulta ac iuuenilis tota in calidi & humidi constitutione

tione verſetur, ac præ cęteris ſanguine ſcateat, huc præcipue referenda eſt: neque enim vllus corporis habitus aptiùs illi poſſet accommodari, nam omnes huius ſtatus conditiones ac notæ illi quadrant. Quod Horatium quoq; obſeruaſſe video in depingenda iuuenilis ætatis natura & inclinatione. *Aetas iuuenilis ſanguinea.*

In ar. Poë.

Imberbis iuuenis tandem cuſtode remoto,
Gaudet equis, canibuſq; et aprici gramine cāpi
Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper,
Vtilium tardus prouiſor, prodigus æris.
Sublimis, cupiduſq; et amata relīquere pernix,

Cui ſi accedant improbi conſultores, vt fere in ipſo tirocinio, atque ætatis lubrico aſſolet, facile ęgrotum ac mutantem animum in deteriorem partem rapiunt. Quum enim in binio conſiſtant, atque in virtutis vitiorumque confinio conſtituti, rerum ſint imperiti, ac conſilij inopes, multitudinis errore, ac comitum blāditijs demētati, ad peſsimum vitæ genus impelluntur. *Conſultor improbus.*

Perſ. Sat 5.

Namq; iter ambiguū, tum vitæ neſcius error
Deducit trepidas ramoſa in compita mentes.

Quod ſi fidus aliquis conſultor optima commonſtret, rectamque ac ſalutarem edu-

Consultor salutaris. Prouerbiũ ab artifice & materia.

educationem adhiberi curet (proba siquidem est materia, atque indoles egregia, si probus accedat artifex) in vberrimã frugem solet adolescere. Est enim sanguinis in corpore humano ea vis ac facultas, pręsertim vbi ætatis accessu calorem concipit, ac spiritu vitali in dies magis magisq; perfunditur, vt expeditam mentis agitationem, celeresque discursus ac solertiam pariat, quæ quotidiano vsu & exercitatione, prudentiam, multarumque rerum cognitionem quæ sapientia stipata est ac munita, consequitur, quo fit vt naturæ pariter atque educationis beneficio, eximijs dotibus exornari illos contingat, & quod facultate dicendi, summisque eloquendi viribus sint instructi, Reipub. vsui sint atque ornamento. Et quanquam calidæ atque siccæ naturæ hominibus, nempe Chol ericis non desit eloquendi peritia, dicendique feruor, & linguæ volubilitas: nõ tamen tanta est istis sententiarum ac verborum grauitas, minusq; affectibus suis moderari norunt, quum sint in perorando acres & concitati, quod in huiusmodi hominibus non solum in pronunciandis vocibus, sed etiam in incessu plus satis festinato ac celeri perspici potest. Hoc quoq; inter

Sanguis alijs humoribus vitiur ad formãdos mores.

Quod discrimẽ inter Sãguineos & Cholericos

Inter hoc est discriminis, quod quũ cholerici amarulenti sint ac dicaces, salibusq; dentatis ac scõmate obuios quosque feriant, tum sanguinei nusquã exercent caninam facundiam, nec quenquam figuratis dicterijs impetũt aut lacessunt, quibus homines offendi solent tanquam lotio perfusi, sed ingenio sunt lepido ac festiuo, excussoque scurrili lepore, atq; obscœnis facetijs, vrbano prorsus ac venusto, quin & foro, vt dicitur, norunt ac scenæ seruire, rebusque præsentibus sese accommodare, quo fit vt omnibus sint amabiles ac gratiosi, nullisque graues ac molesti. Quod si sanguinem alijs humoribus dilui contingat, atque ætatis accessu calescere, flauamque bilem qua incitari humores contingit, illi commisceri, aut alterius humoris effici participem, varij hinc emergunt atque exoriũtur pro mixturæ ratione, hominum mores, studia, animi propensiones, vitæ instituta, quibus quisque in deligendo vitæ genere applicare se, atque addicere solet, vehementi quadã ad rem aliquam consequendam auiditate. Sic vbi pars sanguinis dupla existit, seu bessis quæ octo vncias complectitur, bilis vero flaua ac atra æquali portione inter se diui-

Cholerici dentati.

Sanguinei nõ acerbi.

Vti foro.

Vnde natæ propensio.

Sanguis qua mensura dilui debeat alijs humoribus. diuisa, triens seu vnciæ quatuor, quæ tertiam asśis partem conficit, ex ijs tribus ita permiśtis ea statuitur corporis habitudo, quæ multiplices animi motus, mentiśque impetus & inclinationes profert, queque mentes hominũ atque ingenia intus effingit formatque etiam antequam in verba erumpant, ad quamuis personam quę vel aśsumi à nobis solet, vel à natura ac publica functione nobis aśsignari.

Ex arte Poëtica.

Format enim natura prius nos intus ad omnẽ,
Fortunarũ habitum, iuuat aut impellit ad irã,
Aut ad humum mœrore grauĩ deducit, et angit
Post effert animi motus interprete lingua.

Simile à florum & herbarum artificio. Quemadmodum autem natura rerum in producendis pingendisq́; floribus, inimitabile artificium exprimit, ac tot tantaque herbescentis viriditatis discrimina profert, quorum alia lacteo dilutoque virore nitent, alia saturato vergentique in atrum virore oculos afficiunt, alia ceruleo, cesio, glauco, herbaceo, incano, porraceo, colore virent, suosque effectus ac vires obtinent: Ita sanguis alterius qualitatis humoribus permiśtus, alias vires, alium colorem concipit, licet sanguineum non prorsus exuat, sic vt etiam in animi mentiśque recessus penetret, atque ad va-

rias,

rias actiones sit incitamento. Et quanquam astra in res inferiores efficaciter vires suas exerant, humores tamen atque elementares qualitates corporis humani habitum constituunt, diuersaque ingeniorum ac morum discrimina pariunt. Sic ista qua de loquimur, cōstitutio in hoc orbis theatrum Thrasones producit, parasitos, moriones, philautos qui insolentius sibi plaudunt, aulœdos, perditos, ac profusos nepotes, hoc est, qui patrimonium dissipant atque abliguriunt, aleatores, Gnathonicos, qui scitè assentari norunt, obiter mimos scenicis Comicisque gestibus mire instructos, Circulatores, agyrthas, hoc est, qui plebem ad nugas conuocant, quibus accedit ex promiscua multitudine immensa hominum colluuies. *Astra minus efficacia humoribus.* *Sanguinei hominis varij mores.*

Qui numerum cōplent, fruges cōsumere nati, *Horat. li. 1 epist. 2.*
Sponsi Penelopes, nebulones, Alcinoique,
In cute curanda plus æquo operata iuuentus
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, &
Ad strepitum citharæ cessatum ducere curam.

Quum enim vitæ suæ nulla ratione moderentur nec laudabili institutioni, sed malorum contubernio assuescant, improbis corruptisq; moribus efficiūtur atque

Sāguis ad luxum incitat. ex sanguinis feruore ac redundātia in omnes libidines atque effrenatas cupiditates effusi, sicvt summum bonum non alijs, quàm voluptatis finibus metiantur. Cuius generis sunt omnes Dionysiaci artifices, seu Veneris ac Bacchi assectatores cupedijs ac ganearum nidori addicti, quorū omnis industria ac vigilandi labor in antelucanis cœnis exprimitur. Siquidem vt prouerbio dicitur, *Musicæ ætatem agunt, ac Tibicinis vitam viuunt*, hoc est, molliter, lautè, delicatè, otiosè, ac sumptu ferè alieno: qui quum cupiditatibus nullum nec modum nec finem statuant, atque ex immodica ingluuie, intempestiua vigilia, concubitu immoderato lassescant ac defatigentur, morbis qui in plenitudine humorum consistunt, efficiuntur expositi, vt sunt angina ac faucium tumores, tonsillarum atque vuulę inflammationes, condilomata, ac mariscæ, hęmorrhoides, sanguinis è naribus profluuia, pleuritis ac laterū dolores, pulmonis inflammatio, multaq; alia quæ venæ insectionē exposcunt: quibus accedit febris ephemera seu diaria, sic dicta, quod vno die sisti soleat, licet aliquā do ad quartum producatur, ad quam referri debet Sudor Britānicus, cuius morbi syn-

Musicè viuere. Tibicinis vita.

Morbi ex plenitudine.

Diaria febris.

ſymptoma ſeu accidens eſt Cardiaca ſyncope vel animi defectus qui ex ſtomachi morſu contractus non minori affectu hominem conficit, quàm ſi cor vitæ fontem halitu contagioſo forinſecus ingruente, opprimi contingat: quod obſeruatum eſt *anno.* 1529.*menſe Septēbri* in peſtilenti ephemera quæ ex aëris contagio exorta totam Belgicam inuaſit magno terrore, animiq; deliquio ac cordis palpitatione. Cui hoc acceſsit incommodi, quod empirici quidam præter artis rationem, nec obſeruatis naturæ viribus, duodecim horarũ ſpatio in ſudore ægrotos violenter detinerent, ac culcitris etiam puluiniſque identidem impoſitis opprimerent. Quum autem aër vitiatus infectuſque huic malo ſeu ephemeræ febri cauſam prębeat, ſymptoma vero atque accidens quod comitatur, vt vmbra corpus, Cardiacus ſit affectus, atque animi deliquium, tum ſudor ipſe Criſis ſtatuitur, quo naturę robur excuſſa madida olentiq; fuligine, morbum diſcutit, quocirca neceſſe eſt moderatus is ſit, nec quatuor aut ſex horarum ſpatio productior pro virium imbecillitate ac robore: immodicus enim vires deijcit ac ſpiritus vitales depopulatur. Quod autem mor-

Sudor Anglicus ephemeræ febris ſpecies.

Sudorifer morbus in belgica quando.

Sudoriferi morbi contagiũ.

Empiricorũ error.

Cardiacus affectus.

Sudandi modus.

Sudor Britannicus vnde nomen indeptus.

Cur Angli sudorifero morbo obnoxij.

Britanni in morbis flaccidi.

bus hic Britannicus dicitur, vel Sudor Anglicus, hinc enatũ ominor, quod in ea regiõe populares frequẽtius illo corripiãtur, partim ob operosas lautasq; mẽsas, ac ciborũ affluẽtiã qua illos distẽdi cõtingit, vt Germanos ac Belgas potu, partim (vt superiore anno à me obseruatũ est ipso etiã solstitio æstiuo) ob aërẽ turbulẽtum ac nebulosum densáq; caligine passim offusum, quo fit vt cõcepta intus ac foris morbi causa atq; origine non sine sanguine & sudore cum illo colluctentur, quasi cum valido ac præferoci hoste certamen sit initum, quem summis viribus excussisse laborẽt, hinc corporis animique defectus ac deliquium, hinc spiritus languidi, ac collapsæ vires, hinc intercepta voce occlusisq; spirandi fistulis, vitæ propemodũ interitus atq; exanimatio. Quũ eñ gens ista non sit obdurata laboribus, nec malis occalluerit, vtpote molli ac delicatæ vitę assueta, cito morbũ hunc concipit, ac valide deijcitur, quocirca refocillati debent ac refici odoribus, vinoq; meraço foueri. Hinc siquidẽ est quod huic nationi peculiaris sit ac prope quotidianus vini Cretici quod Maluaticum vocant ac muscatũ, vsus, illo enim languidũ ac nimio ferculo-

lorũ apparatu oneratũ vẽtriculũ erigũt, instaurãtq;, quod veteres quoq; in medẽdis huiusmodi morbis factitasse cõperio, qui Cordis dolorẽ ac puncturas, animi deliquiũ, colicos atq; illiacos cruciatus ac tormina tali vino expugnari solent. Sic auari cuiusdam sordidam opulentiã atq; inhumanitatẽ Iuuenalis perstringit quod amico defectu animi collapso atque ex immodico sudore periclitanti vinum denegaret. *Angli quur meraco vino vtantur.*

Ipse capillato diffusum consule potat,
Calcatamq; tenet bellis socialibus vuam,
Cardiaco cyathum non porrecturus amico. *Sat.5.*

Inuadunt quoque huius constitutionis homines, præter iam memorata incõmoda, aliæ febres exitiales ac perniciosæ, quarum altera ex putrescente sanguine accenditur, altera nulla existente putredinis nota in sanguinis inflammatione cõsistit, vtrumque hoc genus febrium Synochi nomine compræhendunt Græci, Latini continui, quod continenter affligat, nullis admissis inducijs, aut respirãdi spatio, ingruẽte enĩ primo die paroxismo seu insultu, in multos ille dies absq; inter missione porrigitur. Est vero ætas calida & humida pręcęteris huiusmodi febrib⁹ obnoxia: propriſsime enim ex opilatione *Synochus seu continens febris.* *Putredini obnoxij calidi & humidi.*

 pu-

putredinē concipit vernis præsertim mensibus, quibus humores augeri solent, eoq; magis si qua subest intemperantia, atq; ab exercitatione dissueta residem vitam agat atque otiosam: siquidem occlusis meatibus ac spiramētis per quæ difflari sanguis solet, ac vapores discuti, putrescere illum necesse est, ac vitalia tetro halitu infici.

Simile ab ædibus & vestimentis situ obductis.

Quemadmodum ædes obstructæ ac flatibus ventisque minus expositæ: vt etiam vestes, culcitræ, puluinaria, lodices, tegeticulæ situm contrahunt, ac pædorem asciscunt, nisi concutias atque auræ subinde exponas: sic corpus humanū putre fit atque olidum, nisi labori atq; agitationi corporis assuescat: hac enim viuendi ratione excrementa euacuari cōtingit, atque emanantes ex ijs fuligines dissipari. Quo itaque morbis minus periclitentur, nec febribus reddantur expositi, adhibita moderata victus, somni, vigiliæ, Veneris ratione, excussaque ignauia ac veterno, exercitationi tempestiuæ insistant: denique ineunte vere percusa vena sanguinem sibi adimi patiantur, aut admotis cucurbitulis cutem scarificari: quod si ad eum modum inaniri recusent, medicamentis quæ aluum leniunt, expurgandi, vt sunt casia fistu-

fistularis, Syrupus rosaceus laxatiuus, dia prunum simplex, syrupus de epithimo & fumaria, polypodium, mercurialis, manna seu mel aëreum, Serum lactis.

Quæ aluũ leniant.

In exercitatione autem obeunda id studiosè obseruandum, ne aut humoribus atque excrementis oppleti, aut cibo potuque distenti illam adeant.

Exercitationis modus.

Siquidem caput à quo vt in imperio grauissimi morbi diffundi solent, fumo ac vaporibus implet, catarros ac distillationes excitat, hepati ponderis sensum atque opilationem infert, nam motus violentus cibos inconcoctos in venarum angustias adigit, qui quum humoribus transitũ intercipiunt, putredini occasionem præbent: tale quiddam vbi inciderit, protinus occurrendũ ijs quæ in vijs eius hærentia atque impedita expediunt: qualia sunt Galeno teste, absynthij Pontici in vino macerati dilutum, aut vinum absynthites, Seridis species nempe Cichorium & quæ vulgo Scariola dicitur, Cassutha, argemone, Rhabarbarum, anisi & feniculi semen, nuclei persicorũ, amigdalæ amaræ, vuæ passæ acinis exemptis vinaceis, oximeles simplex; quorum quodq; exhiberi debet ante cibum concoctione iam peracta. Eadem quoque in re Venerea adhi-

Caput ab infimis membris noxã concipit.

Iecoris opilatio vnde.

Tuent. val. 6.

Absynthiũ hepati cõfert.

Quæ opilationem discutiant.

hibenda cautio nam ex immodico concubitu vires deijci contingit, atque oborta inflammatione dolores articulares excitari, sunt enim horum plerique qui nulla habita concoctionis aut cruditatis ratione, nullo noctis & diei discrimine, neglectaq; illius rei opportunitate, auide (vt est prurigo moræ impatiens) hac voluptate perfrui festinant, qui cum nihil non sibi permittunt in obeunda Venere, nec vllas leges moderandæ libidinis sibi præscribunt, totius corporis robur ac neruos elidunt, siquidem coitus illam vim corporis eripit ac depascitur, qua ciborum concoctio perficitur, atque in sanguinem elaboratur, quo non syncere cõfecto, plurima redundantium humorum excremẽta congeri contingit, quæ innumeris morbis initia præbent ac seminaria: quanquã plerisq; horum, nisi modus desit, Veneris vsus nihil officit, nam magna pituitæ pars atque aliorum humorum colluuies tẽpestiuo cõcubitu illis adimitur, quę prę ter rationem cohibita corpori mentique noxam inferre solet: quod in virgunculis quæ serius coniugio destinantur, aut quibus ex voto castimoniam professis aditus ad connubia interclusus est, obseruari potest

Veneris incommoda.

Veneris commoda.

test: nam præter indomitam tentiginem ac flammas, præter latentes tacitosq; ardores quibus vri solent, colore quoq; inamabili efficiuntur, ac fœdo, menteq; tantum nô furiosa, ex vapore tetro qui sursum rapitur, ac cerebrum obnubilat. Hinc à concepta concumbendi imaginatione ex virorum contuitu contactuque incubus nocturnus, ac seminis effluxus quo se polluunt: hinc cordis tremor & palpitatio ob densissimos fumos ac fuligines quibus pericardion hoc est, cordis inuolucrû opprimitur, quasi striges ac nocturni Lemures graui mole corpori incumbant. His autem quibus libera est matrimonij lege concumbendi potestas, aut etiam qui inconcessa Venere, vagoq; atq; illicito concubitu se côtaminant, præcepisse expedit, ne impotentius huic rei succumbant, ac postmodum deplorent se eneruatos atq; elumbes, exhaustoq; vitali succo prorsus effœtos: qua de re extat salubris apud Solomonê exhortatio, quâ quemq; cômonefacit, *ne addicat decus & honorê suû scorto, nec florentes annos meretrici crudeli dedat*: nam auidè & facultatibus & viribus inhiat, vt quæ nec saturari amplexibus, nec largitionibus expleri possit, ne postremo

Semen corruptum quid noxæ adferat.

Veneris moderatio

Prouer. 5.

Meretrix nec côcubitu, nec muneribus satiatur.

ingemiſcat, ac ſuſpirio deploret corpus attenuatum, atque opibus viribusque ſe eſſe exutũ. Quocirca nequid detrimenti ex immodico Veneris vſu accedat, tantũ interualli ex Galeni præſcripto intercedat, vt neq; reſolutio aliqua ſentiatur aut laſsitudo, ipſeque homo leuior atque erectior, tum exhauſta ſentina, melius ſpirare ſe ſentiat. Tempus quoque opportunum captari debet, quum ſcilicet corpus mediocriter conſtitutum eſt, nec ſupra modum plenum, nec vacuum: qua de re aliás vberius. Cæterum ſi quem ſanguineum, pietatis amore, celibatus delectat, ſuſceptoque caſtitatis inſtituto pudicitiam illæſam tueri cupiat, huic conſulo vt vires ſuas ipſe metiatur, & an affectum hunc indomitum ac praeferocem coërcere poterit, ſtudioſe exploret. Omnibus enim modis in adeunda re tanta prouidendum, ne quid inconſideratè aggrediatur, ne inconſulta temeritas rationis iudicio ac rerum delectu deſtituta, pœnitentiam adducat, vbi ſuſcepti oneris mole obrui ſe percipit. Quum enim genitale ſemen ſit excrementum redundans, atque humor ſuperfluus qui ex vltimo alimento ſupereſt, ac ſit reſiduus, ipſumque è vaſis teſtium in quibus exa-

Artis medicin. 86.

Sanguinei ad celibatum parũ idonei.

Semen quid.

exactè elaboratur in progignendæ sobolis vsum depromitur, naturæ vis ac facultas illam humoris collectionem expurgari cupit, illiusque excretione, intolerandi oneris molestia leuari, nō secus quàm aliæ partes corporis exonerari cupiunt superuacaneis excrementis ac sordibus, nempe lotio, oletis, sputo, sudore, mucco narium ac faucium pituita. Quocirca salubris mihi semper visa est ea Christi, cui & Pauli est consentanea, admonitio ac consilium, vt qui sunt huius rei capaces, ad eamque perficiendam idonei, illam adeant, arripiant atque amplectantur, non defuturū est diuinæ virtutis adminiculum, sine quo omnis noster conatus inanis est atque irritus, vt præter Paulum Solomon testatur. Nihil autem est ambigendum, quin effici posit, vt domito deuictoq; affectu illo lubrico, tametsi id operosum sit, in eo statu se posset inculpatum præstare, quæque animo conceperit, perficere, modo celestis doctrinæ ac pietatis studio id propositum susceptum sit. Qui enim molestissimis curis sunt implicati, excussaque desidia atque ignauo otio: vigilijs, inedia, ardenti studio, intentis pijsq; precibus, iugi sacrarum literarum meditatione, ac diurnis

Math. 19.
1. Cor. 7.
Sapien. 8.
Continentia voluptatum diuinitus cōtingit.

nis nocturnisque concionandi laboribus, quibus hoc genus dæmoniorum eijcitur, se fatigant ac macerant, non magnopere illius rei desiderio afficiuntur: siquidē sponte & libera voluntate, non coacti, nec vlla superstitione inducti hoc vitæ gen⁹ adeūt, quo expeditius munus Euangelicum obeant, ac sacris functionibus liberius insistant.

Math. 17.

De frigidi & humidi corporis habitu & constitutione, ex qua Pituitosi seu phlegmatici conditio eruitur, eiusq́ natura explicatur.

Caput tertium.

CAlidæ & humidæ constitutioni proxima statui debet frigida & humida temperies, in qua redundat Pituita seu Phlegmaticus humor, cuius post sanguinē non minima pars per corpus vndique diffunditur: accedit verò is humor nonnihil ad sanguinis naturam, illique affinis est cum essentiæ ratione, tum conceptaculorum societate: est enim velut sanguis quidam inconcoctus, atque inchoati seu imperfecti ac

Pituita sanguinis naturalis materia.

ac nōdum exactè elaborati sanguinis rudimentum: quale nobis specimen exhibet feruescens ac recens ex torculari expressum mustum. Siquidem vt venustè Galenus ait, id quod tenue atque aëreum, nempe flos vini ebullit, atque in sublime fertur, cui subest atque innatat humor insipidus aut subdulcis aquæ naturam obtinens, qui excoctus atque à sordibus defecatus, vini naturam consequitur. Et quanquam pituita albescat, nullaque fit rubedine perfusa: excocta tamen, expugnataque frigiditate caloris vi & efficacia, in rubicundum floridumque liquorem redigitur. Et quemadmodum pituita naturalis quæ dulcedinis est particeps, vi caloris in sanguinem elaboratur, ac colorem rubicundum asciscit: Sic sanguis in vberibus partim ex loci cui immoratur natura, partim à cordis calore cui mammillæ incumbunt, in lacteum nitidique coloris liquorem conficitur. Hinc Pythagoricę superstitiōis philosophi pręter interdictum carnis vsum ouis & lacte abstinebāt, quod illa inter carnes liquidas referrēt: quū post paucos dies si foueri cōtingat, alitē proferant, alterum colore immutato sanguinē esse statuerēt. Hoc vero visum

Humoris mixtura musto cōparatur.

Sanguis lactis materia.

Lac ex sanguine.

Cur Pythagorici lacte abstinebant.

visum est nonnullis prodigij quiddam simile, quod infantibus etiam masculis recens in lucem editis, ex papillarum conis vel sponte vel leniter prementibus digitis, lac proflueret: cuius rei quum aliquando experimentum facerem, consului vt subinde id exprimerent, ne collostrare ac lapidescere contingat: colligitur autem in pueris lacteus ille liquor ex copioso atque affluenti alimēto, quod in illis epistomijs ex loci natura, ac cordis qui caloris fons est, adminiculo lactescit. Quum enim mamillæ seu lactis conceptacula fungosa sint, & adenes illis innatæ, exangues & albæ, efficacem vim obtinēt, sanguinem qui in illas influit alterando in lactis substantiā: quælibet enim pars corporis nutrimentū immutat, ac sibi assimilat, cognatumq; ac familiare efficit. Sic generatio lactis ac spermatis ex sanguine accuratè excocto cōficitur, atque à natura illarum partium in quibus elaboratur, candorem asciscit, ac lactescit. Sic hepar quum sit velut sanguis concretus, liquorem rubicundū profert, pulmo spumosum cōtinet, articulorum compagines glutinosum humorem pariunt, lingua saliuam, ossa vero cauernosa atque excauata medullam candidā, quem-

Impuberes lac in mămillis habent.

Adenes, vulgo Elder.

Pars quæque suis viribus imbuta.

quemadmodum & ſpina dorſi & cerebrũ vbi omnia exactè elaborari contingit: nã in agnis atque ouiculis alijſque animantibus minus adultis medulla cruenta perſpicitur: ita quęque pars ſimilem ſibi humorem emolitur, atque in ſui naturã immutat. Quocirca nemini abſurdum videri debet Pituitam hepatis vi ac facultate in ſanguinem demutari. Habet autem is humor liquidus, fluidusque vſum in corporibus animalium nõ minus vtilem, quàm neceſſarium: ſiquidem in venas delatus ac quaquauerſum dimanans, ſanguinis ac flauę bilis feruorem temperat diluitque, denique articulis mobilitatem cõfert, ac ne ariditate rigeſcant efficit, poſtremo membra phlegmatica alit, ac vegeta præſtat. Et quanquam pituitæ nullus certus locus aſſignari ſoleat: maxima tamen pars ventriculum occupat, in quo primum cibus in ſuccum liqueſcit atque elixatur: videmus enim copioſam glutinoſę lentæque pituitæ ſentinam vomitu aliquãdo excuti, aut per inteſtina prolui in ijs qui immoderata edendi bibendique auiditate atque ingluuie ventriculum obruunt, quibus quum caput etiam madido vapore oppleri contingat, atque vt in turbine ac meta diſtillatitia

Vſus effectusq; pituitæ.

Pituitæ locus.

Simile à vaſculis diſtillatitijs.

latitia

latitia fumosos halit' in sublime ferri, quĩ in muccosam pituitam densescunt; cerebri frigiditate pluribus morbis reddũtur expositi, nempe grauedini, Corysæ, brancho, raucedini, tussi, multisq; alijs, quorũ genus est Catarrhus seu distillatio, quam hibernis mensibus in Belgica summi pariter atque infimi experiuntur quorum nemo non.

Pituitæ morbi.

Hor. lib. 1. epist. 1.

Precipuè sanus, nisi quum pituita molesta est,

Adeo vt mirari subeat tantam inesse capiti mucci affluentiam, quam modo per os, modo per nares, faucesq́ue natura expurgat. Caput itaq; ac stomachus præ cęteris pituitæ excremento scatent, præsertim si quis frigidis humidisq́; cibis assuescat, atque exercitationi minus se dedat, quo fit vt humor iste plus satis crudus ægrè concoqui possit, atque in salutarem succum, quiq́ue vsui esse possit corpori, confingi. Siquidem vligo quædam est ac superuacaneum excrementum, quod expurgari potius debet via qua maxime natura vergit, ac qua proxime commodeq́ue exonerare se soleat. Quemadmodum enim initio ex stomacho, mox à capite prima mali labes, ac fundi calamitas, omnisq́; malorum scaturigo exoritur

Caput & vẽtriculus pituitosi humoris conceptacula.

ritur (vt obseruare licet in vino affluentius hausto, quod licet in ventriculum deferatur, caput tamen impetit) danda cum primis opera, vt illæ partes quam minimum pituitoso excremento opprimantur: nam malum in totius corporis detrimentum vergit. Vt enim in imperio: in Repub. in cœtu consessuque ciuili: in illustri amplaque familia: Ita in corpore humano grauissimus est morbus qui à capite præcipuisque membris diffunditur: redundat enim malum in subiectas infimasque partes, quæ insigni incommodo afficiuntur. Exemplum quisque sumat ex ædibus quarum vsu & commoditate fruitur. Vt enim nunquam illæ salubres atque ad tuendam valetudinem idoneæ, quæ stillicidijs ventisque peruiæ sunt, atque imbribus expositæ, aut vbi summa tectorum culmina male materiata ac ruinosa fathiscunt: ita caput fluxionum vitijs obnoxium nunquam firmam valetudinē constituit. Quum enim frigidæ sit humentisq; naturæ, promptè à fluctuante ventriculo vapores combibit, atque humiditate imbuitur, qua liquescente subditas partes conspuit, stillantique pituita infesta est, vt

Corporis & Reip. mala à capite

A perfluētibus ædibus simile

Prou. cap. 17. & 27. *vt mulier rixosa ac iurgatrix viro placido.* Siquidem è capite continẽter humores defluunt, atque vt fuligines ex fumario, in fauces, aures, nares, oculos, pectus, pulmones decumbunt, hinc oculorum tumores, lippitudines, caligines, hinc aurium susurri, tinnitus, audiendi grauitas, nonnunquam abscessus ponè aures, ac glandularum concretio: obiter variæ ac multiplices exoriuntur ex defluxu in singulas partes morborum differentiæ: nam & linguæ instrumenta affici contingit, ac vocem offuscari, sic vt aliquando immobilis fiat, atq; homo obmutescat: nerui enim, mēbranæ, musculi, venæ iugulares, quæque formandæ voci inseruiunt, immodico humore (quod in temulentis perspici solet) imbutæ, linguam inualidam reddunt atq; impeditam, omnesque artus titubantes, sic vt identidem verba iterata ingeminēt, nec articulatè ac significanter vocem proferre, sensaque mentis indicare queant: quibus quum aliquando naturæ vitio lingua sit impeditior, tũ vuidis vinoq; perfusis hæsitantius illa voluitur, sic vt singultatim verba proferant: quò fit vt tales submisse, tacitaq; voce eloqui nesciant, quod offensaculo quodã, vox sisti soleat ac cohibe-

Mulier perstillāti tecto comparatur.

Quos morbos catarrhus pariat.

Temulenti cur balbutiant.

ri. Quocirca maxime illis enitendum est, vt commodè atque exertè verba formare consuescant, alioqui lingua imbecillitatis ratione subministrare nequit intellectui verba, nimirum stabilitate destituta: hinc enim efficitur vt vix pauca verba vno tenore, ac continuata serie effari posint, vt quibus nunc cunctanter, nunc præcipiti volubilitate sermo perficiatur. Quod autem istis intemperantia ac bibendi assuetudo adfert, hoc catarrho obnoxijs humorum defluxus ac pituitæ molestia, quæ & complura alia comitantur incommoda, quæ quiuis emunctæ naris facile obseruare poterit. Nam si frigidæ humidæq; qualitatis notas libeat excutere, deprahendet illos ex humoris ac qualitatis illius redundantia somnolentos esse, desides, inertes, veternosos, minusque agiles & expeditos: quales ferè sunt qui abdomini, ventrique saginando dediti, raro exercitationi insistunt. Videmus autem etiã inter animantes cicures ac siluestres illas præ cæteris insalubriores atque esui minus aptas quæ exercitatæ sunt atque in latibulis delitescunt, aut inclusæ tenebrosis caueis saginantur, pinguescunt illæ quidem atque in molem attolluntur, verum alimentum

Balbi sub misse loqui nesciunt. Vnde linguæ balbuties & membrorũ titubatio.

Phlegmaticorum conditio.

Quæ animantia esui saluhriora.

minus salubre præbent, atque excrementorum copiam adferunt, vt inter aquatilia anguillæ & lubrici alij pisces, qui cœno lutoque inhærescunt, nec vlla agilitate se exercent: quo fit vt anguillæ exanimes piscium solę nō fluitent, quod paludosa stagnantique aqua pastæ sint. Cæterum vt corporis huius status & conditio cuique penitus innotescat, suis illa coloribus depingi debet, suisque indicij demonstrari. Est itaque illis qui in hunc habitum referuntur, corpus obesum, adipe vndique constipatum, modo naturalis sit ea constitutio, non aliunde ascita: statura non tam procera, quàm ampla, cutis mollis ac candida attractanti, glabra, nullisque pilis obducta, musculis ac venis delitescentibus, quæque se non proferant, sic vt quum res venæ sectionem exposcat, nusquam appareant: Capilli capitis vel albescunt, vel in dilutam nigredinem deuergunt, aut spiceo colore existunt, qui serius quidem defluunt, ac caluitium patiuntur, at maturè canescunt ob caloris penuriam ac membri imbecillitatem, quę excoquere nutrimentum nequit in pilorum vsum ac decorem. Est autem canicies velut situs quidam pituitæ quæ computruit;

Anguilla mortua cur non fluitet.

Notæ frigidi & humidi corporis.

Spiceus color à spica vel culmo ordei.

Vnde canicies.

putruit, aut mucida vligo quæ cuti subest, ex qua ob caloris defectum emergit incana cæsaries. Exhibent autem tale quiddam panes & artocreæ supra legitimum tempus asseruatæ, quæ lanugine ac mucore olido obductæ conspiciuntur, vt & fornices ac concameratæ testudines; tum specus subterranei, aliaque loca squalida, senta, opaca, situ ac pedore horrida. Lotium vero ijs album, ac nullo propemodum aut perexiguo rubore suffusum: alui excrementa atque ægestiones liquidæ, somnus autem profundior, & quàm valetudo exigit, productior, quem insomnia comitantur varia, ex quibus nō futili sanè nec fallaci coniectura corporis dispositio deprehendi, atque humorum redundantium decursus indicari potest: nam harum rerum causæ & origines ex corpore emergunt, quæ etiamsi in externas causas sint referendę, aut in diurnas actiones, quæque mens interdiu vel concipit, vel secum intentè agitat, ac subinde versat, promptum est perito expertoque medico, quò sint euasura, & quos habitura euentus, explicare. Nam quæ diuinitus immittuntur, nec ex naturæ rebus progrediuntur, non cuiuis procliue

Situs in cibis.

Ex somnijs corporis status docetur.

Naturalis somniorū interpretatio.

Diuina somnia Dei afflatum exigunt. cliue eſt, niſi afflatu cœleſti de his quidquam pronunciare. Sic frigidę humidæq; conditionis homines vrinare ſe, ac caput aquis perfundi imaginantur, aut in balneis thermisque verſari, quę largam ſubeſſe pituitæ copiam declarant ex capite in ceruices, fauces, vocalem arteriam, pulmones primo quoque tempore decubituram. *Quæ somniant pituitoſi.* Pari modo ſi grandinem, niué, glaciem, imbres per ſomnium mente concipiunt, nunc concreti, nũc liquidi phlegmatis redundantiã indicat. Quod ſi quis ſuffocari inter ſomniandum videtur, aut ſibi vocem intercipi ſentit, huic vel angina, vel linguæ ſtupor ac grauedo vel denique lethargus, aut apoplexia imminet. Sic quidam Galeno teſte ſomniauit alterum crus illi lapideum factum, qui paulo poſt ex defluxu in illum frigidi humoris, paralyticus eſt effectus. *Leuit. 19. Deut. 13.* Et quanquam anxia nimis ac curioſa ſomniorum obſeruatio prohibita ſit, nihil tamen vetat ea quæ in rerum naturalium, quarum Deus autor & conſeruator eſt, ratione conſiſtunt, excutere, excluſa diuinationis vanitate, excuſſaque euẽtorum quum ſpe ac fiducia, tum metu ac trepidatione. Siquando itaque naturalia incidunt ſomnia, quibus nulla

nulla subsunt ludibria ac mentis illusiones, (nam illa erecta in Deum fiducia discutiuntur) commonefaciunt, vt valetudini quisque insistat, atque illa amoliri curet quæ sanitati vel obsint vel officiant, vel vllas somniorum perturbationes inferant. Siquidem imaginationes, & quæ per quietem simulachra menti obijciuntur, vel animo obseruantur, ex humorum vapore ac spiritus animalis agitatione excitantur, quorum alij refricant nobis vel diurnarum actionum memoriam, vel humorum abundantiam indicant, vel quarundã rerum auiditatem, quarum desiderio expleri cupimus, commonstrãt. Hinc siticulosi affatim se potu reficiunt, famelici auiditate insatiabili cibos deuorant. Sic quibus excremento seminali genitales partes turgescunt, aut interdiu in puellam spectabili forma, oculis menteque fuerint defixi, Venereo affectui in somno indulgent, ac se imaginaria Venere, effluxuque nocturno coinquinant. Anima enim, corpore oppresso somno, sopitisque externis sensibus, in profundum corporis demersa, diurnas corporis actiones sentit atque intuetur, & quibus se corpus explere cupit, ijs tanquam præsentibus

Non temere fidendũ somnijs.

Pollutio vnde, ac seminis effluxus.

imaginatione quadam fruitur. Hinc manasse prouerbium ominor, Canis panem, Canis agros ac venationes somnians. Quæ enim quisque impensè expetit, quæque fixius animo menteque concipit, ea in somno meditatur, earumque rerum species noctu obseruantur. Ad quæ allusisse Esaiam verisimile est, quum inanes esse improborum conatus, & consilia indicat, illaque vt fumos ac somnia euanescere. *Vt enim*, inquit, *somniat famelicus se comedisse, experrectus autem adhuc esurit: Et sicut sitiens se bibisse somniat, expergefactus vero vacuus est: Sic accidit ijs qui innocentum sanguini inhiant, illoque satiari cupiunt, tanquam enim somniantes frustrabuntur, nec obtinebunt quod impensè cupiunt, aut se assequutos opinantur.* Cæterum siquis forte frigidi humidique status ac phlegmatici hominis internas notas atque indicia requirat, illa obiter patefaciam, quaque sint natura, conditione, moribus, viuendi instituto, commonstrabo, tametsi non est quod de his multa ac magnifica vllus speret, quum perexigua in illis eluceat vis mentis, animi præstantia, acumen ingenij, doctrinæ studium,

Canis panem somnians, prouerbium.

Cap. 29.

Esaiæ locus explicatur.

Indicia frigidi & humidi stat⁹.

Pituitosi ingenui.

dium, rerum gerendarum ſcientia, quam cum prudentia ac ſapientia coniunctam eſſe par eſt. Sunt enim qui in hunc ordinem referuntur, non admodum acri exactoque iudicio, aut *emunctæ naris*, vt à quorum obturatis pituita muccoque naribus: *Obeſæ naris*, prouerbium deductum eſt, à corpore ad animum tranſlato vitio. Vt enim palato minus ſapiunt, nec odorantur, aut ſenſu oblata percipiunt: ita mente quoque inſipidi ſunt, atque obtuſi, ſtupidi, ignaui, inertes, nec denique natura aut vſu ſagaces vel acuti, vel callidi, quod calor natiuus ſopitus ſit, immerſusque humidæ qualitati, atque humori frigido: quò fit vt memoria quoque ſit fluxa ac prope nulla: Sermo vt pulſus atque inceſſus tardus ac remiſsior. Verum illud præcipuè in iis laudem meretur, quod placido ſint ingenio ac ſedato, quod Veneris minus dediti, quod nec iracundi nec iritabiles: vt qui etiam laceſſiti non incandeſcant: obiter nullis dolis, inſidiis, fraude, aſtutiis, technis, verſutiis, ſycophantiis vt Cholerici, inſtructi. Sed quoniam multis variisque mobis tentari ſoleant quod ſedentarii ſint atque otio dediti, poſt imperatam præſcriptamque

Prouerbii origo, Obeſæ & emunctæ naris.

Pituitoſi hominis laus.

calidam victusrationem, de qua in frigido corporis statu, tum humidi abunde tractatum est, vt exercitationi assuescant, extimulandi sunt. Ignauia enim ac desidia corpus, vt Celsus ait, hebetat, labor siue exercitatio firmat: illa præmaturam senectam, hæc longam adolescentiam facit: quocirca valentiores hi motus exigūt, ne humor plus satis augescat, & calor sopiatur. Itaque matutinis ambulationibus insistant, per accliuia editaque loca ventriculo inani ac vacuo: nihil tamen vetat ab assumpto cibo tale quiddam aggredi, sed has corporis agitationes maxime lentas esse conuenit, meridianas vero magis celeres ac citas, (quod & calidis & humidis obseruare expedit) non tamen vt Galenus ait, quales festinabundis opere aliquo vrgente perfici solent. Hoc quoq; ijs præcepisse ex vsu est, vt diutius ieiuni persistant, ac cœnent parcius: quū enim omnibus quibus inculpata valetudo obtigit, liberalior cœna esse debet, nisi consuetudo obstet, tum istis parca conuenit ac frugalis, quò cerebrum nocturnis exhalationibus, quæ è ventriculo emanāt, minus obnubiletur: istę enim distillationibus ac catharris materiam præbent ac seminaria, ex qui-

Pituitosi exercendi labore. Lib. I.

Tuen. valet. lib. 5.

Pituitosis cœna parca sit.

quibus tanta morborũ examina pullulãt, quæ vt declinari euitariq́ue possent, phlegmatici humoris differẽtias, & quo sint effectu, quos illæ morbos pariãt, paucis explicabo. Statuũtur autẽ Pituitæ species ac discrimina quatuor, Dulcis aut si crudior sit, insipida, quæ somnolẽtos homines efficit, & maiorẽ somnũ conciliat, quàm natura exigit, humectato scilicet & frigescente sensuum principio, nempe cerebro. Acida famelicos reddit: siquidem os ventriculi, seu stomachus vbi illo humore imbutus est, ad ciborum appetentiam excitatur: Salsa quæ siticulosos facit, ac stomachum vellicat. Vitrea vero quæ & tenacitate & algore cęteros superat, cibi fastidiũ adfert ad nauseam: Harũ omnium mitior minusq; noxia dulcis est, quæ concoctione domita melior escit atque in sanguinis naturam commigrat: cui tamen suum nõ desit virus ac malitia, nisi omne vitium penitus calore excoquatur: nam tumores laxos, molles, inflatos excitat, albos nullaque rubedine perfusos, tum aliæ quędã pituitæ eruptiones in extima cute emergunt, vt præhumida scabies, tum mulierum atq; impuberum papulæ pustulæque tumentes quæ nonnunquam in saniem ac

Quatuor Pituitæ species & effectus.

Galen. de plenitu.

Pituita dulcis.

rulentum humorem erumpunt: verũ non magnum pruritum & ardorem excitant, vt ea scabies quę ex salsa pituita aut choleræ affluxu contrahitur, quę acri mordacique salsugine imbuta est.

Pituitá acida.

Acida Pituita succo melancholico qui subinde in ventriculum confluit, qualitate effectuque assimilis & cognata, minus quàm vitrea, magis quàm dulcis, frigida: hæc pungit ac stimulat stomachum, illique morsus infert: siquidem quum is exquisitissimo sensu polleat, acerbissimi humoris qualitate offenditur: tam austerus enim sapor illi inest, vt si vomitu excuti contingat, vti hyeme & autumno assolet, linguam, palatum, fauces, dentes radat ac stupore afficiat, non secus, quàm vuæ acerbæ succus quem Omphacion cultiores medici, populares agrestam vocant, sic vt ægrè expugnari eluique eius sapor possit.

Omphaciõ quid.

Hæc quoque pituitæ species siquando os ventriculi occupauit, suoque acore atque acerbitate imbuerit, insatiabilem ac prorsus caninam appetentiam excitat, quæ grauidas ferè infestat circa tertium à conceptu mensem, præsertim vbi fœmellam gestant, in quibus quum sit calor languidus,

Appetitus caninus.

dus, ac vires flaccescāt, nō facile natura pituitosos humores cōcoquere potest quo fit vt nauseabūdę sint ac fluctuationibus, crebrisq; ructibus molestetur. Quū enim acida atq; acerba potissime cōcupiscāt, vētriculū vitiant, multosq; prauos humores coaceruāt. Sunt autē & præter mulieres viri etiam huic malo obnoxij, quibus cibi calorifici exhibēdi sunt, & vinum maxime meracum. Quod si humorem hunc in corpore putrescere cōtingat, febris excitatur Epiala, sic dicta, quod interiora caleant, rigescant autem ac frigore concutiantur externa, nam is humor accensus similem flammam edit virentibus humectisque lignis, ex quibus dēsi crassique fumi humida quadam substantia imbuti assurgunt, adeo vt calor ab humore prohibitus nequeat erumpere, sic vt nō solum colorem ita affectis vitiari contingat, sed etiam in animo menteque aliqua percipere incommoda. Salsa pituita quæ nonnihil affinitatis cum cholerico humore habet, conficitur ex bilis vel salsæ vel serosæ humiditatis commistione, aut putrescente phelgmate, à cuius acrimonia non rigor, sed horror, totiusq; corporis concussio oboritur, vbi is accēditur, nulla est autem

Epiala febris.

Simile à lignis virentibus accensis.

Pituita salsa.

autem inter pituitæ species hac nocentior. Siquidem dolores intensos excitat, vbi in partem aliquam incubuit, ac vi mordaci vlcerosas lassitudines membris infert, cutem deniq; aridis squamosisque ac fœdis eruptionibus deformat, nempe mentagra, impetigine, lepra, psora, scabie pruriginosa, vbi vero cum melancholia, aliisque vitiosis humoribus coaluit, elephantiasim parit, quæ Hebræorũ lepra est, herpeta, phagedenam, morbum Venereum, compluresque alios, qui membra erodũt ac crudeliter depascunt,

Pituitæ salsæ noxia.

Pituita vitrea.

Vitrea autem Pituita sic dicta, quod eliquato fusoque vitro sit assimilis, omniũ frigidissima est, quo circa egerrime concoqui potest, atque ad salutarem domesticumq; humorem reduci, obsidet autem magna ex parte caput, ventriculum, atq; intestina, quibus acerrimos cruciatus infert. Siquidem pungit, vulnerat, dilaniat, quũ enim ista pituita glutinosa sit, ac visco assimilis, vt est ea materia, ex qua vitrea pocula effinguntur, propter lentorẽ ac tenacitatem ægre diuellitur, atque angustis conceptaculis adhærescit, sic vt natura cum alieno atque extraneo humore dimicans, acerbos dolores concipiat, priusquam

Quæ partes pituitæ obnoxiæ.

usquam excutere posset infestum corpori humorem qui varios atque intollerandos morbos secum deuehit, nempe Colicos, Iliacosq; dolores, intestinorum difficultates, egestiones mordaces, tenesmum quę nihil aliud est, quàm frequens & irrita egerendi cupiditas, quę magno enitẽdi conatu & molimine vix minimam vitreæ pituitæ partem excludit, ac paucas quasdam sordes ac strigmenta deijcit, quibus affectibus & si quę alia exoriuntur tormina, ego nulla re efficacius mederi soleo, quàm foris adhibitis fomentis, intus vero iniecto clystere quo omnes illæ pituitæ collectiones prolui solent & abstergi. His autem morbi ac valetudinis incõmoda in infimis partibus citra febrem fere consistunt, nisi dolorum faces admoueri contingat, quod nulla subsit vel putredo vel inflammatio, ac membrum sit ignobile: verum si in principem aliquam precipuamq; partem hec pituitæ species decumbit, ac putrefacta inflammari incipiat, febres excitat Lipyrias vocatas, atq; in imis visceribus frigus æger percipit, externis calorem. Quemadmodũ enim Solis calore glacies, nix, grando, liquescit ac dissoluitur, fluidaque singula efficiuntur: ita

Tenesmus quid.

Clysteris vsus.

Lipyriæ febres.

itā æstus febrilis crassium illud & concretū phlegma liquefactum diffindit, quo fit vt in eodem corpore calor & frigus percipiatur, quemadmodum in ijs qui humidis madidisq; vestibus foco assident, aut manibus niuem vel glaciem attrectant, quorum membra eodem temporis momento frigidam calidamque qualitatem sentiunt. Cæterum quum magna mortalium pars, hibernis potissime mensibus aut vna aut altera pituitę specie infestari soleat, omnibus modis efficiendū vt calidis cibis assuescat, ac concoctionem exacte perficeret: siquidem ex cruditate & frustrata ventriculi concoctione maxima pituitæ noxa in corpore congeri solet, quæ si quid aliud, euidens certe detrimentū valetudini infert, quo circa quę impēse frigida humidaq; existūt, inprimis euitanda, vt sunt Austrini flatus, pisces ac lubrici, fructus arbutei, ex herbis lactuca, portulaca, cucumeres, melones, cucurbitæ, fungi, aut si quid horum in vsum veniat, calida condimenta adhibeantur, ac tempestiua exercitio, tū quæ crassos viscososque humores attenuant, quæ flatus discutiant, ac quàm minimum humoris excrementitij pituitosi in corpore residere patiantur: nam

Calor humorem, vt Sol glaciē dissoluit.

Simile à madido homine.

Pituitæ incōmodo omnes obnoxij.

Cruditas pituitam parit.

namij quoque mentem transuersum rapi unt

De Memoria excolenda, demoliendiq; eius detrimentis atq; incommodis.

Caput Quartum.

QVoniam autem frigida humidaq; intemperies, tum frigida quoque & sicca, vbi plus iusto inualescit, memoriam obruit, ac lethaliter afficit, huic operi non nulla inserenda putaui, quæ illi cultum adferre possint, atq; efficere vt quam minimum illa detrimenti concipiat, aut vlla sui parte iacturam patiatur. Qua autem ratione id perfici possit, obiter iudicabo. Est enim non modo studiosis, sed nulli non mortalium salubre cum primis & frugiferum. Siquidem omnes actiones ac munia publica quæ vel publicè vel priuatim obiri solent, omniaque cogitata, conceptus, consilia, meditationes, curæ, studia, dicendi agendique labor & industria, queque vel animi vel mentis agitationem exposcunt, memoriæ adiumento perfici debent. In hoc enim thesauro potissima rationis, intelligentiæ, iudicij pars con sistit,

Memoria omnia perfici.

ex eoque tanquã è locuplete atque opulentè instructo penu depromitur, eruiturque rerum recõditarum vberrima supellex. Quæ memoriæ vis nisi, vt fidus tutor ac cõseruator ijs rebus que à nobis excogitę perceptęq; sunt, adhibeatur, omnia protinus, etiã si præclarissimi sint ingenij monumenta, effluunt atq; obliterantur. Assignatur autẽ memorandi facultas Cerebro, mentis omniumque sensuum domicilio, quo affecto aut intemperie aliqua vitiato, omnes naturæ functiones ac munia affici contingit ac labefactari, sic vt imminuta mente, conuulsaque ratione, intellectu, iudicio, desipientia oboriatur; obliuio, stupor, delirium, stultitia, alienatio, fatuitas iners ac stolida, qui affectus ac mentis errores multifariam hominibus obuenire solent, nẽpe ex capitis ictu ac vulnere, cranei ruptura, casu, ruina; contusione, pestiferis morbis, qui ex ambientis aëris contagione homines inficiunt, ac præter externa quæ nõnunquam euitari nequeunt, illa quæ ipsi nobis damna inferimns, vt est Crapula, ebrietas, ingluuies, intempestiuæ vigiliæ, cibi frigidi & pituitosi, immoderatus cõcubitus quo mens obstupescit, ratio, intellectus, iudicium

Memoria in cerebro consistit.

Memoriæ perniciosa.

diciũ obſcuratur, ac naturæ robur ſic pleriſque deijcitur atq; eneruatur, vt corpus tridui operam curamque expoſcat, & amplius antequam inſtaurari poſsit, atque in priſtinum ſtatum reſtitui: ex quo incommodo accedunt morboſæ aliquot ac fœdæ affectiones, quæ non minorem menti, quàm corpori cladem inferunt, ac reminiſcendi vim obruunt. Vt autem immodica cerebri ſiccitas à nimia crapula, inedia, Venere contracta, memoriæ officit, quod ea qualitas inidonea ſit ad ſuſcipiendas rerum formas, vt quas ariditas ac durities reſpuit: ita affluentior humiditas ex otio, deſidia, immodico ſomno, cibis humidis parta, memorandi facultatem opprimit. Suſcipit illa quidẽ celerius rerum formas ac ſimulachra, verũ ob mollitudinẽ nõ inhæreſcunt, ſed effluunt, vt ſigilla quæ vbi in nimis vdam ac fluxam materiam imprimuntur, nullam rerum formam an veſtigia referunt, ſed confeſtim euaneſcunt ac dilabuntur. Quum itaque memoriæ vis conſiſtat in fida ac ſtabili imaginum conſeruatione: pueris & quotquot humido ſunt cerebro, imbecillior eſt, quá vt imaginum impreſsionẽ retinere queant. Senibus quoque vis ea inualida eſt quod ob

Venus corpus enervat.

Cerebrum ſiccum nõ concipit imagines.

Cerebrum humidum nõ retinet imagines.

Pueri & ſenes obliuioſi, ſed diuerſa ratione.

cerebri frigiditatem & ariditatem nihil insculpi possit, eoque fit vt vtrique obliuiosi existant, ac debili minusque tenaci memoria. Siquidem huius, omniumque sensuum internorum vis ac facultas ad cerebri temperiem est exigenda. Nam ex crassa eius partis substantia, aut quum in ea spiritus atq; humores densescunt, multisque vaporibus obsita sunt & obducta, obliuio suboritur, ac quum intelligentiæ tarditas, tum percipiendi difficultas. Ex humecto vero cerebro, nimiumque liquido sensus emergit obtusus & hebetior, minimeque diuturna memoria aut stabilis. Siccior vero cerebri constitutio, labilem ac fluxam memoriam parit parumque tenacem: non enim concipit imagines, atque ægrè insculpi eas patitur, non secus quam ferri aut chalibis lamina ob duritiem celaturas non admittit, ac stili mucronisque aciem respuit. Memoria itaque stabilis ac firma ad cerebri temperamentum referenda est, eaque vis mentis naturæ muneri asscribitur, sic tamen vt iuuetur arte, excultaq; vigeat, aut si collapsa sit, aut detrimentum acceperit, cura atque industria erigatur. Quocirca cumprimis danda opera, vt valetudo incul-

Cerebri temperies memoriæ præsidium

Simile à ferri ac chalibis natura.

Memoria naturæ munus arte iuuatur

culpata existat, ac corpus optime constitutum, vt moderata sit victus vitęque ratio, ac frugaliter, summaq; tēperantia instituta, vt cib' exactè cōcoquatur, vt mēs affectibus libera, animus tranquillus ac placidus, ne quā ingruat quod menti caliginem pośsit offundere: plurimum enim confert ad memorię præsidia, corporis animique vigor, aëris salubritas, cerebri temperies, sensuum omnium optima constitutio, spiritus animalis ac vitalis, qui ab humoribus promanant, lucidi minimeq; turbulenti. Hæc enim efficiunt, vt omnes animæ facultates, inter quas memoria præcipuas partes obtinet, vigescat, nec quidquā earum rerū, quas vel aspectu, cogitatione, ingenio, doctrina, meditatione cōcipimus, mēte excidat, aut aboleatur: quanquam enim sopita visa sunt & obliterata, postliminio mēti ingeruntur, ac velut recens transacta oculis obijciuntur, sic vt hesternorum immemores, acta pueritiæ, quæq; reuolutis aliquot lustris, atq; annorum spatijs mēti animoq; infixa erāt, reminisci nos cōtingat ac recordari, hac, opinor, ratione, quod auide atq; attēte, summaq; admiratione tenella ętas, queq; adolescit atque ad capessendas præceptorum *Ratio cur pueri anteactorum memores.*

traditiones prōpta sit, alacris, expedita, erecta. Siquidem quum nondum rerū ac verborum mole mens obruatur, nec negotijs, vllisque occupationibus grauioribus sit distracta, tenacius inhæret quę primis annis animisq́; puris instillantur. Cęterum quum Memoria rerū in priore capitis parte quæ sinciput dicitur, concipiatur, vbi sensus primarius seu cōmunis viget, tum verò quę eius munere parta sunt in posteriore seu occipitio reconduntur, atque asseruantur. Quocirca consultò faciunt qui nuchā ac ceruices à frigore ventisque tuentur ac muniunt: nā hæ partes affectę epilepsiam, lethargum, stuporem, paralysim, tetanum, obliuionē inducunt. Quamobrē omnia ea amoliri par est, quæ memoriæ officiunt, aut vllam illi iacturā inferre possint. Quoniam vero multa animo obuersantur, atque in memoriā recurrunt etiam inuitis ac repugnantibus, quæ obliuionis tenebris obruenda potius, quā ea patiamur diutius menti inhęrere, vt inhonesta quędam, ac vitiosè parumq́; decorè peracta: plurima autē quę meminisse expedit, ac salutaria sunt, excidunt, horū accuratè habenda ratio, ne vt vulgo fit, istarum rerū delectum ac discrimen sustulisse,

Nucha & ceruices muniēda.

Obliuio aliquando grata.

lisse, aut non obseruasse videamur: quamobrem quæ quisque meminisse velit, subinde ab animo reposcat, atque in mentē reuocet, eaq; crebro meditetur ac reuoluat: quæ vero excussisse velit atque obliuisci, tanquā noxia ac menti perniciosa, ijs ratione ac iudicio acriter obsistat atque obluctetur. Vti enim natura comparatum est, vt mens humana quæ ab integritate delapsa est, pessima pro optimis amplectatur, eaque promptius concipiat atque addiscat: ita quoque tenacius ac fixius inherescunt deteriora adeo v. tægerrimè excuti queant. Quæ res effecit, vt Themistocles ab illo qui artem memorandi profiteretur, sciscitatus sit, *essetne ars aliqua quæ nonnullarum rerum obliuionem polliceretur: meminisse dum libet, sed non æquè facile quæ se præter voluntatem menti ingerunt, obliuisci*. Sunt enim quorum obliuio nobis gratior est, quàm memoria, sic vt plerique grauatè ferant, obductas cicatrices refricari, ac redintegratione quadam iam pridem sopita sepultaque in mentem reduci. Quò spectat Prouerbium, *Malum quod bene conditum est, ne moueas*. Cæterum quū multa passim apud Rhetores obuia sint atq; exposita quæ memoriā fulciunt, mul-

Memoria rerum renouanda.

Natura vitiosa in deterius prona.

Themistocles obliuionem quare optauit.

Obliuio rerū quando expetēda.

Prouerbiū, Nō monēda noxia.

taq; illi adiumenta pollicentur, nō visum est operæpretium lectorem ijs commemorandis demorari, eoque magis quod pleraq; operosa sint, ac vix anxia cura obseruari queant. Siquidem ingenij mentisque acies huiusmodi pręceptionibus hebescit, ac natiua memoriæ vis obruitur. Inter alia aūt stabiliēdæ memoriæ præsidia, hoc pręcipuè spectari debet, vt corpus salubre cō sistat, nec vllis morbis pręsertim qui capiti noxā inferūt, expositū. Sōnus sit moderatus corpore nō in dorsum, sed in latus exporrecto: animus tranquillus ac placidus, mēs sedata, omnibusq; superuacuis ac negotiosis occupationib⁹ libera. Atqui quū hæc animæ facultas fragilis sit & delicata, nulla re graui⁹ afficitur, quā cruditate, luxuria, intēperantia, crapula, ebrietate. Interim in excolenda fouendaq; memoria, omnia acciri debēt adiumēta, omnia adhiberi adminicula, quibus illa fulciri posit, & augescere: inter quę est asiduus legendi dicendiq; vsus & exercitatio, adhibito ordine, ratione, ac modo, exclusa tumultuaria ac cōfusa lectiōe. Nihil est quod magis cura, studio, industria, diligentia, cultu vigescat ac roboretur, nihil quod ęquè incuria, ignauia, oscitātia, inertia, intercidat atque

Sanitas memoriæ robur.

Memoriæ pernicies eruditas ex crapula

atq; obscuretur. Et quẽadmodum vanitas est, vt is ait, & iactatio circa memoriæ miraculũ arte potius, quã natura gloriari: ita sapiẽtis ego iudicio, naturę dotes atq; animi mentisq; munera, vt agros excolere, ac fœcunda efficere. Iã vero vt aliqua præcepta medica referã, quo min⁹ hic fundus sterilescat, hoc meminerit qui hãc vim stabilẽ prę{s}tare velit, cœnandũ parcius, aut si largius cœnatũ sit, inambulet, festiu⁹ videri affectet, nihil serij meditetur, aut se anxijs ac scrupulosis reb⁹ defatiget: vbi vero inter somnũ ac cœnã sesquihorę interuallũ intercesserit, quieti se dedat, ac lateri incũbat dextro: diluculo experrectus omnes meatus expurgãdis proluendisq; excrementis destinatos exoneret, primum linguã defricare pergat, caput eburneo pectine placide demulceat, capillos sibi adimi patiatur, præsertim si anni tempus, regio, cõsuetudo id exposcat: nam hibernis mensibus id tentare, cœloq; Aquiloni ac polo arctico exposito non minus insalubre est, quàm ridiculum: adimunt enim sibi naturæ pręsidia ac munimenta quę frigus arcent, atque externis iniurijs obsistunt, aliaq; ascititia tegmenta capita applicãt. Vbi vero aura placida est, regio tẽperata,

Ad Herennium lib. 3. titul. 7.

Memoria cœnã parcã exigit.

Præposter a capitis rasura.

cœlum nec asperum nec rigidum, raso esse verticenon improbo: effumant enim liberius vapores densi qui memoriæ officiunt. Itaque videntur mihi salubri cõsilio plerique, qui nonnullis Diuis addicti sunt, atque illorum institutũ professi, non superstitionis ratione gestare caput glabrum, atque ad viuam cutem detonsum: subleuantur enim hac re omnes qui pituita, qui catharrus, qui dolore capitis conflictari solent, aut quibus ex humorum redundantia caligant oculi, aures obsurdescunt, nares obesæ atque obturatæ, sic vt in morbis quibusdam capitis in mentis alienatione, desipientia, delirio, phrenesi, mania, melancholicis affectibus, furore, insania, consultum visum sit medicis abradi capillos: quod ipsum nõ vanum existimari velim, quũ quisque experiatur, adornata cõptaque barba, vel ea penitus adépta, hilarioré esse se, minusq; morosum. Quin multis cõsultor esse soleo qui vitiosis sunt oculis ac caligantibus qui surdastri sunt, aut grauedini obnoxij, vt frictione capitis, barbæ rasura, aliaque illarum partium commoditate vtantur, atque vt cuique nationi peculiare est, tonsoris opera illas partes permulceri patiantur: nõ solũ enim venustior quis-

Memoriæ rasum caput cõfert, nonnullis officit.

Memoriã barba rasa adiuuat.

quisq; efficitur, sed animo mitiore, magis que tractabili, sic vt mens exhilarescat, ac sit erectior, memoria magis eluceat, spiritus qui ad quasuis actiones nos impellũt, excitētur, omnesq; sensus paulò ante sopiti se proferãt atq; enitescãt. Quod si os, fauces, palatũ subinde colluat, dẽtes defricet, nares emungat, aures à sordibus scalpello expurget, pectus tussi, screatu, sternutamento, popismate dilatare non desinat, partesq; infernas, ventriculum, lienẽ, iecur, intestina, aluum, vesicã suis excrementis exoneret: nõ solum memoria, sed omnia mẽtis organa, ac singulæ animæ facultates citra offensam munere suo defungentur. Quoniam autem magna ex parte frigida humidaque qualitas memoriã infestat, illamque obruit, hæc contrarijs est expugnanda, ijs scilicet quæ humorẽ superuacaneum absumunt, ac cerebro robur conciliant: vt sunt nux myristica seu muscata præsertim quæ non exucca est & cariosa, rosmarini flos, eiusque frutex, & quidquid ex his confici solet, amaracus, melissophillos, vulgo melissa: vtriusq; differentiæ stechas ab insulis nomen sortita, Pæoniæ radix, eiusque baccæ fruticulus quem viscum vocant, Satureia, hissopus, *Memoriæ quæ conferunt.*

Herbæ quæ mētē acuunt. Thimbra alia à Cimula.

thimbra quam vulgo nescio qua inducti ratione nunc Oreganum vocant, quę alia est à Cimula, odoris saporisq; inter elixas carnes gratissimi: nam hibernis mensibus non exolescit aut emoritur: quibus accedūt bethonica, verbasculus odoratus, vulgo herba paralysis, maron, vel origanū vulgare, aut siluestris maiorana, ocymū quod basilicon vocāt vtriusq; differentiæ Iridis radix, Inula vulgo enula campana, raphanus, hoc est, radicula quę ęstate nusquā nō mensis infertur ad acuendam appetentiam, atque edendi auiditatem: inter exotica autem & peregrina Zedoarium, gariophilli, macer quæ nucē muscatā ambit. Zinziber pręsertim viride ac melle conditum, acorus non adulterinus, casia accina momum, carpesiū vulgo, vt opinor, cubebe, mirabolani conditi seu in melle asseruati. Horum pleraque vel in syrupos redigi possunt, vel in pulueres aut condimenta reduci, vel eorum decoctum sumi aut dilutum, ab ijs pręsertim qui loca frigida humidaq; incolunt, ac natura pituitosi sunt. Nam seniculis aridis, exhaustis, irrigari postulant quum corpus, tum sensuum instrumenta, ac suaui alimentorū rore madescere ac perfundi, vt sunt

Memoriæ remedium vbi ex frigiditate et humiditate contractum est vitium.

Memoria quæ exigit à siccitate orta.

corti-

cortices citri, hoc est, mali Medici conditi, glycyrrhiza, nymphea vulgo nenuphar, buglossus & quæ nobis borago dicitur, vuæ passæ exéptis vinaceis, passulæ Corinthiacæ quęque moderate calefaciūt & humectant: Cuius generis sunt mel, zaccharum, vinū subdulce ac minime austerum, butyrum atque oua recentia, nuclei pini, amigdale dulces non rancidę, ne vetustę, pistacia, castaneæ mollius tostæ, auellanę, nā iuglandes memorię officiūt, vt etiā cepe quod oculis caliginē infert vapore calido vt lactuca frigido, somnifica vi ac soporifera. rapa vero ac napi cocti aut elixati, si quē experiri libeat, oculorū claritati adminiculātur, illisq; somēta ministrant ob calidi humi di q; flatus copiam, qua & semē augent ac Venerē stimulāt, si gingibere cōdiantur. Quod vero ad cerebella attinet, nihil perdicū efficatius in erigenda memoria, nec magis præsentaneum, quibus accedunt passerculorum, omniumque alitum quæ agilitate pollent ac se volatu exercent, de quibus aliâs. Caput lotionibus fatigare quāquā id pleriq; non improbāt, nulli persuasum cupio red dit enim craneū imbecille, atq; ad lenissimam auræ iniuriā distillationibus accatar

Cepe oculis & memoriæ noxium.

Lactuca visum obtundit.

Rapa spiritus visorios instaurat.

Cerebella quæ memoriæ prosint.

Caput nō fatigandum lotione.

this expositum, pedes vero abluere ex decocto foliorum lauri acros marini, fenicu li, non equidem improbauerim, auertit enim à capite vapores ac fuliginem quæ mentem offuscat. Quo vero fumi reprimi possint, ac cerebrum minus vaporum cõcipere, peracta cœna aliquot Coriandri grana prius macerata aceto in quo samsuchus decoctus sit, mox zaccharo incrustata ac tenuiter obducta, occluso ore dẽtibus conficiantur, dici vix queat, quantũ mæmoriæ profuerit: nec minus efficax est id quod ex cotonijs cõficitur, si ab assumpto cibo nonnihil assumatur, discutit enim fumos, ac prohibet vapores sursum eniti, quod ipsum etiam præstant aliquot grana masthicis deglutita. Odorifera quoque identidem naribus admoueri debẽt, præsertim quę sunt vibrantis naturę ac calorifica, vt lignum aloes, gariophilli, rosmarini flos, ocynum, nigella, succinum orientale quod ambra grisea vocatur, zubetum rosæ rubentes, caprifolij flos, spica Celtica, multaque alia quæ nullam grauitatem expirant, sed iucundũ gratũque odorem exhalant. Omnia enim hæc spiritus recreant, suoque effluxu cerebrum reficiunt. Quod si res propemodum deplo-

Coriandrũ incrustatum.

Diacidoniõ vulgo carnes cotoniorum.

Mens odoribus recreatur.

plorata sit atque ad extremam obliuionē quis deuenerit, vt in lethargo, foris nucha & ceruices inungi debent oleo castorei, nigellę, euforbij, costi, erucę: intus vero momentum exhibeatur confectionis Anacardinæ, aut ipsa lingua defricetur: dissoluit enim extremè frigidā humidāque ac viscosam pituitam: sic vt apoplexia perculsis loquelam restituat, linguamque hærētem refulciat, quod ipsum & oximelle, Scillitica perfici potest, ac vino ardente in quo grana aliquot erucæ macerata sunt, ad hæc enim tanquam ad sacram anchoram confugimus in deploratissimis morbis, in mitioribus vero alia iam memorata adhiberi possunt, vt serapion de stechade, dianthos dulcis, aurea Alexandrina, diacastorium, pliris cum musco, theriaca & Mitridaticum. Experimento autem ac quotidiano vsu comprobatum est Agalochum quod vulgo lignum aloes vocatur vel suffitum vel naribus admotum mirifica esse vi in corroborādo cerebro ac sensibus excitandis, adeo vt si in puluerē redigatur admixtis aliquot gariophillis, atque osse de corde corui, eaque oleo nigellæ commisceantur, eas vires conferre cerebro, vt si galli gallinacei vertex eo oblina-

Memoria deplorata vt instauranda.

Anacardina confectio memoriæ vtilis.

Quid loquelam restituat.

Vt loquela restituatur apopleticis.

Agalochi aut ligni aloes vis.

Gallus vt continēter & indefesse cantillet. linatur, cantillare ac crocire non desinat.

De Calidi & sicci corporis statu & habitudine: Obiter qua sit natura, condicione, ac moribus, animiq; propensione homo bilosus seu Cholericus.

Caput Quintum.

QVum nihil sit in externis naturæ rebus diuturnum ac stabile, nec quidquam vigorem suum constanter tueatur, sed omnia iacturam patiantur ac vergant in deterius tum humanæ quoque res varias mutationum vices subeunt, grauesq; lapsus atque inclinationes patiuntur. Sic Calidus & humidus corporis status ætatis progressu ad calidum siccumque habitum deuoluitur. Siquidem calor humorem natiuum sensim taciteque absumit ac depopulatur, totique corpori siccitatem adfert, quæ qualitas ad proferendam vitam naturæ est aduersissima. Vt enim accensis cereis ac funalibus flamma pabulum & quo alitur fomitē depascitur, quo exhausto, vtrique extinctio imminet & interitus: ita insitus calor succum geminum quo subsistit ac fouetur: pedetentim immi-

Omnia mutationi obnoxia

Simile à cereis ac funalibus

imminuit, sibique atque vniuerso corpori exitij causam ministrat. Corporis autem constitutio quæ ex calida ac sicca qualitate emergit, ab eaque appellationem sortitur, adaucto per eas qualitates humore feruido, hominem biliosum constituit, ob flaue scilicet bilis redundantiam: *Homo cholericus.* cuius humoris duo constituuntur discrimina, vnum naturale, alterum quod præter naturam corpori inest. Naturalis autem bilis excrementum est concocti sanguinis sapore amaro, colore verò effectuque igneo. *Bilis naturalis & præter naturam.* Flauescit enim ac splēdida est, vbi hepatis calor moderatus existit: vbi vero viscus hoc plus satis accenditur, ebullit quoque bilis atque efferuescit, illique color in luteum obscuratur: quali conspici solet exoticus ille liquor aut zythus qui Belgis *Iopen bier* nominatur, aut vbi oleum ac butyrum liquefactum vritur, nimioq; feruore torretur, atq; nigescit, quo fit vt fuluus color in opacū atrumque colorem demigret, qui etiam in externa cute nōnunquā se profert vbi, diffusus biliosus humor in cutē erumpit. *Simile & Ceruisiæ & olei colore.* Flaua autem bilis geminū in corpore munus obit: nam pars eius sanguini mista transit in venas, quò is cōmodius angustos quosq; meatus *Flaue bilis munus*

pe-

penetret, atque ad membra quę bilis nutrimentũ expoſcunt, deferatur. Pars cætera ad fellis folliculũ, iecoris infimę parti ad nexum relegatur, mira ſolertia id prouidente naturæ opifice, vt cui viſceri attrahendi perficiendiq́ue alimenti vim admirabilem eſſet elargitus, conceptaculũ quoque ſuperuacanei inutiliſq́ue humoris adiungeret, ne quid incõmodi ad reliqua membra hinc poſsit deriuari, ſiquidẽ bilis eius eſt naturæ, vt vim igneam proferat, cuius motu atque agitatione velut face ſubdita excandeſcimus atq; animo cõcitamur. Vnde appoſite Ira definitur ardor & ebullitio quædam ſanguinis circa cor, quam cerebrum quoque incaleſcit ab humore bilioſo excitata, quę ſiquando illata eſt iniuria, vltionis eſt auida. Inferioribus vero partibus eũ vſum prębet vt inteſtina ad excrementorũ deiectionẽ extimulet, iritetq́ue: cuius rei cauſam prouida ſolerſq́ue natura excogitauit ac emolita eſt cõplures meatus expurgandis proluendiſq; huiuſmodi ſuperuacaneis humoribus, nẽpe renes atq; vrinarios tramites: inteſtinum ieiunum, quod ab influente bilis acrimonia cõtinenter excremẽta excutit, veſicam, aures, & ſubcutanea ſpi-

Ira quid & vnde.

ſpiracula quæ pori vocantur, diſcutiendis ſudoribus deſtinata, quorum pleraque ſi obſtructione laborant, totam noxij humoris colluuiem intus cohiberi cõtingit, atque in præcipuas aliquas partes impetum facere. Sic vbi folliculus fellis ſeu bilis flauæ receptaculum, ea ſentina quã ab hepate exhauſit, exonerare ſe nequit, illã vel in ventriculum, vel in iecoris cauitatẽ refundit: quò fit, vt per vniuerſum corpus bilis effuſa ſanguinẽ quum qualitate ſua, tum colore inficiat: hinc Ictericus & morbus Regius, ſic dictus, quod exquiſitiſſimum victum ac menſam regalem exigat, qui corpus vndique auriginoſum efficit, hoc eſt, luteo ac flauo croceoq́ue colore perfuſum vt argẽtum incruſtatum auroq́ue obductum. Quod ſi gracilia inteſtina ſeu Ilia affici contingat, intolerandi cruciatus, clamoſiq́ue dolores ac torturæ excitantur. Ilion hoc malum vocant, & conuoluulum, quod ad cordæ ſimilitudinem inteſtina conuolui ac contorqueri videantur. Cõtrahitur autem hic morbus vel ab inflammatione, vel ab aridi toſtiq́ue ſtercoris obſtructione, quum bilioſi humoris minor copia eò confluat, quàm vt excrementa poſsint excuti, ita ſi ſuperior inte-

Bilis per quas partes expurgatur.

Morbus Regius vnde dictus.

Ictericus inauratus

Iliaca paſſio.

stini pars affecta est, cibus: si inferior, oleta per os egeruntur, podice tam arctè occluso, vt ne flatus quidem ab illo prodeat: multos prætereа affectus flaua bilis parit, vt tertianas, vrenteſque febres, vbi extra venas illa putreſcit: verum quum in Medicorum libris paſsim obuij ſint & accuratè deſcripti, illorũ narratione ſuperſedendum exiſtimo. Cęterum quę ſit calidi & ſicci temperamenti, denique bilioſi hominis natura & conditio, tum quibus argumẽtis depręhendi poſsint, obiter indicandum. Principio, vt externas notas perſequar: Corpus huic conſtitutioni calidum, gracile, macilentum, muſculoſum, longitudine decenti ac moderata: quorum plerique tametſi ſtatura puſilla conſpiciantur, ac minus procera: alacres tamen ſunt, erecti, agiles, inquieti, atque vt apes inſecti genus exile & minutum,

Nota calidi & sicci status.

Simile ab agilitate apum.

Virg. li. 4. Georg.

Ingentes animos paruo ſub corpore verſant.

Color verò ijs fuſcus aut rubore quodam perfuſus, pręſertim vbi incãdeſcunt, aut incaleſcit exercitatione corpus plerisque autem pallidus aut ſubluteus, Cutis hiſpida arterijs veniſque amplis ac conſpicuis (neque enim ſub carne deliteſcunt) vt

vt quam ſimul cum adipe calor diſſoluat, Vrina rubicunda, crocea, flaua pro bilis ac feruoris ratione, Pulſus citus ac velox, vti etiam inceſſus, Lingua volubilis & expedita, Capillus vero niger, plerisque criſpus, atque intortus, vbi calor & ſiccitas eſt intenſior, qui ſerius caneſcit, at ob ſiccitatem cito defluit, Naſus magna ex parte aquilinus, & aduncus: nõnullis autem præſertim Germanis, Sarmatis, Pannonijs ac Belgis rutila barba, ac flaua cæſaries, quod euenit ex ſplendida lucidaque ac ſyncera bili, quæ a calore feruido non deuritur. In Belgica autem à popularibus notari ſolent Ænobarbi, hoc eſt rutila æneaque barba inſigniti, aut quibus capilli rufeſcunt, quod illorũ moribus aliquid vitij ſubeſſe cenſeant aut improbitatis quandã maculam in animo menteque occultari ac reſidere. Vt eñ Themiſtoclis pædagogus nihil mediocre in illo futurum pronunciauit, ſed aut inſigne Reip. commodum, aut detrimentum: ita Belgæ quoque dictitant ab eiuſmodi hominibus aut ſperanda optima, aut deterrima. Quin & hęc iactatur Prouerbialis ſententia. *Rooden baert ſelden goedt oft van goeden aerdt*, hoc eſt, luteæ aut flauæ barbæ

Vnde flaua cæſaries.

Prouerbiũ in rubenti barba homines.

Themiſtoclis ingenium.

Suſpecti ænobarbi.

homines raro laudatæ esse indolis, aut spe ctatę integritatis: quod in vita ac moribus omnique actione improba quædam calliditas, & insidiosa astutia lateat, quę in negotijs, contractibus, mercaturis, alterius dispendio se prodit, ac palam facit quibus sint artibus & fallacijs instructi: Quod vt in plerisque eius notæ hominibus, quoniam laudabilis desit institutio, obseruari fatear: ita complures commonstrari posse video, quibus is color, ac barbæ apparatus ad summum decus & ornamentum nihil officiat, quin potius ad decorem sit adiumento: paßim enim in aulis principum, in consessu cœtuque procerum, inter negotiatores honestos & quotquot præ cæteris Aquilonios tractus occupant, multi conspiciuntur virtutis spectatæ ac singularis prudentiæ, qui in rerum publicarum functionibus præclarè se gerunt, omnibusque se integros præbent & inculpatos: vt vir illustris Petrus Carbonarius Brugis oriundus, qui nō vni suo Lemnio, sed optimatibus quibusque vnice charus acceptusque est, qui sibi demandatas ac commissas legationes, quæsturas, prætorias functiones summa cum laude obit atque exequitur. Quod autem triobolares quidam,

Barba rutilia non semper improbum designat.

Petrus Carbonarius.

dam, infimæque fortis homines ea barbæ ſpecie & colore futiles ſint, pleni rimarũ, qui hac atque illac perfluunt, nec quidquam penſi habent, aut frugi ſunt: corruptæ educationi tribuo, quæ naturæ procliuitatem ad vitioſos mores pertrahit: hinc enim efficitur, vt quiſque tales inconſtantes experiatur, fallaces, ſubdolos, vafros, aſtutos, ingenio vario, verſatili, verſipelli, πανούργῳ, obiter Punica lubricaque fide, ita vt in negotiandi contractibus non ſit conſultum illis fidere: vt qui tanquam anguillæ ac murenæ, elabantur, atque in negotio quamlibet intricato ſe expediant atque eluctentur. Quibus ſi accedant alia corporis vitia, deterior eſt illis naturę cõditio, magisq́; improba, hinc ſcitè Martialis.

Vnde prauí Rutiliorũ mores.

Homines lubrici fidei.

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine læſus:
Rem magnam præſtas Zoile ſi bonus es. *Lib. 6.*

Quæ vis illis indita eſt partim ab aſtrorum influxu, nempe Solis & Mercurij vi, partim quæ mihi videtur præcipua ac potior, ob humoris bilioſi ac ſpirituũ tenuitatẽ, quæ calore ſubtili perfuſa ad huiuſmodi actiones illos incitat atq; impellit. Sunt præterea inter hos variæ cõditionis homines, nẽpe ardeliones, hoc eſt, homines inquieti, clamoſi, feruidi, volubiles ac præcipiti

Ardeliones qui.

cipiti quadam dicendi celeritate, quibus, vt apposite Iuuenalis:

Sat. 3. *Ingenium velox, audacia perdita, sermo*
Promptus & Isæo torrentior, obiter illos
Esse putes quemuis hominem: tum dicier aptè
Gramaticus, rhetor, geometres, pictor, aliptes,
Augur, schenobates, medicus, magis oīa nouit.

Quales fere conspci solent pantomimi, histriones, circulatores circūforanei, agyrthæ, hoc est, qui plebem ad nugas conuocant, rabulæ, spermologi, buccetę qui incessu, manu, vultu, oculis, voce, gestibus actuosi sunt ac iactabundi, omnibusque se negotijs, contractibus, actionibus, conciliabulis, sodalitijs immiscēt atq; ingerūt. In somno tumultuosi vt qui exiliant, ob feruidos spirit⁹ qui etiā sopore oppressos erigunt atque ad motum incitant. Multifariam enim flaua bilis mentem hominum informat, variosque mores, studia, animi propensiones ac motus profert. Hinc siquidem euenit vt quicunque cali dā & sicca constitutione existit, atque inter cholericos censeri soleat, ferox sit, imperiosus, indomitus.

Hor. in arte Poëtica. *Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,*
Iura negans sibi nata, nihil non arrogat armis.
Iuue. sat. 6 *Hoc volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.*

Qui

Qui tamen vt leni momento incandeſcat, ac ſit natura iritatior: ita ſubſidẽte bile confeſtim deferueſcit ira, ac redditur placabilis. Cæterum quum præter flauam bilẽ quæ vna naturalis dicitur, plures ſint humoris huius differentiæ, ac ſua cuique natura & cõditio: de ſingulis obiter diſſerendum. Principio à flaua bili procreatur pallida, eo, quo malum Medicum quod citrium vocant, colore, ex viridi in luteum langueſcens: viget autem ineunte vere vnà cũ ſanguine in iuuenili, & quod in dies adoleſcit, corpore: quo fit vt ea ætas illo anni tempore tertiana febri infeſtari ſoleat, ſiquando is humor oborta obſtructione, putreſcit atque extra venas effuſus inflãmatur: cui affinis eſt ſpuria notha que tertiana, ſic dictã, quod nõ ex ſyncera flaua bili, ſed nonnulla pituitæ parte excitatur. Nam æſtuoſa febris quæ καῦσος Græcè ab ardore dicitur, ex rubra cholera intra venas concepta putrudine, accenditur, quæ deliria ac phreneſim, mentisque alienationem inducit. Siquidem ſic affectis abſurda quædam ſimulachra animo obuerſantur, ac mentem formidine nocturniſque facibus trepidantem.

Pallida bilis vulgo citrina.

Febris tertiana vnde.

Febris æſtuoſa.

Luc. li. 7. *Exagitat vesana quies, somniq; furentes,*
Atq; aliena premit vani terroris imago.

Biliosis terrifica somnia. Omnia siquidē ijs conflagere videntur, atque ædificia, villæ prædia incendi funestisque cædibus ac tumultu bellico omnia cōpleri, quorū pleraque etiā citra febrim euenire solent, bilis fuligine ac fauillis in cerebrum delatis. Quæ si quando corpori mentique infesta esse pergunt, confestim expurgata bile vomitu, sudore, alui deiectione quæ radice Pontica perfici potest, atque vrinā prouocantibus, vt est vesicaria, asperagus, apium hortense, anisi & feniculi semen, immutanda victus ratio: reiectisque calidis, pinguibus dulcibus quæ in bilem promptissimè transeunt, præter vuas passas & glycyrrhisam, hoc est, radicem dulcem, exhibenda quæ sanguinis feruorem temperant dilüuntque. In primis autem somnus inducendus lactucis atque acetarijs quæ cerebrum omnesque partes humectant ac reficiunt. Quum autem calidis & siccis, omnibusque biliosis multa noxia sint & perniciosa, tum nihil immodico labore, vigilia, inedia, iracundia, Venere immoderata nocentius. Singula enim horum vires exhauriunt ac depeculantur: neque enim aridis ac maci-

Bilis qualiter purganda.

Somnus biliosis vtilis.

lentis

lentis quidquam adimi poteſt, quin potius ſaginari poſtulant, atque vt pecudes opima irriguaque paſcua: ita illi delicatas menſas exigunt. Quemadmodum enim arbores & virgulta quæ ramis & fronde minus luxuriant, putationem reſpuunt, nec coërceri ferro ſuſtinent: ita extenuata corpora & quibus multa deſunt, quod ad firmum corporis habitum ſpectat, nulla ſui parte mutilari, aut ijs quidquam eripi debet. Cæterum alia eſt bilis ſpecies quæ à naturali ratione ac modo excesſit ac degenerauit, Vitellina medicis dicta ab oui luteo, cuius colorem refert & conſiſtentiam: nam immodico calore craſſeſcit, atque igneum intenſeque luteum colorem concipit, quàm ſi putreſcere contingat, atque inflammari, ardentisſimas illa febres excitat. Quocirca quum hæc bilis à mediocritate deſciuit ac delapſa ſit, contraria inſtituenda victus ratio, quæ extraneam qualitatem demoliri posſit atque excutere: nam ſi ſimilibus nutrimentis illam fouere tuerique pergas, exaſperabis intemperiem, atque oleum flaminæ adieceris. Eſt & alia bilis ſpecies Porracea à porri virore nuncupata: nam virideſcit atque herbaceo colore

Simile à ſaginãdis pecoribus.
Simile ab arborum putatione.
Vitellina bilis.
Oleum camino.
Porracea & praſina bilis.

lore conſpicitur, quæ in ventriculo ex vitioſis prauiſque ſuccis gignitur, atque oleraceis, cuius generis ſunt allium, porrum, cepe, naſturtium, eruca, braſsica, beta, cheriphillon: quum enim huiuſmodi alimenta à natura domari vinciq́ue nequeant, ac concoctione in ſalubrem ſuccum elaborari, ex his porracea bilis conflatur, quæ nõnunquam vomitu excuſſa linguam & fauces amarulento acutoq́ue ſapore imbuit ita, vt ęgrè ſuauiori liquore elui queat atque aboleri. Solet quoque noxius is humor nonnunquam in iecore ac venis ex grauiſsimis morbis produci, ſiquando bilis lutea deuritur vehementi extranei caloris incendio, quem vomitione excuſſiſſe perniciosũ atque exitiale Hippocrates pronunciat. Ex hac producitur aliud etiam excrementum tum reliquis deterius, ab æruginis ſimilitudine Æruginoſa bilis vocata, quę ex porracea vehementius deuſta conficitur. Siquidem excocta intenſiore calore humiditate, inareſcit, atque æruginis ſpeciem æmulatur, quod ex ignitis rebus, quibus bilis natura aptiſsime componi poteſt, dilucidè perſpicimus: nam ignis vis primum in candentes prunas ligna demutat, deinde

li. 2. præ-dict. ca. 39

Ærugino-ſa bilis.

de in atros carbones, postremò deflagran te prorsus igne sopitoq́ue calore, in cineres: Ita in corpore humano, primo crocea bilis conficitur: deinde inualescente calore præter naturam porracea, cui succedit æruginosa, postremò glauca ac cærulea, quod Glasti & Isatidis herbæ qua fullones ac tinctores pannos inficiunt, colorem referat, qui postremo in exactam atram bilem transmutatur. Quæ bilis species venenatis qualitatibus imbutæ, mentem malitiosis moribus, corpus vero fœdis morbis contaminant, quorum pars magna ægrè expugnari possunt, ac medicantis opem respuunt, vt sunt Carcinomata, cancri, phagedena ab exedendo nomen sortita, mentagra, morphea, carbunculus, sacer ignis, qui vulgo Antonio asscribitur, herpes, Estionemus quam Aulici qui ferè illi obnoxij sunt, Lupum vocant, nam cutem exhulcerat, ac carnem ad ossa vsque depascitur, illaq́ue cariosa efficit, ac membro vitam sensumq́ue doloris adiuit, quibus accedunt complures alij formidandi accontagiosi morbi, quos hæc humorum colluuies secum deuehit, sic vt non aliud, quàm olidum & putre cadauer ho-

Simile ab igne & carbonib. deflagra.

Glastum vnde.

Bilis malignitas.

Lupus morbus.

homines circumferant.

Virgi. Aene. 1. *Atq; artus fœda sanie, taboq; fluentes.*

De frigido & sicco corporis habitu, Cui quoniam homo Melancholicus subest, atque atræ bili obnoxius, illius quoq; natura & conditio explicatur, quaq; ratione expugnari possit edocet,

Caput Sextum.

Frigida & sicca qualitatum coniugatio habitum constituit longe deterrimum quum enim vitę salus & conseruatio in calido & humido consistat: cui cedo illa qualitas & corporis constitutio approbari posset, quæ vitæ fomenta, ac valetudinis pręsidia conterit ac depopulatur? Videmus enim in tota natura rerum ac vicissitudine stirpes, animantes, homines, quæque spirant, siquando calida & humida qualitate spoliari contingit ac destitui, specta re ad interitum. *Mors quid* Neque enim Mors aliud statui potest, aut aptius definitiōe explicari, quàm vitæ ac spirabilis naturæ abolitio, atque interitus, primarumque qualitatum quibus humores subsistunt ac fouen-

uen-

uenturextinctio. Siquando itaq; ad has qualitates deuentum sit vel ex morbi conditione, ac natura, vel ætatis ratione atq; annorum decursu, quisque sibi mortem imminere persuadeat, ac non procul abesse vitæ terminum. nam incertos atque inopinatos casus qui omnibus momentis cuique nostrum impendent, huc non referendos duco, quod præter naturæ rationem ac violenter ingruant, vitamque præmaturè depopulentur: qui vt nemini terrori esse debent, aut metum incutere, vbi vel iter ingreditur, vel mari se committit, quum Christiani hominis sit successum euentumque totius negotij, diuinæ prouidentiæ cui innititur, commendare: ita etiam in hoc corporis habitu cui extrema minantur, non est quod spes infringatur, aut languescat curandi corporis industria: sed dum aliquid vitæ superest, ea adminicula ac fomenta adhibere non desinat, quæ vsui esse posint in producendis annorum spatijs, nam multa nobis Dei munificientia suppetunt, quibus id cumulatè perfici posit, Vt enim arbores infœcundas, cultu atque industria feraces reddimus, atque agros steriles, longoque arandi serendique vsu exhaustos, stercoran-

Homo multis casibus expositus.

Securitas hominis Cristiani vnde.

Non desperandus animus.

Simile ab arborum & agrorũ cultura.

rando instauramus, ac restibili fœcunditate post liminio sementi messique reddimus idoneos: ita quoque corpora arida atque ad siccitatem inclinata alimentis naturæ fouendæ accommodis erigimus atque ad destinatum præfixumque vitæ terminum, tanquam ad optatum portum prouehimus, cuius rei potiundæ spem, ac consequendæ productioris vitæ

Quatenus aliquid optandum

fiduciam, nemo, si æquus sit rerum humanarum æstimator, improbare poterit, modo erecta in opificem penes quem omnia consistunt, mente ac voluntate, ad illum sua quisque vota referat, illiusque arbitrio singula moderari fateatur. Cæterum quum humor melancholicus frigidæ & siccæ qualitati subsit, nec vlla statui potest, habitudo, quæ hinc emergit deterior, aut minus commodam valetudinem constituat, de huius conditione, natura, effectu, viribus, differentijs, & quantopere corpus animumque afficiat, differendum. Est enim maxima hominum pars ineunte vere & autumno, quibus anni temporibus is humor redūdat atq; effunditur, melancholicis affectibus obnoxia, præsertim qui rebus politicis aut studijs literarum atque intempestiuis lucubra-

Melancholiæ nemo non particeps.

Li. 2. apho 20.

tio-

tionibus sunt addicti. Siquidem ex immoderata mentis agitatione natiuus calor extinguitur, ac spiritus quum animalis, tum vitales attenuati euanescunt, quo fit vt exhausto vitali succo ad frigidum siccumque habitum deuergant. Duæ autem constituuntur melancholici humoris differentiæ, vna naturalis, altera quæ præter naturam corpori inest. Melancholia vero quæ homini natiua existit ac familiaris, cæteris mitior est, minusque infesta. Nam cum sanguine in venas delata, suę sortis ac conditionis membra alit, illisque nutrimenta ministrat, vt sunt ossa, cartilagines, ligamenta, nerui. Est enim is humor decoctis ac liquatis quadrupedum pedibus non absimilis, qui lentore quodam inter edendum digitis labrisque vt viscus, adhærescunt, quo fit vt retinendi vi sanguinem imbuat, ac reddat spissiorem: quoniam quando vero sanguini subest, atque eius dulcedine diluitur, vt acerba vua melle vel zaccharo, ob id sapore existit non acido prorsus aut peracerbo, vt ea quæ fauces exasperant, sed subaustero quem Ponticum vulgo vocant, qualis est maturescens vua ex qua mustum exprimitur, quum nondum ex-

Studiosi melancholiæ expositi.

Melancholia duplex

Melancholia cui humori similis.

Simile ab elixatis animantiũ pedibus.

Qui sapor humori melancholico.

exactã maturitatem consequuta est, quæ le desinente autumno è Germania ac Gallia in Belgicam defertur ad explendã hominum auiditatem ac desiderium, quod quum gustu sit acerbissimum vt linguam radat, melle ac fauo condiunt, quod fastidiosis magis sapiat, ac palato sit gratius. Atqui vt fraces & amurca olei, vt fex vini naturam redolet, eundemque saporem atque odorem aliqua ex parte refert: ita succus melancholicus qui à sanguine defluxit, eius saliuam gustumque retinet. quo circa minus apposite atra bilis hic humor vocari sustinet, quum nulla adsit adustio, sed vt Gallenus ait, sanguis aut succus melancholicus, quæ nihil aliud est, quàm siccior densiorque pars sanguinis, feci qui subsidet atque in imum dolij decumbit, vigoremque vini conseruat ac prohibet euanescere, prorsus assimilis. Et quemadmodum vini infimum seu floces, hoc est, purgamenta ac feculenta proluuies quæ *Droesen* Belgis dicitur & *moeder*, vel potius à lutulenta turbidaque fece *modder*, vsui est nostratibus in conficiendo vino caustico seu vrenti, quod aquæ vitæ vel ardentis nomine plebi innotescit. Ita succus melancholicus qui vt triuiali verbo rem designem,

Simile ab acerbo vilo.

De locis affect. lib. 3. cap. 5.

Quid Belgis Droesen in musto.

gnem, sedimen est & colamentum sangui nis salutarem vsum habet atque vtilitatem: nam pars vna venas subit, suamque operam sanguini præstat: altera superiori cognata & affinis, ab hepate in splenem deriuatur quæ postmodum in vẽtriculum effusa, cui sinistra parte incumbit, suaque acrimonia ad ciborum appetentiã, atque edendi auiditatẽ stimulat, irritatque. Est autem id viscus molle, rarum, fungosum, spongiæ assimile, conceptaculum eliciendis sanguinis fecibus destinatum, quod plerumque ira turgescit, in eamque molem attollitur excrementorum affluentia, vt hominem oppressurum videatur, quod ipsum queritur Plautinus leno Cappadox: *Splenis vsus & natura.* *In Curcul. Act. 2.*

Valetudo decrescit, accrescit labor.
Nam iam quasi zona liene cinctus ambulo,
Geminos in ventre habere videor filios,
Nihil metuo, nisi ne medius disrumpar miser.

Quæ corporis pars quoniam agilitati officiat, ac veredarijs, cursoribus, velitibus, ferentarijs moram inferat, atque impedimento sit: persuasum fuit olim imperitæ plebi vel eximi id viscus, vel admoto cauterio aduri: quum absque vitæ iactura adimi nequeat, vt nec castori amphibio, *Splẽ agilitati officit* *Splenẽ nõ posse adimi.*

R hoc

hoc est, ambigui generis animanti testes, quos nugantur venatores ab illo mordicus abripi, atque insequentibus obijci, quò vitam redimat: quanquam id viscus si supra modum intumescat, cohiberi potest ac reprimi absinthij Pontici ac vulgaris vsu, asplenio, polypodio, sena, epichimo, rosmarino, cappare, cassutha, fumaria, phyllitide quæ vulgo scolopendria ac lingua ceruina nominatur, amigdalis amaris, nucleis persicorum, tamarice ac mirica: nam si excrescat, corpus attenuatur ac macilentum efficitur, sic vt apposité Traianus imperator fiscum spleni pronunciarit assimilem. Vt enim vbi fiscus atque ærarium principum augescit ac locupletatur, atteritur populus: ita excrescente splene contabescit corpus ac macie conficitur. Quum itaque excogitatum sit hoc membrum à naturæ opifice, vt hepar despumet; atque ab impuro, lutulentoque sanguine reddat purgatius: modis omnibus efficiendum, ne quid incommodi concipiat: siquidem liene obstructo aut imbecillitate affecto, succus melancholicus per corpus vndique diffusus fuliginoso ac fusco colore cutem inficit, mentique varijs ima-

Quæ Spleneticis vsui.

Splen fisco assimulatur. Traiano Cæsari.

imaginibus ac ſpectris infeſtus eſt.
Quod ſi munere ſuo probè defungitur, ac ſordes ſanguinis exactè combibat, hilaritatis ac geſtientis effuſæque letitiæ occaſionem hominibus præbet: ex ſyncero enim, atque à limoſa fece expurgato ſanguine ſpiritus lucidi purique emanant, à quorum puritate mens exhilareſcit, atque inter feſtiuos ſodales in iocos, riſus, facetias, lepôres, laſciuiam ſunt effuſi: quod etiam vuidis vinoque liberalius perfuſis vſu venire ſolet, qui tametſi natura tetrici exiſtant, atque in omni vitæ actione, fronte, oculis, ſupercilijs, inceſſu ſeueritatem quandam præ ſe ferant, vbi vino incaleſcere incipiunt, atq; inter præſtantioris formæ nymphas verſantur, frontem exporrigunt, omnemque ingenij ac morum aſperitatem excutiunt. Sic noui ſpectabiles aliquot ac Senatorij ordinis viros vel ex naturæ conditione, vel vitæ aſſuetudine ab omni prorſus hominum contubernio alienos, facie vultuque ſeuero, caperata fronte, adductis ſupercilijs, oculis toruum intuentibus, & qui ſubinde in obliquum detorti, obuijs minitari videantur; ipſoque aſpectu terrorem incutere; qui tamen in puellari

Splen vt de riſum moueat.

Seueri vino exhilareſcunt.

Melāchoilici quādo effuſe hilares.

conſeſſu, cœtuque Geniali detecta perſo-na habituque Stoico, in obeundis ſaltatiõnibus ac tripudijs perficiendis, agiles eſſent, & expediti: verum peracta nuptiali celebritate, rurſus ad ingenium, ad priſtinos mores, ad ſolitam grauitatem erat reditus. Quibus ego conſultor eſſe ſoleo, vt huiuſmodi ſodalitijs ſe ingerant, illosque congreſſus crebrò venentur: quò expoliri poſsint humanitatis vſu & cõſuetudine, atque ab illa perſonata ſeueritate deſueſcere, ſibique ad connubij ſocietatem aditum pàtefacere. Spleneticis itaq; & quotquot natura mœſti ſunt, menteque ob nubila, moderatus vini vſus, corporis agitatio, hominum conuentus & frequentia, commodam valetudinem vitæque ſuauitatem pariunt: hac enim viuendi ratione, calor natiuus vires cõcipit, atque vt ignis crebro motu ſplẽdeſcere ac ſcintillare incipit, ſpiritus quoque ſopiti exhauſta atri humoris ſentina, diſcuſſaque fuligine, reuiuiſcunt ac fulgore ſuo omnes ſenſus quorum mens vtitur miniſterio, collũſtrãt, atque ad ſingulas actiones inſtruunt. Quò mihi nõ prorſus abſurdum, nec à veritate alienũ exiſtimari ſolet carmẽ id, tametſi triuiale ac minus elaboratum,

Tetrici aſſueſcant ſodalitijs.

Simile ab ignis agitatione.

Mens

Mens ſapit, et pulmo loquitur, fel ſuſcitat iras,
Splen ridere facit, cogit amare iecur.

A quorum viſcerum functionibus non excluditur cor, vitæ ac caloris inſiti fons, vitaliſque ſpiritus origo, vt cui vis adſit ac facultas in obeundis naturæ munijs vel præcipua: ab eo enim viri ſapientia celebres, ac rerum cognitione imbuti, Cordati appellantur, & qui ab ijs remotiores, vocabulis deſignantur ab impotentia animi deſumptis, alijſque affectibus qui à temperantia ac moderatione longè diſſidēt: hinc Socordes denominati, qui deſidiæ, languori, otio, ignauiæ ſe dedunt, quos noſtræ ætatis Theologi Acedioſos vocant, hoc eſt, tardos, improuidos, inertes, oſcitātes, deſidioſos, negligētes, quique ijs rebus non inuigilant quæ optimi patris, ac ſeruatoris Chriſti nomen illuſtrant, nec ea conſectari curant, quæ illis ad beatè viuendum ſalutaria ſunt ac fructuoſa. Vecordes vero cæteris deteriores exiſtunt, qui nō aliud, quàm fraudes, impoſturas, cædes, inſidias, incendia, proditiones, ciuium damna, ac patriæ clades meditantur, atque nefanda ſcelera animo menteque concipiunt: quæ internæ labes, ac mentis veſaniæ in oculis, fa-

Cordis principatus.

Cordati qui.

Socordes qui.

Vecordes qui.

Mētis turbatæ ſigna.

cie, vultu, fronte, superciliis, totaque externa specie ac corporis habitu euidenter se proferunt, in quibus depræhensi æstuant, obmutescunt, hæsitant, dissimulant, tergiuersantur, diffitentur, aut ambiguè ac perplexè respondent, denique vel culpam in alium transferunt, vt Ædamus, vel ægrè se expurgant: quale nobis exhibuit specimen apud Salustium Catilina homo factiosus, atque in patriam ac ciues seditionis facibus armatus, cui ex conscientia scelerum, ac mentis inquietudine, color exanguis, fœdi oculi, citus modo, modo tardus incessus, prorsus in facie vultuque vecordia inerat. Simili quoque furore Saul rex ad perpetrandas cædes multaq; funesta impulsus est. Cain quoque iisdem furiis ac mentis stimulis agitatus, quòd fraterna cæde cruentus esset, omnem sibi ademit salutis spem, omnem interclusit veniæ aditum. Quum enim Dominus patrati sceleris confessionem extorqueret, atque illum de immani crudelitate appellasset, Cain tanquam nullius sibi culpæ conscius, nihil compertum se habere testatur, quo loco hæreat frater, qua sit valetudine, quid rerum gerat, & quibus sit implicatus negotiis, im-

Genes.2. *Catilinæ vultus.* *1.Reg.10.* *Genes.4.* *Cain diffidentiæ exemplũ.*

impudenter se ignorare profitetur.

Emergunt præterea ab imminuto corde menteque parum firma, à qua appellationem sortiuntur Excordes, quibus nonnulla melancholiç pars subest, sed pecunia. Sunt enim rationis inopes, stolidi, insulsi, insipientes, stupidi, deliri, quos scriptores minus culti insensatos vocant, Diuus Paulus quum Galatas stultitiæ insimulat, ἀνοήτους vocat, hoc est, crassos, indociles, tardos, stultos, ac rerum salutarium minus capaces, aut qui confestim ab instituto conceptaque doctrina resiliunt. Quocirca cerebrum seu mentis principatus tum cordis robore ac viribus consentit, mutuasque inter se operas conferunt, sic appositè cordati appellantur, in quibus viget mens, ratio, iudicium, intelligentia: illis enim præsidijs res magnas fortiter atq; animosè aggrediuntur, quęque animus concipit, sapientia duce perficiunt atq; exequuntur. Cætera vero iam memorata viscera sua quoq; vi atq; efficacia instructa sunt, sic fel iracundiæ causam ministrat, atq; ad irã, rixas, contentiones, iurgia, pugnas occasionem prębet: Hepar vero sanguine redundans, ac vino cõcalefactum, renes in amplexus ac concũbendi desi-

Excordes qui. *Galat. 3.* *Cordis & cerebri cõsensus.* *Mens cordi ministrat intelligentiam.* *Fel iræ fons.* *Hepar libidinis causa et renes.*

desiderium, in libidinem, in luxum, lasciuiam incitat: Cor autem cogitationes & conceptus, sensáque mentis pulmonis ac vocalis arteriæ adminiculo, tum vsu linguæ quæ proferendæ voci inseruit, exprimit, ac mentis cōsilia denunciat: Splen nisi quid obstet, hoc homini præstat, vt in iocos, risus, cachinnos, lasciuiam, petulantiam effusus, nihil minus, quàm seria meditetur. Econtra vbi id membrum impuri humoris confluuio obruitur, atque vel imbecillitate, vel obstructionis impedimento, iecur operam suā denegat, multa secum adfert incommoda quæ menti æquè ac corpori infesta sunt, nempe mœrorem, tristitiam, metum impēdentis mali, pauorem, anxietatem, formidinē, desperationem ac diffidentiam, hoc est, nullam spē ac rerum meliorum expectationem: quæ animi mentisque affectus atque ægritudines hominem immaniter excruciant, vexant, dilaniant adeo vt etiam totius corporis forma ac decor euanescat, omnisque externa species, tanquam argentum, fuligine obscuretur, non secus quàm in ædibus ex fumo vndique diffuso, nitida quæque fusca efficiuntur ac fuliginosa: quum enim humorum sordes affluen-

Pulmo & lingua conceptus denunciant.

Splē quur letitiæ causa.

Splē mētē obnubilat

Perturbationes animi.

Simile à fumosis ædibus.

affluentius eò confluunt, quàm vt calor atque insita membri vis posit conficere, grauiore mole labascit atque opprimitur. Vt enim quiuis baiulus aut operarius gestandis oneribus impar corruit, suo plerumq; ac rerum quas deferendas susci pit, damno ac iactura: ita vbi in illud viscus plus succi melancholici decumbit ac deriuatur, quā perferre queat, aut concoctione domare, plurima hinc detrimenta, variosq; morbos cōcipit. Siquidem liene affecto, vētriculus cruditate, nausea, fastidio, ructibus acidis infestatur: Hypocondria seu præcordia inflātur ac tumescunt, corpus fit gracile atque extenuatur, gingiuæ purulentis pustulis exhulcerātur, dentes efficiuntur luridi, rubiginosi, mobiles, cani, exesi, os fœtidum, fauces olidæ.

Simile à baiulis.

Splenis morbi.

Gutture sulphureas lente exhalante mephites. *Perf. Sat. 4.*

Ad splenis quoque morbosam intemperiem, affectusque vitiosos hunc morbū refero, quē veteres Stomaraccen & Scelotyrben nominant, Belgæ & prǽsertim Phrisij, quorum plurimi vere & autumno huic morbo obnoxij sunt, populari ac gentilitia voce *Schoirbuyck*, inculti scriptores Scarrificationem ventris vocant. Cōtrahitur autem ex fœda humorū col-

luuie, quæ quum ex ſplene in ventriculum confluat, contagione quadam dentes ac gingiuas inficit: cuius quoniam pars in pedes decumbit, confeſtim contrahuntur ſuræ, labant genua, compages diſſoluuntur, color circũ femora ad imum uſque calcaneum varius ac verſicolore ſpecie ſpectantibus horrorem incutit. De cuius morbi natura, ac curandi ratione, quoniam luculentum librum conſcripſit Guilielmus noſter Lemnius, qui eruditionis ornamenta, ac rei medicę decus atque inſignia, ſumma laude in Academia Piſana conſequutus eſt, ſuperuacaneum videtur plura de hoc morbo congerere. Cæterum omnia hęc ſplenis incommoda perferri poſſent ac tolerari mitius, modo infima membra, parteſque abiectæ atque ignobiles his tantum malis eſſent expoſitæ (quanquam illæ non minus neceſſarię ſunt, quã forices in ædibus ac cloacæ proluendis ſordibus deſtinatæ) verum cum principes partes ac mentis organa pari malo inuolui, varijſque affectionibus lacerari contingat, res maiorem diligentiam exigit, atque acrius in profligandis huiuſmodi hoſtibus inſiſtendum. Siquidem vapores tetri tanquam ex palude ac cameri-

Guilielmi Lemnij de Stomaracace liber vulgo ſcoerbuyc, cui grãdo porcorum affinis.

Simile à cloacis domeſticis.

merina quadam sursum delati, cerebrum insuauit, tristiq; halitu afficiunt, ac spiritus animales aliena qualitate imbuunt, hinc mentis inquietudo & alienatio, cogitationes absurdæ, somnia turbulenta, capitis vertigo, aurium tinnitus, oculorum caligines, luctuosa suspiria, cordis tremor ac palpitatio, quibus accedit animus mœrens & deiectus, anxius, pauidus, meticulosus adeo vt in hunc modum constituti, omnibus diffidant, amicos hostesque iuxta metuat, omni momento circũspectent, ac siquid increpuit, aut siqua leuissimus strepitus exortus est, expauescant, ac metu penitus concutiantur: etiamsi nulla subsit formidinis causa, nec quisquam tam afflictæ menti vllam tremendi occasionem præbuit, à quibus si sciscitetis, ac sis percontatus, quur se macerent, curaque innani ac mœrore ad tabem vsque se conficiant: aut nihil aut grauate respondent sic, vt eius rei causa ex hominum contubernio se subducant, ac societatem amicorum perosi, in loca deuia, deserta, opaca, demigrent, vt Thimon ille μισάνθρωπος, hoc est, osor hominum appellatus, ac Belerophon qui vt Ho-

Signa affecti cerebri.

Mentis inquietæ tormenta.

Thimon osor hominum.

Homerus refert, animi ęgritudines, ac mentis dolores captata solitudine excutere tentabat,

Iliad. 3.

Nam miser in sylvis mœrens errabat opacis,
Per campos solus latos, perq; avia rura,
Ipse suū cor edens, hominum vestigia vitans.

Causæ melancholici affectus.

Contingit autē multifariam in hunc habitum homines deuolui, qui ab eo prius erant alieni. Alij enim ex hæmorrhoidum mensiumq; suppresso profluuio, aut subsistente cohibitaque consueta aliqua emanatione huc delapsi sunt. Nonnulli ex longo diutinoq; mœrore ac mœstitia, vel ex parentum obitu, vel rerum fortuitarū iactura ac detrimento, aut denique ab alicuius rei potiundæ frustrata spe ac desiderio huc deuenerunt. Non desunt qui ex lucubratione intempestiua nocturnisque vigilijs, ac vita vmbratili, solitudine, inedia, penuria, angustia, vel etiam ab alimētorum vsu & consuetudine habitum melancholicum contraxerunt, atque ad frigidam siccamque intemperiem sunt delati. Plerique conscientia scelerum ac flagitiorum, quæ ab ijs patrata sunt, recordatione, aut vitæ per nefarias libidines atque effrenatas cupiditates transactæ memoria in melancholicos affectus demersi sunt,

qui

qui nõnunquam eò illos adigunt, vt cęcitate, animi furore, amentia, mentisque errore agitati vitæ tædiũ concipiant, multaque dira atque acerba patiantur. Siquidem vt apposite Iuuenalis: *Anxietatis animi tortura.*

Perpetua anxietas, nec mensæ tempore cessat, *Satyra. 13.*
Nocte breuem si forte indulsit cura soporem,
Et toto versata thoro iam membra quiescunt,
Continuo templum, & violati numinis aras
Conspicit in somno, ac mentem sudoribus vrget.
Hi sunt qui trepidãt, & ad oĩa fulgura pallent,
Quum tonat, exanimes primo quoq; tẽpore cœli.

Vide lector optime scelerate afflicteq; mentis angores, cruciatus, carnificinas, pauores, tormenta, quæ Deus opt. max. fidei etiam ac pietatis desertoribus, quiq; à sacratissima Religione, ac Dei verbo desciscunt, obuẽtura denunciat, sic vt iuxta prophetã *illis immittat spiritũ vertiginis, & errare faciat in omni opere,* sicut solet ebrius & vomens, sic vt ob mẽtis cecitatẽ ac Dei negligentiam, eiusque verbi contemptũ nihil habeant ingruente calamitate, vel horrore mortis, quo se fulciant, aut securos præstare possint: sed sunt illorum conceptus, cogitationes, consilia perturbata ac confusa, siquidem innituntur ac se inclinant in parietem caducum, hoc est in *Conscientiæ scelerũ.* *Esaiæ. 19.* *Neglectus pietatis pœna.* *In caducũ parietem inclinare.*

rem parum firmam vel potius noxiam; atque vt Esaias ait, *confidunt super baculum*
Cap.36. *seu scipionem arundineum confractum*. quo
Scipioni arundineo inniti. designat, illos spem in eo figere, qui tantum abest vt prodesse posit, aut aliquid
4.Reg.18. præsidij adferre, vt etiam noceat incumbenti, ac palmæ vulnus infligat, *manusq;*
Cap.29. vt Ezechiel ait *laceret*. Sunt præter hæc complura exempla, quibus Deus impios terret, ac desertæ contemptæque religi-
Deut.28. onis pœnam minitatur. *Quod si* inquit, *vocem Dei tui audire recuses, percutiet te furore, amētia, cæcitate, dabit tibi Dominus Deus tuus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam consumptam mœrore: eritque vita tua quasi pendens ante: timebis die ac nocte, tuæque vitæ diffides ob cordis tui formidinem qua terreberis, & ob eas imagines ac spectra; quæ oculis tuis obuersabuntur*. Rursus loco alio, quo etiam teterrimos animi morbos
Leuit.26. non defuturos indicat *Visitabo vos velociter inquit Dominus, in frigore, egestate & ardore, fugietis nemine persequente, ac terrebit vos sonitus folij volātis, occumbetis nullo pro-*
Hiere.17. *fligante, & tabescet anima in iniquitatibus vestris*. Non mitiora imprecatur Hieremias ijs, qui à Deo deficiunt, illiusq; verbo obsistunt, ac cultores veritatis opprimere

mere nituntur. *Non sis tu mihi formidini, inquit spes mea in die afflictionis: confundantur qui me persequuntur, & non ego: paueant illi & non ego: induc super illos diem afflictionis, & duplici contritione contere illos.* Quum autem quis angore mentis, & animi cruciatu, tum rerum fortuitarum iactura affligitur, in corpore quoque accepta nonnulla clade, geminato malo afficitur. Quum itaque he furiæ, ac perturbationes melancholicæ ex varijs diuersisque causis emergant: In primis expedit mali fontem tollere, ac radicitus errorem menti eximere: Proximum est corpori præstare suam operam, ac nihil non moliri, omnem mouere lapidem, quo tanta ægritudine quę corpori iuxta atque animo incumbit, aliqua ex parte alleuari possint, ac non nihil solatij percipere, sunt enim commiseratione digni, sic vt nemo nisi inhumanus censeri velit, illis insultare debeat; sed deplorare potius atque indolere, quod eò delapsi sint, atque à rationis mentisque iudicio exciderint. Scitum est illud Pauli, quod his etiam accommodari potest. *Qui sibi videtur stare, obseruet ne cadat.* quo quemq; comonefacit, in omni humanæ vitę cursu atq; actiõibus ne ę rebus secũdis ni-

Duplex contritio quæ.

Melancholici subleuandi.

1. Cor. 10.

Pauli locus explicatus.

nimium elatus plus satis illis fidat sibique securitatem polliceatur: fieri enim posse, vt ingruente externo aliquo impulsu concutiatur, ac grauioribus, quam quos paulò ante irriserit, corporis animique morbis succumbat, atque obruatur. Cæterum vt cuique innotescat, quibus argumentis atq; indicijs frigidus & siccus habitus depræhendi posit, eius notas quæ in externa specie elucent, quæque in intimo mentis recessu occlusę, actionibus dictisque se proferunt: tum quo effectu Melancholia polleat, obiter indicabo. Quoniā autem huic constitutioni Melancholica natura subest, eadem quo que signa huc referenda sunt. Si cui enim frigidi sicciq; corporis habitudinem excutere atque explorare libeat, atque in Melancholicos defigat oculos, primo quo que intuitu omnia inter se cōsentire, atque ad eandem amussim quadrare perspiciet. Siquidem eiusmodi homines corpore apparent squallido, macilēto, arido, strigoso, cute glabra, vnguibus aduncis, qui ex siccitate velut cornu ac corium, incuruescunt, præsertim vbi firmatus est habitus, atque adauctus qualitatibus, altius radices egerit: quales conspici solent in extenuatis morbo ac se-

Notæ frigidi & sicci habitus

ni-

niculis. Et quoniam omnes partes corporis flaccescunt, atque ali desinunt, crines rarescunt ac sensim defluunt, facies colore pallido, giluo, liuido deformatur. Omnibus enim Spleneticis color deflorescit, tu- *Splenetici decolorati* mescunt pedes, ventriculus cruditate afficitur, atq; ab influxu vitiosi humoris, ructibus, acidoque vomitu subinde infestatur, quo erumpente vnicè subleuantur. Quod vero ad animorum notas spectat, difficiles sunt, queruli, morosi, duri, intractabiles, præfracti, ad rem attenti ac pecuniarum auidi, verùm parci & tenaces, quiq; *Notæ animorum melancholicorum.* rebus partis abstinent, nec ijs perfruuntur, aut ad vsus vitæ necessarios accommodant. Ex incessu quoque illos deprehendes: vtuntur siquidem tarditate quadam, ingressuque lento ac composito, obstipo demissoque capite, aspectu, vultu, facie, oculorum obtutu toruo ac tetrico, tanquam è Trophonij antro, aut specu ali- *Trophonij specus.* quo subterraneo ([redacted]) nuperre- *Patritij antrum.* uersi, adeo vt quũ illos Saturni sidus vnà cum melancholia informet, taciturnitati ac silentio, tanquam voto, sunt astricti, sic vt ægrè ab illis vllas voces aut verba extorqueas. Hæc itaque & pleraque alia frigi-

S dum

dum ſiccumq́; habitū ac melancholicæ naturalis quæ à puritate nonnihil deflexit, conditionē comitari ſolēt. Cæterum quæ præter naturā corpori ineſt, multo eſt deterior, ac magis pernicioſa, denominatur illa appoſitè Atra bilis, quæ triplici differētia cōpræhenditur. Vna enim ex melācholico ſucco emergit, quę aut putredine, aut extranei caloris incendio in cinerē trāſit, vt fomites ac nutrimenta aduſtione atq; ignis ardoris deflagata. Putreſcens autem acidam atque acerbam qualitatem aſciſcit, aut acrimonia quadā imbutam. Quæ vero ex ardore progreſſa eſt, deurit atque acri mordaciq́ue vi corpori infeſta eſt, hoc à ſucco melancholico differens, quod fex vſta à non vſta: nam fex quæ nullam aduſtionem paſſa eſt, mitior eſt, quàm illa ex qua vel aqua vitæ ſeu vnium feruidum, aut alius liquor elicitur. Secunda quæ omnium deterrima à flaua vel lutea bili deuſta conficitur, quo fit vt picis in morem nigra ſit ac ſplendeſcat, vt gagates, lapis, bitumen, colophonia, & reſinata quædam luteo nigroq́ue ſplendore perfuſa, ob igneam partium in denſa compactaque materia conſiſtentiam: nigra itaque ipſa colore conſpicitur, vbi non igneſcit

Melancholia nō naturalis triplex.

Simile à rebus deuſtis.

Atra bilis quæ propriè.

ſcit aut accenditur, vt ſunt ebuli, ſambuci, liguſtra Pæoniæ baccæ, aut ceraſi nigręque vuæ acini, quorum ſuccus atro vel ſanguineo colore manus inficit. Quod ſi inflammari illam contingat, atque ardorem concipere; colorem exhibet coraſeum; atque igniti fulgentisque auri purpureo nitore diluti, aſsimilem. Hinc vbi igneſcit immoderatius, animi furor & concitatio, mania, inſania, rabies: econtra vbi omnia intra mediocritatem conſiſtunt, acumen ingenij, præſtantia doctrinæ, inuentionis ſubtilitas, lingua diſerta, ac loquendi peritia abunde inſtructa. Poſtrema atræ bilis ſpecies, pituitæ combuſtione concipitur. Quoniam itaque varia atræ bilis diſcrimina, ac Melancholici diuerſa ſunt conditione, natura, moribus, animi propenſione, forma corporis ac coloris ſpecie: ſuis quique indicijs obſeruari debent. Siquidem qui ax aduſta bili aut aſſato ſanguine in hunc habitum deuenerunt, amplis ſunt tumidisque venis: nam flatu turgeſcunt, colore corporis fuſco, atque abunde hirſuto, capillo denſo ac numeroſo ob caloris copiam, labris prætumidis propter humoris ac ſpiritus flatuoſi in ſublimes partes concurſum,

Atræ bilis quis color. Vbi igneſcit.

Signa atræ bili obnoxij.

quo fit vt & oculi illis nonnunquam promineant, rursus subsidētibus humoribus aliquando recondantur, nunc volubiles ac permistantes, nunc quieti atque inconniuenter immobiles: lingua vero quę mētis arcana detegit, atque in apertum profert, modo prompta & expedita, modo hæsitantior atq; in proferēdis vocibus tarda, blesa, titubans, balba, impedita: quod pro anni, ætatis, regionis, auræ caliginosæ vel serenæ, denique cibi ac potus ratione, intemperie quadam affici contingat frigidoque aliquo humore imbui. Est autem humor hic multiplex, vari⁹, multiformis, qui miris modis hominum corpora menteſque informat, ac diuersos habitus, mores, conditiones constituit. Habet enim ferro aut carbonibus, seu fossiles, seu factitij sunt, quiddam asimile, quæ ignita candent, ac fulgore auri collucent, membraque deurunt: extincta vero, nigredine obscurantur, ac colorem vel atrum vel rubiginosum oculis exhibent: Ita bilis atra tametsi frigida statui solet & sicca, deniq; ad nigredinem vergente colore, aliquid tamen illi caliditatis subest ab eius facultate & natura à quo profluxit, nempe bili flaua & sanguine. Sic enim amurca olei,

Linguæ hæsitātia.

Melancholia ferro aßimilis.

Atra bilis caliditatis particeps.

fex

fex & acetum vini, cineres ac carbones, titionum fumigantium ac prunarum naturam referunt: quocirca non est prorsus caloris expers bilis atra, sed vel aliquid eius qualitatis in se continet, vel capax est: licet enim longo vix tempore ignescat, vt ferrum, quòd vrentissimis ac bituminosis carbonibus iisque follibus instigatis opus habet, quo subigi malleis, fingique in incude possit, ardore tamen imbutum ita ignescit, vt nihil sit in corpore quod magis deurat: hinc tanta nullo propemodum temporis interuallo, risus ac lætitiæ in repentinam subitamq; mœstitiā autque angorem vicissitudo & commutatio. Vbi enim is humor incalescit ac calorem concipit, quoniam spiritus lucidi ab eo promanant, ad prodigium vsque exhilarescunt melancholici, atque ad cantilenas, saltationes, tripudia sunt propensi, ac præter solitum affabiles, liberales, benefici, ac nulli non expositi adeo, vt etiam in oscula atque amplexus puellares proruant, nec quid aliud, quam cōnubia meditentur, totique in posteritatis ac liberorum suauissimam spem sunt erecti, sic vt serió deplorent se tale quiddam iampridem non fuisse aggressos. Vbi vero

Exemplum ab aliquot liquoribus

Simile ab ignito ferro quod malleis subigitur.

Melancholici varij & inconstantes.

æstus deferbuit ac resedit ille animi impetus frigescente sanguine & sopitis spiritibus, omnium pertæsum est. Damnant ac detestantur hesternas actiones, pudetque erroris ac stultitiæ. Siquando itaque atra bilis frigescit, animum homini mentémque eripit, atque omnem confidentiam & quidquid est virilis roboris, adimit, adeo vt non facile ad præclaras atque excelsas res emergant aut euitantur: sunt enim stupidi, segnes, tardi, ignaui, ad disciplinas ac consectandas artes inepti, minusque appositi, quod in ea melancholiæ specie euenit, cui frigida lentaque pituita affluentius commiscetur: quo fit hoc genus hominum, vt asini aliæque brutæ pecudes, iners sit, indocile, segne, obliuiosum. Illi vero quib⁹ moderato calore atra bilis perfunditur, ac sanguine irrigatur, alijsque humoribus synceris diluitur, ingenio pollent, ac mentis acumine, multaque instinctu atque afflatu diuino perficere videntur. Quocirca non inscite Aristoteles humorem hunc vino pronunciat assimilem. Vt enim vinum mores producit varios ac ridiculos pro cuiusque natura, ac liquoris huius quum effectu tum viribus (aliam enim vim sortitur ab Hispania,

Atræ bilis affectus vbi frigescit.

Melancholia asinina.

Atræ bilis vis vbi excrescit.

Problem. sect. 30. quæst. 13.

nia, aliam à Gallia, Creta, Corsica, ac Rheno aduectum) sic melācholia diuersos mores parit variosque habitus constituit. Vnde apud Belgas enumerantur aliquot temulentorum conditiones ac studia. Alij enim vino madidi cōtentiosi sunt ac rixantur. Alij taciturni atque elingues: pleriqué loquaces ac tumultuosi: nōnulli in lachrymas sunt atque heiulatus effusi, animoq; mœrenti ac deiecto. Conspici quoq; solét in hac hominū colluuie minaces, sæui, acerbi, feroces, amarulenti, arrogantes, philanti, vētosi, elati, lasciui, petulci, gesticulosi, inquieti, instabiles, in libidinē atq; amores propensi, verum, vt Iuuenalis ait, *Ebriorum variæ conditiones.*

Qui Venerē affectant sine viribus inguine lēto. *Sat. 10.*

Sūt eñ ebrij ac melācholici salaces quidē, ac tentigine pruriunt, quòd Genitales partes turgescāt, ac flatibus distendantur, sed quibus cōfestim omnia languescāt, omnisq; vis cōcidat atq; emoriatur sic vt mulieres nōnunquā à spe cōcubitus decidāt, ac prolis desiderio frustentur quod flatu potius quā semine turgescāt. Melancholię itaq; & ebrietatis par est cōditio. Temulenti enim varijs affectibus ducuntur, ac gestus planè scenicos comicosque exprimunt. Siquidem vt apposite Horatius: *Melancholici salaces* *Ebrij in Venerem segnes.*

Lib. 1. Epist. 5. *Quid non ebrietas designat? operta recludit,*
Spes iubet esse ratas, ad prælia trudit inermem,
Sollicitis animis onus eximit, ac docet artes.
Fœcundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?

In Melancholicis autem non minus ridicula licebit obseruare: nam multi in quotidianis actionib⁹ ineptos mores exprimunt, ac citra etiam vllam mentis alienationem res leues, ludicras, inanes, nugatorias proferunt. Sunt enim mente capti qui non serio desipiunt, sed suauiter delirant, vt quos ludit amabilis insania adeo vt nonnulli deplorent se resipuisse, ac grauiter cum amicis expostulent quod damnum ipsis illatum sit, non impensum humanitatis officium. Vt apud Horatium Argiuus quidam non ignobilis,

Lib. 2. Epist. 2. *Qui se credebat miros audire tragœdos*
In vacuo lætus sessor, plausorq; theatro,
Hic vbi cognatorum opibus curisq; refectus
Expulit helleboro morbum bilemq; meraco,
Et redit ad sese: Pol me occidistis amici,
Non seruastis, ait: cui sic extorta voluptas
Et demptus per vim mentis gratissimus error.

Sic me exercente rem medicam, complures oblati sunt, quorum menti absurdæ imagines ac simulachra obuersarentur.

tur. Cuidam enim persuasum erat, nasum sibi excreuisse in immensum, atque in prodigiosam longitudinem expotrectum sic, vt elephantis proboscidem circumferre visus sit, qui nusquam non esset impedimento, adeò vt subinde patinis, vt illi creditum est, innataret: accitus medicus, atq; affectum melancholicum subesse suspicatus, dexteritate quadã ac latenti habilitate longum farcimen naribus admouit, arreptaque nouacula seu cultro tonsorio appræhensa nonnulla carnis parte imaginarium nasum auulsit, confestim exhibita homini parum sobrię mentis soporifera potione, præscriptaque salubri diæta, omnis mali metus ademptus est. Alius quidam hypocondriacus, hoc est, cui prę cordia humore melancholico ac flatibus turgida essent, persuasum erat ranas ac rubetas, quas bufones vocãt, intestina perterebrare, nec vlla ratione ea opinio illi eximi potuit. Medicus quò illum magis haberet obsequentem (nam melancholici ægrè ab opinione dimouentur) tale quiddam corpori inhærere pronunciauit, itaque exhibita purgãtę potione, ac subdito clistere procuratum est, vt aliquot eius generis reptilia in subiectã peluium conij

Historiæ aliquot melancholicorum.

terentur: vbi auté pharmacum vires suas explicuit, aluus affatim exinanitus est, cõ spectisque excrementis, & quæ illis innatabant animalculis vana illa opinio animo excussa est. Alter quidam opinatus est ex vitro sibi conflatas clunes, sic vt omnia sua negotia atque actiones stando perficeret, metuens ne si in sedile se inclinaret, nates confringeret, ac vitri fragmenta hinc inde dissilirent. Huiusmodi delirij ac desipientiæ species quæ vel alijs vel sibi ipsis risum excutiunt, securiores sunt, vt Hippocrates ait, minusq; feroces: illę vero quę studio quodã ac solicita meditatione perficiuntur, deteriores, vt quas comitari solet furiosa quædam temeritas, qua quum sibi tum alijs inexpectata damna inferũt, ac repentino insidiantur. Sic nostra memoria vir quidam illustris in eum mentis errorem incidit, vt mortem animo conceperit, ac se iam è viuis excessisse haberet persuasum, adeo vt quum illum amici ac familiares ad instaurandas vires iam collapsas, precibus, blandimentis, obiurgatione hortarentur atque vrgerent, omnia respueret, quod causaretur mortuũ esse se, ac nihil ita constituto opus esse alimento. Quum autem fame enecãdus videretur, instan-

Lib. 3. apho. 33.

Memorabilis historia melancholici cuiusdam.

instante scilicet septimo die, qui famelicis atque inedia confectis læthalis esse solet, comminisci cœperunt, atque excogitare rationem aliquam, qua posset hic mentis error eximi, aut mederi: itaq; inducti sunt in conclaue, arte atque industria obscuratum personati quidam histriões linteo obuelati, ac fascijs obuincti, quibus mortui sepulchris inferri solent, instructaque mẽsa ferculorum apparatu, liberalius, largiusque se cibo ac potu reficiunt, æger autem hæc conspicatus, sciscitatur quid moliantur & quod sint genus hominum responsum est mortuos esse se: tum is, mortuiue edunt? illi, maximè, si libeat accumbere, id non vanum experietur, confestim mente captus exilijt, lectoq; se subduxit, atque vnà cum mortuis commentitijs cibo fruitur affluentius: peracta autem cœna somnus illi obrepit in eum vsum confecto liquamine. Siquidem qui sensu, mentisque iudicio, ac ratione sunt orbati, arte tractãdi sunt, nec vlla re efficacius, quã somno domandi. Sic à Sibylla Virgiliana domitus legitur: *Inedia 7. die moriuntur.* *Somnus de lyria sedat.*

Cerberus ille fame rabida tria guttura pandẽs, *Aeneid. 6.*
Melle soporata, & medicatis frugibus offa.

Cęterum qua ratione affectus melancholici

lici expugnari possint, aut saltem mitigari, obiter indicandum. Principio vnde morbus initium sumpserit, atque qua parte consistat, excutiendum est. Quum enim tres sint melancholiæ differentiæ, vna in qua cerebrum primario affectu hoc humore perfunditur, altera quæ toti corpori subest, tertia Hypocondriaca seu flatuosa, quæ ex cruditate ac vitiosis humoribus contracta cerebrum per consensum afficit, diuersas curandi rationes exposcunt. Siquando itaque vniuersum corpus succo melancholico oppletum est, à venæ sectione auspicari conuenit curandi rationem: in cæteris hoc remedium inefficax censetur atque irritum, nisi sanguinis redundantia tale quiddam exigat: sic etiam in præcordiorum tortura, ac lienis tumore, aut vbi quartana infesta est, spleneticam seu sinistri brachij internã ferire consultum est. Porro quum huiusmodi hominibus aluus magna ex parte astricta est, leniter ac placide subducenda, aloë, epithimo, filicula. Siquidem vbi intestina lubrica esse contingit, atque excrementa prolui minus vaporũ ac fuliginis sursum rapitur, aut effumat: quocirca lienosos ac melancholicos alui profluuio corripi salu-

Melancholia quo modo expugnanda

Melancholiæ tres species.

Melancholicis quando secãda vena.

Lubrica aluus melancholicis vtilis.

lutare pronunciat Hippocrates: denique hæmorrhoides, varices, condilomata, marifcas infernis partibus innafci atq; extumefcere maniacis ac defipientib. falubre. Et quanquam mali Genij humoribus fe immifcent, ac faces miniftrant, omniaq; efficiunt fæuiora, potifsima tamen caufa ac fons mali in humorum ferociam referendus expurgatis enim noxijs humoribus, difcuffaq; fuligine, furor mitefcit ac mẽs priftinũ vigorẽ cõcipit. Quocirca molieda in primis vniuerfalis corporis euacuatio ea parte qua maxime natura vergit, idque fenfim ac per interualla: neque enim confultum eft validis pharmacis huiufmodi carbones iritare, poftea inftituenda optima victus ratio, eaque euitanda quę craffum fanguinem pariunt: vt funt bubulæ ac taurinæ carnes, fuccidia, quæque diutius fale aut fumo indurata funt, quibus accedunt aprugna atque vrfina, tum quæ nobilium conuiuijs inferri folet ceruina, ac Geniales pafsim menfas exornat leporum caro. Sic vt mirari fubeat nihil ea magis à Belgis expeti ac commendari, nec vllum conuiuium fatis fplendidũ, aut magnifice inftructum quod leporino ferculo non fit exornatum: quum nulla caro fit me-

lib. 6. aphoris. 48.

Genij humoribus fe immifcẽt.

Melancholicis placide aluus deijciẽdus

Cibi melancholici

melancholiæ magis affinis & cognata. nā frigida est & sicca, nisi animal cursu ac venatione sit defatigatum; sic enim nonnihil caloris concipit, magisque sapida est & salubris. Quidquid autem ab hoc animante proficiscitur, exiccante vi pollet atque astringentis facultatis est particeps, pili, tegmen detractum, sanguis, coagulum, caro. Sic coagulum leporis, eiusque sanguis ex vino rubro epotus dysenterias & mulierum menses sistit; pili exusti, vel minutatim incisi sanguinem in vulnere effusè promanantē efficaciter constringunt ac cohibent. Cerebrum superuacuū oris humorem absumit, & dentes elicit: coxę eiusque ossiculi appendix calculum comminuit. Caro quoque leporina, si frequēs eius sit vsus, pituitæ defluxū è capite compescit, atque epilepsiam, quæ ex crassa ac glutinosa pituita contrahitur, expungat: quorum quodque siccum esse id animal, ac melancholicū cōuincit, vt tota eius conditio cōmonstrat, ac præsertim caro ad nigredinem inclinata. Quod autem quum veteres, tum recentiores persuasum habeant, ex leporis esu exhilarescere homines atque aliquid venustatis, formeq; elegantioris concipere: non ex meticulosi & pau-

Lepus melancholicus natura & alimento.

Lepus cursu fatigandus.

Lepus in re medica multi vsus est.

Leporis esus an venustos reddat.

uidi animantis gustu id euenire ominor, sed quod festiui aliquot consodales conuocare soleant in cœtum & accubationem epularem puellas quasdam amabiles ac generosas: itaq; illæ quæ despectæ habitæ sunt ac deformes, nec vnquam in huiusmodi consessum acciri cōtingit, inelegantes censeri solent, nec vnquam degustasse leporem: quod Martialis non inuenustó epigrammate improperat, à-masiæ: *Lib. 5.*

Si quando leporem mittis mihi Gellia, dicis:
Formosus septem Marce diebus eris.
Si non derides, si verum lux mea narras:
Edisti nunquam Gellia tu leporem.

Quam opinionem hinc enatam, conceptamque cōijcio (nam à nullo hactenus explicata est) quod qui Geniali alicui conuiuio interfuit, vt assolet vbi lepus decerpitur, septem continuatis diebus blandus appareat, venustus, hilaris, festiuus, siquidem vbi inter epulas omnia hilariter tansacta sunt, elucent etiam post elapsos aliquot dies in fronte, supercilijs, vultu, labijs, oculis, nutibus (omnia enim sunt animi indices) magna alacritatis indicia, multaque se proferunt, erectioris mentis argumenta, nam risu, *Leporem gustare, prouerbiū explicatū.* *Moderata conuiuia colorem & spiritus excitant.*

ca-

cachinnis, osculis hinc inde exhibitis, tripudijs, vino, cantilenis, corpus concalefactum efflorescit, ac fit coloratius, sanguine in externum habitum vndique diffuso, hęc itaque efficiunt, vt leporis esus animi nebulas discutiat, vultumque serenum pręstet ac faciem nitido rubore perfusam. Vt enim qui irritantur, aut metu concutiuntur, perturbato animo conspici solent, multasque notas vel deiectæ vel commotæ mentis in externo habitu exhibere: ita quibus omnia læta sunt, prospera, salutaria, nec vllus vitiosus affectus, aut perturbatio in corde resideat, certa se indicia in corpore proferunt, ipseque vultus, color, facies, frons, oculi, oris decor ac species securitatem quādam animi pollicentur, mentemque placidam & quietam. Cæterum quod ad victus rationem attinet, qui frigido ac sicco habitu existūt tum melancholici laudabilis succi cibis ac vino generoso assuescant, cubent mollius ac somnus sit prolixior, omniaque salsa atque acida ac præcæteris cruditatem deuitent, exercitationi moderatæ insistat. Vt enim paludes atque immota quæque putent, ita quoque corpus inexercitatum pędorē ac graues halitus contrahit. Quòd si

Animi affectus in vultu elucent.

Melancholicorum diæta.

Simile à stagnanti aqua.

ſi motus violentus illis ſit laborioſus, vocis modulatione ac cantilenis, muſicisque inſtrumentis ſe exercere poterunt & ambulatione. Omnes autem affectus animi, mœrorem, anxietatem, triſtitiam, odium, iram, indignationem, inuidentiam excutiant, nec quidquã tale in mente patiãtur reſidere, ſolitudinẽ præterea fugiant, inediã, vigiliã, laſsitudinẽ, vires verò inſtaurare pergant, alimentis primũ liquidis (ſiquidẽ ea celerrime nutriunt, ac minimũ negotij ventriculo faceſſunt) mox adauctis viribus ſolidũ cibũ ſibi reddant familiarem. Panis ex lectiſsimo tritico conficiatur, eoq; vtãtur parcius: ægrè enim cõcoquitur, & ſtomacho diu inhæret: quocirca baiulis, vectorib⁹, nautis, aurigis robur conciliat, ac carnem durabilẽ, minimeq; fluxã efficit: olidas enim fauces habent ac graueolentes: qui ſani parcius panis eſu vtũtur, quib. dupla panis pars, hoc eſt, beſsis, obſonij autem triens præſcribi debet. Quod ad prandij ac cœnæ rationẽ attinet, niſi cõſuetudo ac mos patrius obſtet, nec caput ſit diſtillationib. obnoxiũ, cœna ſit prandio liberalior, ſic vt ſemper enitetur immodica ſatietas. Obiter vt rẽ ſalubri conſilio perficiam, omnia quæ valetu-

Liquida cito alũt.

Panis eſus valetudinarijs parce exhibendus.

Vnde grauis halit⁹.

Salubris hortatio. letudini officiunt, ac præmaturã senectã accelerant, longius abigãtur: adhibita cũ primis animi tranquillitate, mentisq; cõstantia, quam diuinitus summis votis ac *Tranquillitas animi omnia condit.* precibus ab eo exposcere par est, qui affatim accumulatè sua dona, suamq; munificentiã in nos effundit, hoc est, à patre cælesti ac Seruatore Christo illi cœno. Nam *Ephes. 2.* præter externa bona, præter res momentaneas ac caducas quarum vsu accommoditate illius munere abunde fruimur, mẽ *Gal. 4.* tes etiam nostras suo spiritu imbuit, atq; ad salutaria quæq; singulis momentis cogitationes ac voluntates nostras impellit. Vrget, extimulat, sic vt eius vim atq; afflatum in animis nostris efficacem experiamur, ac fide stabiles qua Dei promissis in- *1. Pet. 2.* nitimur, certam spem ac fiduciam concipiamus participes fore nos sempiternæ beatitudinis, lucisq; æternę consortes.

FINIS.

Rerum & sententiarum huius operis index.

A.

Arti-

Epiala

I.

Iliaca

Lipyriæ

Mulier

Notæ

Quæ

Relaxa-

FINIS.